

ΝΕΟΣ
ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΙ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ



LIBRAIRIE ET IMPRIMERIE

CI-DEVANT

E. J. BRILL.

LEIDE — 1904.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ἦδη τὸ πρῶτον τῷ 1897 ἐν τῇ Classical Review¹, ἔπειτα δ' ἐν τῷ Α' τεύχει τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος² ἐποιησάμην λόγον περὶ ἀνεκδότου ἀποσπάσματος συγγραφῆς περὶ ῥωμαϊκῆς ἱστορίας περιλαμβανομένου ἐν τῷ ἀγιορειτικῷ κώδικι 4932 (Μονῆς Ἰβήρων ἀρ. 812), αὐτῷ ἐκείνῳ, ἐξ οὗ ἐξέδωκα τὸ ἀνεκδοτὸν ἀπόσπασμα Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχέως.

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἄρχεται ἀκέφαλον, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ αὕτη δὲν εὐρίσκεται ἐν τοῖς πρώτοις στίχοις ἰδίου φύλλου, παρουσιάζεται δ' ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ τοῦ κώδικος 92⁶ συνυφασμένη ἐν ἀμέσῳ συνεχείᾳ τοῦ κολοβοῦ τέλους τῆς ὑπὸ Παιανίου μεταφράσεως τοῦ Εὐτρόπιου κατὰ τρόπον ἀληθῶς παράδοξον. Εἶνε δὲ ἡ σύγχυσις τοιαύτη, ὥστε ὁ ἀναγνώστης διστάζει τὸ πρῶτον ποῦ ἀκριβῶς λήγει κολοβὸν τὸ κείμενον τοῦ Παιανίου καὶ ποῦ ἄρχεται ἀκέφαλον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόσπασμα τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Καθιστάνει δὲ τὴν δυσχέρειαν τῆς διαγνώσεως μεγαλειτέραν ἢ περὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ Εὐτρόπιου ἐλευθερία τοῦ Παιανίου. Οὐχ ἦτον ἢ μετ' ἐπιστάσεως ἀντιβολὴ τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου πρὸς τὸν Εὐτρόπιον (X, 15-16) πείθει, νομίζω, ὅτι ὁ χωρισμὸς τῶν δύο συγγραφεῶν πρέπει νὰ γείνη κατὰ τὰ κατωτέρω προτεινόμενα³.

¹ Τόμ. ΙΑ' σ. 383.

² σ. 9.

³ Ἰδε ἐν τῇ Classical Review ἐνθ' ἀν. σ. 387 κ. ἐ. τὰ ὑπ' ἐμοῦ τὸ πρῶτον ἐκδοθέντα ἀνεκδοτὰ μέρη τῆς μεταφράσεως τοῦ Παιανίου.

Καθίσταται δὲ Ἰουλιανὸς τοῦ παντός κύριος καὶ πάση παρασκευῇ κατὰ Περσῶν ἐστράτευσε· πολλὰ δὲ τῶν περσικῶν ἐλῶν φρουρίων, ἐκδιδόντων αὐτὰ τῶν φυλάκων τῆς πολιορκίας ἀναγκαζούσης, ἐκπεπορθημένης ἤδη τῆς Συρίας, τὰς παρεμβολὰς ἐστήσατο πρὸς αὐτῇ Κτησιφῶντι. Καὶ εἰ μέτρον ἐπέθηκε τῷ πολέμῳ, τάχα ἂν ἐπανῆλθε σῶος· ἀλλ' ἐπανιῶν καὶ τοῖς προσκατωρθωμένοις θαυρῶν, ἀφυλακτότερον ἀνεστρέφετο ταῖς μάχαις, καὶ βληθεὶς ὑπὸ τινος τῶν πολεμίων, τὸν βίον ἀπέλιπεν ἕκτη καὶ εἰκάδι τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τρίτῳ τῆς βασιλείας· ἔτσι, τῆς δὲ ἡλικίας τριακοστῷ καὶ ἐνὶ ἀνῆρ ἄξιος ἀγασθῆναι (κῶδ. ἀξιαγασθῆναι) καὶ μέγιστος (γρ. μέγιστον;) ἐσόμενος τοῖς κοινοῖς ὄφελος, εἰ μὴ τὰ τῶν καιρῶν ἐκράτησε. Γλῶττα μὲν γὰρ αὐτῷ πρὸς ἑκατέραν ἠκόνητο φωνήν, τὴν τε βασιλεύουσαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὥστε κρατεῖν μὲν αὐτὸν ἐν ἀμφοτέροις, αὐτῶν δὲ αὐτοῦ κρατεῖν θατέρω τῇ τῶν Ἑλλήνων. Ῥέων καὶ γὰρ ἐν τῷ λέγειν πολὺς, ὑπερέβαινε τοῦτο τὸ θαῦμα τῇ μνήμῃ τῶν ἀρχαίων· οὐδὲν γὰρ ἦν ὃ μὴ διὰ στόματος ἦγε τῶν ταῖς ἀκοαῖς ἀπαξ ἐμπεισόντων· τὰ δὲ τῆς βιωτῆς αὐτῷ φιλοσοφίας ἐγγύτερα. Καὶ μὴν καὶ περὶ τὰς φιλίας ἐπι-

Hinc Julianus rerum potitus est, ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida et castella Persarum in deditioem accepit vel vi expugnavit, Assyriamque populatus castra apud Ctesiphontem stativa aliquamdiu habuit. Remeansque victor, dum se inconsultius proeliis inserit, hostili manu interfectus est VI. Kalend. Julias imperii anno septimo, aetatis altero et trigesimo. Atque inter Divos relatus est, vir egregius et rem publicam insigniter moderaturus, si per fata licuisset. Liberalibus disciplinis apprime eruditus, Graecis doctior, atque adeo, ut Latina eruditio nequaquam cum Graeca scientia conveniret, facundia ingenti et prompta, memoriae tenacissima, in quibus philosopho propior. In amicos liberalis, sed minus diligens, quam tantum principem decuit. Fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriae eius inferrent. In provinciales iustissimus et tributorum, quatenus fieri posset, repressor. Civilis in cunctos, mediocrem habens aerarii

μελῆς ἦν καὶ πιστότατος ἀπάντων· πλὴν οὐ δοκιμάζων ἐξ ἀρχῆς προίετο, οὐδὲ βασιλικῶς ἐβασάνιζε τοὺς ἐσομένους φίλους· ὅθεν ἤδη καὶ μῶμον ἐκ τῆς τινῶν ἔγχε συνουσίας, μάλιστα δὲ δικαιοσύνης ἐνεχθείσης αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπιδημίαν ἣν αὐτὸς προέγραψεν ἔτι περιῶν τῇ τῶν Ἑλλήνων πολιτεία· Καισαρίων ἐπεκαλεῖτο· κατὰ δὲ τοὺς πατρῶους νόμους ἐν διαθήκαις εἰσποιητὸν ἀπέφηνε τὸν υἱὸν τῆς ἀδελφιδῆς Ἀτίας Ὀκταούσιον, προσέτι μέντοι καὶ κληρονόμον τῆς οὐσίας. Ἀλλ' ὅτε δὲ (γρ. δὴ) ἀπ' ἐκείνου στοῖχος τῆς συγγενείας τοιοῦτος ἦν. Μία θυγάτηρ αὐτοῦ Ἰουλία Γαίῳ Πομπηίῳ γαμηθεῖσα προετελεύτησεν· ἡ δὲ ἀδελφὴ Ἰουλία τῶν ἵππικῶν τινι Ἀτίῳ γαμηθεῖσα δύο θυγατέρας ἔσχεν.

Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ παραθέσει τὸ μὲν πρὸς τὸν Εὐτρόπιον ἀνταποκρινόμενον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κώδικος ἐδηλώθη διὰ κοινῶν γραμμάτων, ἐξεκρίθη δὲ διὰ μεγαλειτέρων τὸ ἄσχετον πρὸς τὸν Λατῖνον συγγραφέα, ὡς καὶ ἐν τῷ λατινικῷ κειμένῳ κυρτὰ ἐγράφησαν ὅσα δὲν ἔχουσιν ἀντίστοιχον ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ. Οὕτω δὲ γίνεται σαφῶς δῆλον, ὅτι ὁ μὲν Εὐτρόπιος μετὰ τὰ λεγόμενα περὶ τῆς πρὸς τοὺς ἐπαρχιώτας δικαιοσύνης τοῦ Ἰουλιανοῦ συνεχίζει τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ καταστρέφει τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον διὰ τῶν περὶ τῆς πρὸς τοὺς

curam, gloriae avidus ac per eam animi plerumque immodici, religionis Christianae insectator, perinde tamen, ut cruore abstineret, Marco Antonino non absimilis, quem etiam simulari studebat.

Χριστιανούς πολιτείας αὐτοῦ, μεθ' ὃ μεταβαίνει εἰς τὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰοβιανοῦ. Ἀντὶ δὲ πάντων τούτων, λειπόντων ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Παιανίου, καθ' ὅσον περιλαμβάνεται κολοβὸν ἐν τῷ Ἰβηριτικῷ κώδικι, ὁ κώδιξ οὗτος παρέχει ἐν ἀμέσῳ συνεχείᾳ ἀκέφαλον πραγματείαν περὶ ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, ἀρχομένην διὰ τῶν περὶ τοῦ Καίσαρος.

Ἀλλὰ τίς εἶνε ἐν τῷ οὕτως ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἠνωμένῳ κειμένῳ ἢ τελευταία λέξις τοῦ Παιανίου καὶ τίς ἢ πρώτη τῆς ἱστορικῆς πραγματείας περὶ τῶν Ῥωμαίων;

In provinciales iustissimus et tributorum, quatenus fieri possit, repressor λέγει ὁ Εὐτρόπιος. Δικαιοσύνης ἐνεχθείσης αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπισημίαν ἦν αὐτὸς προέγραψεν ἐπιπεριῶν τῇ τῶν Ἑλλήνων πολιτεία ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ κώδικι. Εἶνε φανερόν, ὅτι τὰ κείμενα ταῦτα οὐδὲν τι ἔχουσι τὸ κοινὸν πλὴν τῆς λέξεως δικαιοσύνης, ἣτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ *iustissimus* τοῦ Εὐτροπίου. Κατὰ ταῦτα ἢ λέξις δικαιοσύνης εἶνε ἢ τελευταία τοῦ σωζομένου μέρους τῆς μεταφράσεως τοῦ Παιανίου. Εἰς τὴν γενικὴν δὲ ταύτην εἶπετο ἢ λέξις εἶχετο ἢ τις ἄλλη καὶ ἔπειτα ἄλλαι ἀποδίδουσαι τὰ *in provinciales* καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ πρωτοτύπου. Κατ' ἀκολουθίαν αἱ ἐν τῷ Ἰβηριτικῷ κώδικι ἐπόμεναι λέξεις ἐνεχθείσης αὐτῷ εἶνε αἱ πρῶται τοῦ ἀκεφάλου ἀποσπάσματος τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Ἀπλῆ δὲ σύμπτωσις εἶνε, ὅτι ἢ μετοχὴ ἐνεχθείσης, ἣτις τυγχάνει κατὰ γενικὴν ὁμοίως ἐκφερομένη, φαίνεται συνεχίζουσα τὸ πρότερον κείμενον, εἰς ὃ οὐδαμῶς συνανήκει.

Πῶς δ' ἐπῆλθεν ἐν τῷ κώδικι ἢ σύγχυσις καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐνωσις τῶν δύο πρὸς ἀλλήλας ἀσχέτων ἱστορικῶν συγγραφῶν; Εἶδομεν ἤδη ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἰβηριτικοῦ κώδικος τὴν ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦσαν σήμερον μετὰ τοῦ Παιανίου συνανάμιξιν τῶν φύλλων τοῦ Ἰωάννου Ἀντιοχέως καὶ τῶν περιεχόντων τὸ ἀνέκδοτον ἀπόσπασμα τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας¹. Ἡ τοιαύτη

σύγχυσις προῆλθε πάντως ἐκ διαταράξεως τῆς ἀλληλουχίας τῶν φύλλων τοῦ κώδικος κατὰ τὴν σύμπηξιν αὐτοῦ. Τὸ δὲ κατ' ἀρχὰς ἀπηρτίζετο ὁ ὅλος κώδιξ ἐκ τεσσάρων μερῶν, ἐκ τοῦ Παιανίου, τοῦ Ἰωάννου Ἀντιοχέως, τῆς πραγματείας περὶ ῥωμαϊκῆς ἱστορίας καὶ τοῦ Δίωνος Κασσίου. Καὶ ὁ μὲν Παιάνιος κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν, τὴν δὲ δευτέραν τὸ ἀπόσπασμα περὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, τελευταῖος δὲ εἶπετο ὁ Δίων· τίς δὲ ἢ θέσις ἐν ἣ ἦτο ἀντιγεγραμμένος ὁ Ἀντιοχεὺς δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς¹. Περιεῖχε κατὰ ταῦτα ὁ κώδιξ τέσσαρας ὁμοειδεῖς συγγραφάς, ἀναφερομένας ἀπάσας εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν καὶ συγγραφείσας πολὺ πρὸ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, καθ' ὃν ἀντεγράφησαν. Ἄρα ὁ βιβλιογράφος τοῦ Ἰβηριτικοῦ κώδικος ἀντέγραψεν αὐτὰς ἐξ ἀρχαιοτέρου ἀντιβολαίου, πιθανῶς καθ' ὁμοίον τρόπον καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν περιλαμβάνοντος ἀπάσας ὁμοῦ. Εἰκάζω λοιπὸν, ὅτι συνέβη τὸ ἐξῆς. Ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ Ἰβηριτικοῦ κώδικος τὸν μὲν Ἀντιοχέα εἶχε πιθανῶς πλήρη πρὸ αὐτοῦ καὶ ἀντέγραψεν ὅλον ἐν τῇ τάξει, ἐν ἣ εὗρεν αὐτὸν ἐν τῷ κώδικι, ἐξ οὗ ἀντέγραψε· μόνον δὲ ἀργότερον, διασπασθέντος τοῦ ἀντιγράφου, ἐξερρύησαν τὰ πλεῖστα τῶν φύλλων τοῦ Ἀντιοχέως καὶ περιεσώθησαν μόνον τὰ μέχρις ἡμῶν περιελθόντα σπαράγματα, συμπηχθέντα εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ βιβλιοπηγοῦ. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸν Παιάνιον καὶ τὴν ἀμέσως εἰς αὐτὸν ἐπακολουθοῦσαν πραγματείαν περὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας εἶχον ἄλλως. Τὸ τέλος τοῦ Παιανίου καὶ ἢ ἀρχὴ τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας εἶχον ἐκρυῆ πιθανώτατα ἤδη ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀντιβολαίου, ὁ δὲ βιβλιογράφος τοῦ Ἰβηριτικοῦ κώδικος εἶχεν ἐνώπιον ἑαυτοῦ τὸ κολοβὸν τέλος τοῦ Παιανίου, ἀποληγὸν ἐν τῷ τελευταίῳ περισωζομένῳ αὐτοῦ φύλλῳ εἰς τὴν λέξιν δικαιοσύνης· ἀμέσως δ' εἰς τὸ φύλλον ἐκεῖνο εἶπετο ἄλλο φύλλον περιέχον τὴν ἀκέφαλον ἀρχὴν τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, ἀρχομένην διὰ

¹ Πιθανώτατα θὰ ἠδύνατο νὰ λυθῇ τὸ πρόβλημα τοῦτο διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἀλληλουχίας τῶν τετραδίων τοῦ Ἰβηριτικοῦ κώδικος.

τῆς λέξεως ἐνεχθείσης. Ἡ δὲ σύμπτωση τῶν δύο γενικῶν ἠπάτησε τὸν βιβλιογράφον, ὅστις, μὴ ἐννοήσας τὸ χάσμα, ἀντέγραψε τὰ ἄσχετα πρὸς ἄλληλα φύλλα τοῦ ἀντιβολαίου ὡς εἶχον καὶ ἐν συνεχείᾳ. Τοιαύτη, νομίζω, εἶνε ἡ πιθανωτάτη ἐξήγησις τῆς ἀλλοκότου συγχύσεως.

Ἄλλ' ἐξετάσωμεν τὴν πραγματείαν ταύτην περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας καθ' ἑαυτήν. Στερούμενοι τῆς ἀρχῆς οὔτε πῶς ἐπεγράφετο οὔτε τίνος ἔργον εἶνε γινώσκομεν. Ἄλλὰ καὶ πᾶσά μου ἀπόπειρα ἐπιχειρηθεῖσα πρὸς εὔρεσιν τοῦ συγγραφέως ἐκ λόγων ἐσωτερικῶν διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς συγγραφῆς καθ' ἑαυτήν ἀπέτυχεν, εἰ καὶ μέλλω νὰ δείξω κατωτέρω τὰς ὑφισταμένας ὅπως-δήποτε σχέσεις τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸν Πλούταρχον. Ἄλλὰ καὶ οἱ φίλοι συνάδελφοι κ. κ. Σπυρ. Βάσης καὶ Σπυρ. Σακελλαρόπουλος, μεθ' ὧν συνεζήτησα τὸ πρᾶγμα, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ με βοηθήσωσιν εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ πολὺς Mommsen, εἰς ὃν εἶχον τῷ 1897 ἀνακοινώσει τὰ τοῦ εὐρήματος, διαπυθνόμενος τὴν γνώμην αὐτοῦ, περιωρίσθη νὰ μοι γράψῃ τάδε· «Τὰ πρὸς τὸν Παιάνιον συνεχόμενα « καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἀναφερόμενα φύλλα εἶνε πιθανῶς ἀνέκδοτα. Τοῦλάχιστον ἡ μαρτυρία « ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ μετὰ τοῦ Λευκίου (καὶ οὐχὶ Γαίου) Μαρ- « κίου Φιλίππου συνεζευγμένη Ἄττία δὲν εἶχε τέκνα, οὐδαμοῦ « τῶν γνωστῶν μοι πηγῶν εὐρίσκεται. Ἄλλ' εἶνε ἀπλῶς πε- « πλανημένη. Οὕτως εὐρίσκομεν τὴν θυγατέρα αὐτῆς Μαρκίαν « μνημονευομένην ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ τοῦ Corpus Inscriptionum « Graecarum ὑπ' ἀριθ. 2629 ».

Καὶ ὁ μὲν συγγραφεὺς παραμένει κατὰ ταῦτ' ἄγνωστος· ἀλλ' ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐγράφη ἢ συγγραφή, δύναται, νομίζω, νὰ καθορισθῇ σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος. Εἰς τοῦτο δὲ ἄγει ἡμᾶς ἡ ἐξέτασις τοῦ περιεχομένου αὐτῆς· διὸ καὶ προτάσσομεν αὐτὴν ἐνταῦθα.

Καὶ πρῶτον μὲν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σωζομένην ἀρχὴν

τῆς πραγματείας... ἐνεχθείσης αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπιδημίαν ἦν αὐτὸς προέγραψεν· ἔτι περιῶν τῇ τῶν Ἑλλήνων πολιτεία· Καισαρίων ἐπεκαλεῖτο· κατὰ δὲ τοὺς πατρώους νόμους ἐν διαθήκαις εἰσποιητὸν ἀπέφηνε τὸν υἱὸν τῆς ἀδελφιδῆς Ἄττίας Ὀκταούιον.

Οὕτω γεγραμμένας καὶ ἐστιγμένας εὐρίσκομεν ἐν τῷ κώδικι τὰς πρώτας λέξεις. Ὁ κατὰ τοὺς πατρώους νόμους διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ εἰσποιητὸν ἀποφῆνας τὸν Ὀκτάβιον εἶνε ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὁ Καίσαρ. Εἰς τὸν Καίσαρα δ' ἀναφέρονται καὶ τὰμέσως κατωτέρω ἐπόμενα. Ἄλλὰ καὶ τὰνωτέρω προηγούμενα τῶν λέξεων κατὰ δὲ τοὺς πατρώους νόμους εἶνε φανερόν, ὅτι ποιοῦνται λόγον περὶ τοῦ Καίσαρος. Καισαρίων εἶνε ὁ ἐκ τῆς Κλεοπάτρας υἱὸς αὐτοῦ. Ζήτημα δὲ μόνον εἶνε πῶς θὰ στίξωμεν τὰ προηγούμενα τῶν λέξεων Καισαρίων ἐπεκαλεῖτο. Αἱ λέξεις ἦν αὐτὸς προέγραψεν ἀναφέρονται εἰς τὸ ἐπιδημίαν; Οὐδένα θὰ εἶχε νοῦν τὸ χωρίον. Νομίζω λοιπὸν, ὅτι τὸ θηλυκὸν οὐσιαστικόν, εἰς ὃ ἀναφέρονται αἱ λέξεις αὗται, εἶνε αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ συμφραζόμενον μετὰ τοῦ ἐνεχθείσης αὐτῷ. Ἄρα κατὰ τὴν ἐπιδημίαν, τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν πιθανῶς, ἠνέχθη εἰς τὸν Καίσαρα... (θηλυκὸν ὄνομα), ἦν αὐτὸς προέγραψεν, καθ' ἣν ὁ ἐκ τῆς Κλεοπάτρας υἱὸς, περὶ οὗ πιθανώτατα ἐγένετο λόγος πρότερον, ἔτι περιῶν τῇ τῶν Ἑλλήνων πολιτεία, Καισαρίων ἐπεκαλεῖτο. Οὕτω καὶ μόνον νομίζω, ὅτι δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ χωρίον. Αἱ δὲ λέξεις ἔτι περιῶν τῇ τῶν Ἑλλήνων πολιτεία, αἵτινες ἄλλως νοσοῦσιν ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ κώδικι, θὰ σημαίνωσι πάντως, ὅτι ὁ νόθος τοῦ Καίσαρος ἔκυχε μὲν τοῦ ὀνόματος Καισαρίων, ἀλλ' ἐξηκολούθει μετέχων τῶν πολιτικῶν δικαίων τῆς ἐλληνικῆς Αἰγύπτου, ἄρα δὲν εἰσποιήθη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καίσαρος οὐδὲ μετεγράφη εἰς τοὺς Ῥωμαίους πολίτας. Ἄν οὕτως ἐρμηνεύσωμεν τὸ χωρίον, ἐπιταί φυσικωτάτη ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν κατὰ τοὺς πατρώους νόμους διὰ τῆς νομίμου διαθήκης εἰσποίησιν τοῦ Ὀκταβίου ὑπὸ

τοῦ Καίσαρος. Οὕτω λείπει ἐκ τοῦ μέσου ὁ νόθος Καισαρίων καὶ ὁ λόγος μεταβαίνει εἰς τὸν νόμιμον εἰσποιητὸν τοῦ Καίσαρος καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ. Προβαίνει δὲ ὁ συγγραφεὺς μέχρι καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος ὅτε παύεται τοῦ λόγου, ἐπιφέρων μὲν τὰς λέξεις *Εἰς τοῦτο κατέληξεν ἢ τοῦ Καισαρίου γένους διαδοχῇ*, ἐπεξηγῶν δὲ τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Καίσαρος πρὸς δῆλωσιν ὑπερόχου ἀρχῆς.

Ἄλλ' ὁποῖός τις εἶνε ὁ χαρακτήρ τῆς ἱστορικῆς ταύτης πραγματείας; Ὁ ἀναγνώστης διεξερχόμενος αὐτὴν εὐκόλως θὰ συνίδῃ, ὅτι ἱστορικὰ μὲν συμβάντα ὀλίγα καὶ διὰ βραχέων περιέλαβεν ὁ συγγραφεὺς, ἐπικρατῶν δὲ χαρακτήρ τοῦ ἔργου εἶνε ὁ γενεαλογικὸς. Εἰς τὴν διαδοχὴν τῶν Καισάρων καὶ τὴν δικαιολογίαν αὐτῆς στρέφει τὴν κυριωτάτην προσοχὴν, τὸ γενεαλογικὸν δ' αὐτῶν στέμμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἀποτελεῖ τὴν πλείστην αὐτῆς ὄλην. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἔχεται ὁ γράφας τῆς ἐπιδείξεως τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει, ὥστε πλὴν τῶν δηλωτικῶν γάμου καὶ συγγενείας λέξεων (*γαμεῖν, συνοικεῖν, συνεβίωσε, πατήρ, μήτηρ, γυνή, τέκνον, παῖς, υἱός, θυγάτηρ, ἄρρηγ, θήλεια, θεῖος, ἀνεψιός, ἀδελφιδός, ἀδελφιδή, θυγατριδῆ, πρόγονος, γαμβρός*). συχνότατα ποιεῖται χρῆσιν τῶν λέξεων *γένος*¹, *γενεά*², *οἶκος*³, *οἰκία*⁴, *ἐκγονοί*⁵, *ἐπλήγονοι*⁶, *υἱῶν τάξις*⁷, *θέσις*⁸, *ποιητὸς*⁹, *εἰσποιητὸς*¹⁰, *στοῖχος τῆς συγγενείας*¹¹, *διαδοχῇ*¹², οἷον εἰ θέλων νὰ διατηρῇ ἄγρυπνον τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος.

¹ Ἰδε κατωτέρω σ. 148, 20. 150, 2. 13, 22. 152, 14. 154, 15.

² σ. 148, 8, 15. 149, 11. 150, 27. 151, 4. 153, 1. 154, 13.

³ σ. 148, 25.

⁴ σ. 149, 27. 154, 11. 155, 15.

⁵ σ. 149, 14.

⁶ σ. 154, 3.

⁷ σ. 149, 18.

⁸ σ. 148, 25. 149, 24. 150, 3. 153, 6.

⁹ σ. 149, 12.

¹⁰ σ. 148, 3, 24. 150, 10.

¹¹ σ. 148, 5. 152, 4.

¹² σ. 148, 24. 154, 15.

Εἶνε κατὰ ταῦτ' ἀπαραγνώριστος ὁ γενεαλογικὸς χαρακτήρ τοῦ συνταγματίου. Καὶ λήγει μὲν τοῦτο εἰς τὰ περὶ τοῦ Νέρωνος, ἤρχετο δὲ πάντως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος καὶ ὄχι πρότερον. Ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο πρῶτον μὲν ἐκ τῶν κατωτέρω ἐν σ. 154, 15 *Εἰς τοῦτο κατέληξεν ἢ τοῦ Καισαρίου γένους διαδοχῇ*, εἶτα δ' ἐκ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ Ἀντωνίου. Δις δῆλα δὴ γινομένου περὶ τούτου λόγου δὲν ἀναγράφεται ἀπλῶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὡς ἠθέλομεν ἀναμείνει, ἂν ὁ συγγραφεὺς πρὸ τῶν περὶ Καίσαρος σωζομένων ἐποιεῖτο λόγον περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ προστίθενται ὡς περὶ τέως ἀγνώστου ἐξ αὐτῆς τῆς συγγραφῆς ἀνδρὸς χάριν τοῦ ἀναγνώστου, προϋποτιθεμένου ἄλλως ὡς γινώσκοντος τὰ τῆς καθ' ὄλου Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, οἱ χαρακτηρισμοὶ ὁ τὴν ἡγεμονίαν διαλαχῶν (σ. 148, 14) *διγωνισαμένου τῷ Σεβαστῷ περὶ τῆς ἀρχῆς ὅλης* (σ. 150, 14). Ἦτο δὲ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαῖον καθ' ὅσον οὐδ' ἐντοῖς λεγομένοις ἐν σ. 149, 1 κ. ἐ. περὶ τῶν ὑπὲρ μοναρχίας ἀγώνων τοῦ Ὀκταβίου γίνεται που οἰαδῆποτε μνεῖα τοῦ Ἀντωνίου ὀνομασί.

Ταῦτα πάντα πείθουσιν ἡμᾶς, ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ συγγραφῇ δὲν ἐγένετο πρὸ τοῦ σωζομένου μέρους μακρὸς λόγος περὶ τῆς πρὸ τοῦ Καίσαρος Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, οὐδὲ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Καίσαρος ἐλέγοντο πολλά. Εἶνε λίαν πιθανόν, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ καθ' ὄλου γενεαλογικοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ συνταγματίου, ὅτι προετάσσοντο ἐν ἀρχῇ τινα περὶ τῆς ἀφορμῆς, ἐξ ἧς ὁ συγγραφεὺς ὠρμήθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πονηματίου, ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος, καὶ ταῦτα ἐπὶ τὸ γενεαλογικώτερον κατὰ τὸ ἔθος καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ συγγραφέως, μέχρι τοῦ χρόνου τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σχέσεων μετὰ τῆς Κλεοπάτρας καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ἐξ αὐτῆς υἱοῦ· πρὸς τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα συνεδέοντο ἀμέσως τὰ νῦν σωζόμενα, ἐν οἷς συνεχίζεται ὁ περὶ Καισαρίωνος λόγος. Κατὰ ταῦτα πιθανώτατον εἶνε, ὅτι ἐν καὶ μόνον φύλλον τοῦ ἀντιβολαίου εἶχεν ἐκπέσει, περιλαμβάνον τὴν ἀρχὴν τοῦ συν-

ταγματίου μέχρι τῆς λέξεως ἐνεχθείσης, ἣν ὁ βιβλιογράφος τοῦ Ἰβηριτικοῦ κώδικος ἀντέγραψεν ἐκ νυσταγμοῦ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ κολοβὸν τέλος τοῦ Παιανίου.

Ἐχομεν λοιπὸν ἐνώπιον ἡμῶν συγγραφὴν πραγματευομένην τὰ τοῦ γένους τῶν πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Νέρωνος, ἣτοι τὰ περὶ τοῦ Ἰουλίου καὶ Κλαυδίου οἴκου, ἀρχομένην δὲ ἀπὸ τοῦ εἰσποιήσαντος τὸν Αὐγούστου Καίσαρος καὶ λήγουσαν διὰ τῆς ἐπεξηγήσεως τοῦ λόγου, δι' ὃν καὶ οἱ μετὰ τὸν Νέρωνα αὐτοκράτορες ἐξηκολούθησαν φέροντες τὴν προσωνυμίαν Καίσαρος. Ἄρα ἡ ἐξ αὐτῶν τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης αὐτοκρατόρων ἐξήγησις τῆς προσωνυμίας ταύτης εἶνε ὁ κύριος σκοπὸς τῆς συγγραφῆς, ἡ δὲ γενεαλογικὴ ἔκθεσις εἶνε ἡ ἀναγκαία ἐπικύρωσις καὶ ἱστορικὴ ἐρμηνεία τῆς προσωνυμίας.

Ἄλλὰ συγγραφὴ τοιαύτη δὲν θὰ εἶχεν ἄμεσον σκοπὸν καὶ πρακτικὴν σημασίαν συντασσομένη ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ προσωνυμία τοῦ Καίσαρος δὲν ἀπεδίδετο εἰς τοὺς αὐτοκράτορας, ἀλλ' ἐπεφυλάσσετο εἰς ἰδίαν ἀρχὴν κατωτέραν τῆς αὐτοκρατορικῆς. Μὲ ἄλλας λέξεις τὸ συνταγματίον δὲν ἐγράφη κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, ὡς φαίνεται ἀποδεικνυόμενον καὶ ἐκ τοῦ λεκτικοῦ αὐτοῦ, ἀρχαικωτέρου ὄντος ἢ κατὰ τὸν ψευδαττικισμόν τῶν Βυζαντινῶν. Καὶ ὅτι μὲν εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ δεκάτου αἰῶνος μεσοῦντος, ὅτ' ἐγράφη τὸ Λεξικὸν τοῦ Σουίδα, τεκμηριούται ἴσως ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ εὐρέσεως τῆς λέξεως *συλλογίμαία* (σ. 149, 2), ἣτις εὔρηται καὶ παρὰ τῷ Σουίδα. Δὲν παρέχει μὲν ὁ Βυζαντινὸς λεξικογράφος ἐρμηνείαν τῆς λέξεως, οὔτε δὲ τοῦ συγγραφέως μνείαν ποιεῖται, ἐξ οὗ παρέλαβεν αὐτήν, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι δὲν σφάλλομεν εἰκάζοντες, ὅτι ἀνέγραψε τὴν ἀπαξ εἰρημένην ταύτην λέξιν ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ συνταγματίου. Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ὁ Σουίδας ἀφθονον ἄλλως ἠρύσατο ὕλην ἐκ τοῦ Ἰωάννου Ἀντιοχέως, οὗ τὴν βίβλον εὔρεν ἤδη πιθανῶς συναντιγε-

γραμμένην μετὰ τοῦ συνταγματίου τούτου, τοῦ Παιανίου καὶ τοῦ Δίωνος Κασσίου ἐν αὐτῷ τῷ κώδικι, ὅστις ὑπῆρξε τὸ ἀντιβόλαιον τοῦ βιβλιογράφου τοῦ Ἰβηριτικοῦ κώδικος, ἢ τοῦλάχιστον ἐν ἀντιβολαίῳ τοῦ ἀντιβολαίου αὐτοῦ.

Καὶ ὁ μὲν δέκατος αἰὼν θὰ ἦτο τὸ κατώτατον ὄριον, εἰς ὃ θὰ ἐπετρέπετο νὰ καταβιβασθῇ ἡ συγγραφὴ τοῦ περὶ τοῦ γένους καὶ τῆς προσωνυμίας τοῦ Καίσαρος συνταγματίου. Ἄλλὰ πάντως ἡ σύνταξις αὐτοῦ εἶνε πολλῶ ἀρχαιότερα δι' οὓς λόγους εἶπον πρότερον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ δύναται νὰ γείνη λόγος τυχὸν περὶ τοῦ Ἰωάννου Λυδοῦ ὡς συγγραφέως τοῦ συνταγματίου, εἰ καὶ τοῦτο ἐνθυμίζει τὸν Λυδὸν κατὰ τὸ περιεχόμενον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ τὸ ὄφος. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ γεγονὸς τῆς μέχρι τοῦ Νέρωνος μόνον συμπεριλήψεως τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, τῶν λοιπῶν συλλήβδην μνημονευομένων (*Καὶ μετ' αὐτὴν, τὴν τοῦ Καισαρείου γένους διαδοχὴν, οἱ παρελθόντες ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἦτοι πολέμοις ἐμφυλίοις ἢ κατ' ἀρετὴν αἰρετοὶ*) φαίνεται μοι μαρτυροῦν, ὅτι τὸ συνταγματίον τοῦτο ἐγράφη βραχὺν μόνον χρόνον μετὰ τὸν Νέρωνα, πάντως δὲ ὄχι ἀργότερον τοῦ πρώτου αἰῶνος τελευτῶντος ἢ τοῦ δευτέρου ἀρχομένου. Καὶ ἄλλο δὲ τεκμήριον προσάγω τῆς βραχὺν χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος συντάξεως τοῦ πονηματίου. Εἶνε δῆλα δὴ περίεργον, ὅτι, ἐν ᾧ οὐδεμίαν ἐκ τῶν λέξεων ἢ τῶν πραγμάτων δυνάμεθα νὰ εὔρωμεν ὠρισμένως ἐνδεικνυομένην πηγὴν τοῦ συνταγματίου τούτου, ὑπολαμβάνω οὐχ ἥττον λαμβανούσας ἐν αὐτῷ ἐπιδράσεις τινὰς τοῦ Ἰωσήπου. Ἀνευρίσκω δὲ ταύτας ἐν τοῖς τύποις τῶν ὀνομάτων *Πεῖτινα* ἀντὶ *Παιῖτινα* (σ. 152, 11) καὶ *Πρεττανικός* ἀντὶ *Βρεττανικός* (σ. 152, 13, σ. 153, 12) κατὰ τὰ γραφόμενα καὶ παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ. Ἄλλὰ καὶ τὴν ἐν σ. 151, 17 σπανίαν ἄλλως λέξιν εὐμοίρως εὐρίσκομεν ὁμοίως παρ' Ἰωσήπῳ. Σημειωθήτωσαν ὅπως δῆποτε ἐνταῦθα αἱ ὁμοιότητες αὗται πρὸς τὸν Ἰωσήπον, ὅσον δῆποτε καὶ ἂν εἶνε μικραὶ, ἅτε δυνάμεναι ἴσως νὰ θεωρηθῶσιν

ἐνδεικνύουσαι ἐπίδρασιν τινὰ τοῦ Ἰουδαίου ἱστορικοῦ ἐπὶ συγγραφέα σύγχρονον ἢ ὀλίγῳ μεταγενέστερον, εἰ καὶ δὲν θάπτε κλείετο βεβαίως ἢ χρῆσις αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ συγγραφείως ζήσαντος πολὺν μετ' αὐτὸν χρόνον.

Θεωρῶν δὲ ὅπως δῆποτε τὴν συγγραφὴν τοῦ Ἀνωνύμου συνταχθεῖσαν τελευτῶντος τοῦ πρώτου ἢ ἀρχομένου τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἐπαναλαμβάνω τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐμῆς λύπης, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ὀνομάσω ὠρισμένως καὶ τὸν συγγραφέα, οὗ τὸ ὄνομα πιθανῶς ὑπῆρχε μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ συνταγματίου ἐν τῷ κατὰ τάνωτέρω ρηθέντα ἀπὸ παλαιοῦ ἤδη ἀπολεσθέντι πρώτῳ αὐτοῦ φύλλῳ. Ὑπολαμβάνω οὐχ ἦττον ἀναγκαῖον νὰ ὑπομνήσω τὸν ἀναγνώστην ἀξίον γνώσεως χωρὶον τοῦ Σουίδα. Καὶ δὴ παρ' αὐτῷ ἀναγινώσκομεν ἐν λ. *Τράγκυλλος* τάδε ἔγραψε . . . *συγγενικὸν Καيسάρων* περιέχει δὲ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομετιανοῦ βιβλία η'. Καὶ γινώσκομεν μὲν, ὅτι ὁ Σουητώνιος ἔγραψε καὶ ἐλληνιστί, ἀλλὰ δὲν λέγει ὁ Σουίδα ἐν ὁποίᾳ γλώσσῃ ἦτο γεγραμμένη ἢ μνημονευομένη συγγραφή. Πάντως δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ὁ Ἀνωνύμος, ὅστις μόνος τὰς διαδοχὰς τῶν ἀπὸ Ἰουλίου μέχρι Νέρωνος Καيسάρων περιλαμβάνει, ἔχει τι τὸ κοινὸν μετὰ συγγραφῆς περιεχούσης τοὺς τε βίους καὶ τὰς διαδοχὰς τῶν Καيسάρων ἀπὸ Ἰουλίου μέχρι Δομετιανοῦ καὶ παρεκτεινομένης εἰς ὀκτῶ δλα βιβλία. Ἄλλως δ' εἶνε φανερόν, ὅτι ἢ ἐν λόγῳ παρὰ τῷ Σουίδα συγγραφή εἶνε αὐτὴ αὐτὴ ἢ λατινιστί σωζομένη, καὶ τὸ περιεχόμενον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν βιβλίων συμπίπτουσι πρὸς ὅσα λέγει ὁ λεξικογράφος.

Τολμηρὸν δὲ τέλος ἀλλ' ὄχι καὶ παράδοξον θὰ ἦτο νὰ ὑπομνήσω τὸν Πλούταρχον, αὐτὸν ἐκείνον τὸν ἐν τοῖς Ἑλλησι τοῦ τελευτῶντος πρώτου καὶ ἀρχομένου δευτέρου αἰῶνος εἶπερ τινὰ καὶ ἄλλον μελετήσαντα καὶ γνόντα τὰ ῥωμαϊκὰ πράγματα. Τοῦτου ὁ λεκτικὸς τρόπος καθ' ὅλου δὲν εἶνε ἀπεσχοιτισμένος ἀπὸ τοῦ τοῦ Ἀνωνύμου. Ἰδίως δ' ἐνθυμίζουσι τὸν Χαιρωνέα λέξεις

οἶαι αἱ ἀνανταγώνιστος, ἀποσκευάσασθαι, ἐμμελῶς, εὐδιάλυτος, ἔφεδρος, συμπείθειν, ὠκύμορος. Τῆς δὲ καθ' ὅλου ἀντιλήψεως αὐτοῦ ἀπήχησις φαίνονται μάλιστα τὰ ἐν τέλει χωρία *Ζητήσωμεν ἐντυποῖ* (σ. 155, 10-12) καὶ *Νῦν μέντοι-καλοῖτο* (σ. 155, 16-19).

Δέν μοι φαίνεται δὲ τυχαῖον, ὅτι καὶ δύο τῶν γενεαλογικῶν μαρτυριῶν τοῦ συγγραφείως συμπίπτουσι πρὸς τὰ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ. Εἶνε δὲ αὐταὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς δύο Μαρκέλλας, τὰς θυγατέρας τοῦ Κλαυδίου Μαρκέλλου, ὧν ἡ μὲν ἔγημε τὸν Ἰούλιον Ἀντώνιον, ἡ δὲ τὸν Μάρκον Ἀγρίππαν, καὶ εἰς τὰς δύο Ἀντωνίας, τὰς θυγατέρας τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, τὴν σύζυγον τοῦ Δομετίου Ἀηνοβάβρου καὶ τὴν τοῦ Δρούσου τοῦ υἱοῦ τῆς Λιβίας. Συμφωνοῦσι δὲ ταῦτα πρὸς τὰ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν Βίῳ Ἀντωνίου 87. Ἄλλ' ὁμολογῶ, ὅτι περὶ τούτων δύναται νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι καὶ ὀρθῶς ἔχουσι καὶ παρ' ἄλλοις ἀπαντῶνται, ὥστε οὐδεμίαν ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν ἢ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ εὗρεσις αὐτῶν. Πολὺ δὲ μείζονος προσοχῆς ἀξία εἶνε ἀπ' ἐναντίας ἢ διαφωνία τοῦ Ἀνωνύμου πρὸς τὸν Πλούταρχον ὡς πρὸς τὰς δύο Ὀκταβίας, περὶ ὧν γενήσεται κατωτέρω λόγος διὰ μακρῶν.

Ἐπανερχόμενος δὲ εἰς τὰ παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ καὶ τῷ Πλουτάρχῳ κοινὰ, ἀξίαν σημειώσεως κρίνω καὶ τὴν σύμπτωσιν τῆς διὰ τοῦ ἐνὸς τ γραφῆς τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀτίας παρὰ τε τῷ Ἀνωνύμῳ καὶ τῷ Πλουτάρχῳ ἐν Βίῳ Ἀντωνίου 31, εἰ καὶ διημφισθητήθη ἐν αὐτῷ ἢ γραφῇ αὐτῇ, ἅτε τῶν κωδίκων τοῦ Πλουτάρχου παρεχόντων τὴν διὰ δύο τ γραφὴν ἐν Βίῳ Κικέρωνος 44. Καὶ οἱ τύποι Ὀκταούιος καὶ Ὀκταουία δὲν εἶνε ξένοι πρὸς τὸν Πλούταρχον¹, ἄλλως γράφοντα καὶ Ὀκτάβιος² καὶ Ὀκταβία³. Καὶ Πετῖνος δ' ἔγραψεν ὁ Πλούταρχος τὸ λα-

¹ Ἐν Βίῳ Ἀντωνίου 34, 35, 53 καὶ ἀλλαχοῦ, Ποπλικόλα 17, Κράσσου 30, Καίσαρος 67, Πομπηίου 29, Σύλλα 14, Κικέρωνος 44, Συμπ. προβλ. 2, 1, 4.

² Ἐν Βίῳ Κάτωνος 65, Τιβερίου Γράγκου 10, Γάτου Γράγκου 4, Ἀντωνίου 65, Σερτωρίου 4, Μαρίου 4 καὶ ἀλλαχοῦ, Βρούτου 29.

³ Ἐν Βίῳ Μαρκέλλου 30.

τινικὸν Ραεΐνους¹, καθ' ἃ ὁ Ἀνωνύμος ἔγραψε *Πεῦναν*, ὁμοφωνῶν, καθ' ἃ εἶδομεν, τῷ Ἰωσήφῳ. Ἄλλ' ὅμως τὸν *Πρετταρικὸν* τοῦ Ἀνωνύμου γράφει ὁ Πλούταρχος *Βρεττανικόν*.

Ἐκ πασῶν δὲ τούτων τῶν οὐκ ἀναξίων λόγου συμπτώσεων καταφαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο παράδοξον νάποφανθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει ὅπωςδῆποτέ τις σχέσις μεταξύ τοῦ Ἀνωνύμου καὶ τοῦ Πλουτάρχου. Ἄλλ' αὕτη εἶνε δυνατὸν νά εἶνε καὶ ἀπλῆ σχέσις ἐξαρτήσεως ἐκείνου ἀπὸ τούτου ὡς πηγῆς, εἰς ἣν ὅμως ὁ συγγραφεὺς τῆς περὶ τοῦ Καισαρείου γένους πραγματείας προσφύεται μεθ' ἱκανῆς ἐμμονῆς.

Περὶ δὲ τῆς ιστορικῆς ἀξίας τοῦ συνταγματίου παρατηρῶ, ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε ἀνάξιον προσοχῆς. Καὶ ἐξελέγχονται μὲν ἐν αὐτῷ οὐκ ὀλίγα ιστορικὰ λάθη, ὧν ἕνια ἀποδοτέα μᾶλλον εἰς τὸν βιβλιογράφον ἢ τὸν συγγραφέα, ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ καὶ νέα τινὰ ἄξια λόγου.

Καὶ πρῶτον μὲν διαλαμβάνω περὶ τῶν σφαλμάτων. Δύο τούτων ἐσημειώθησαν ἤδη ἀνωτέρω, λέγω πρῶτον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ ὄνομα τῆς συζύγου τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀτίου, ὅστις δὲν ἐκαλεῖτο *Γάιος* ἀλλὰ *Λεύκιος Φίλιππος*, καὶ δεύτερον τὸ περὶ αὐτῆς λεγόμενον *γενεὰν οὐκ ἀπέλιπεν*, ἐν ᾧ γινώσκωμεν ἀπ' ἐναντίας ἐξ ἐπιγραφῆς ἐλληνικῆς θυγατέρ' αὐτῆς *Μαρκίαν*. Ἀλλὰ σημειωθήτωσαν πρὸς τούτοις καὶ τιν' ἄλλα τῶν παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ ἐσφαλμένων. Οὕτως ἐν σ. 149, 25^β παριστάνεται ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀγρίππα Ἰουλία συζευχθεῖσα τῷ Σιλανῷ (οὕτω καθ' ἐμὴν διόρθωσιν ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδικι κακῶς φερομένου *ιλάνω*), ἐν ᾧ ὁ Σιλανὸς ἦτο μόνον ἐραστῆς αὐτῆς. Οἱ παῖδες τῆς Λιβίας Δροῦσος καὶ Τιβέριος δὲν ἦσαν, καθ' ἃ λέγεται ἐν σ. 149, 29, υἱοὶ Δρούσου, ἀλλὰ τοῦ Τιβερίου Κλαυδίου Νέρωνος. Ὁ δὲ Δρούσος, ὁ υἱὸς τοῦ Τιβερίου καὶ τῆς Ἀγριππίνης, ὑπῆρξε πράγματι σύζυγος Λιβίας ἐν ᾧ ἀναγινώσκωμεν ἐσφαλμένως ἐν τῷ κώδικι (σ. 148, 22) *διαβίας*. Ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ αὐ-

τοκράτορος Κλαυδίου δὲν ὠνομάζετο *Οὐργαναρίλλα*, ὡς φέρεται ἐν σ. 152, 10, ἀλλὰ *Οὐργαλανρίλλα*· ἀλλ' ἴσως ἡ διάφορος γραφή προέρχεται ἐκ τοῦ βιβλιογράφου. Ἐν σ. 150, 21 καὶ 151, 4 ὁ γνωστὸς εὐνοούμενος τοῦ Τιβερίου ὠνομάζεται κακῶς *Σιλανὸς*, τοῦθ' ὅπερ διώρθωσα εἰς τὸ *Σηιανός*. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ σφάλμα πιθανώτατα, καίπερ δις ἐπαναλαμβανόμενον, δὲν εἶνε αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ τοῦ βιβλιογράφου, πλανηθέντος ἐκ τοῦ πρότερον ἐν σ. 149, 25 μνημονευομένου *Σιλανοῦ*, οὗ τὸ ὄνομα πάντως τὸ μὲν ἀντιβόλαιον εἶχεν ὀρθῶς, ὁ δὲ ἀντιγραφεὺς διέφθειρεν εἰς *ιλάνω* κατὰ τὰ ἤδη ἀνωτέρω παρατηρηθέντα. Ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ Ἀηνοβάρβου τὸ ὄνομα ἐν μὲν σ. 148, 22 γράφεται κακῶς *ζηνοβάρβω*, ἐν δὲ σ. 152, 19 *ονοβάρβαρος*, καὶ τὸ *Δομέτιος* καὶ *Δομετίου* ἐν 152, 18 *δημότιος* καὶ *δημοτίου*· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐκλαμβάνω ἀμαρτάδας τοῦ βιβλιογράφου.

Τέλος δ' ἐν σ. 154, 1-2 λέγεται περὶ τοῦ Νέρωνος, ὅτι καὶ *ταύτην* (τὴν Ἀντωνίαν) μετὰ τὸν ἄνδρα *Πλαῦτον* (γρ. *Πλαύτιον*) ἀναιρεῖ. Δὲν ἔχουσι δὲ ταῦτα ὀρθῶς, διότι ἡ Ἀντωνία δὲν ἦτο σύζυγος τοῦ Πλαυτίου, ἀλλὰ τοῦ Κορνηλίου Σύλλα, ὃν πράγματι ἐφόνευσεν ὁ Νέρων, καθ' ἃ καὶ τὸν Πλαῦτιον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ πταῖσμα εἶνε ἴσως τοῦ βιβλιογράφου, καὶ διορθοῦται, καθ' ἃ ἔπραξα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ κειμένου, διὰ τῆς μετὰ τὴν λέξιν *ἄνδρα* προσθήκης τοῦ *καί*. Οὐχ ἦττον παρατηρητέον, ὅτι καὶ μετὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην μένει ἐν τῷ χωρίῳ ἄλλη τις ἀνακρίβεια, ἣν δὲν γινώσκω κατὰ πόσον πρέπει νά ἐπιρρίψωμεν εἰς τὸν συγγραφέα ἢ εἰς ἄλλην τινα ἀνεπιστάσιαν τοῦ βιβλιογράφου. Καὶ δὴ ὁ φόνος τῆς Ἀντωνίας γενομένος μεταξύ τοῦ 68 καὶ 66, εἶνε προγενέστερος τοῦ φόνου τοῦ συζύγου αὐτῆς, συμβάντος τῷ 63, καὶ κατὰ ταῦτα δὲν ἔχει ὀρθῶς τὸ τοῦ κώδικος μετὰ τὸν ἄνδρα.

Ἐρχομαι δὲ τώρα εἰς τὴν ἐξέτασιν δύο ἄλλων χωρίων, ἐν οἷς νεωτερίζει ὁ συγγραφεὺς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπιστῶ τὴν

¹ Ἐν Βίῳ Γάλλου 17.

προσοχήν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὰ ἐν σ 151,27 κ. ἐ. λεγόμενα· Ὁμότατος δὲ ὑποληφθεὶς εἶναι συντόμως κατελύθη. . . δολοφρονοῦσι καὶ θυγάτριον ἐνιαύσιον καὶ γαμετὴν ἔγκυον, τὸ μὲν προσονειδίσαντες, τὴν δὲ ἀνατεμόντες. Λέγονται δὲ ταῦτα περὶ τοῦ Καλιγόλα καὶ τῆς συζύγου Καισωνίας. Καὶ γινώσκωμεν μὲν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε πηγῶν τὰ τοῦ φόνου τοῦ αὐτοκράτορος, τῆς γαμετῆς καὶ τοῦ θυγατρίου, ἀλλ' οὔτε ὁ Ἰώσηπος (Ῥωμ. ἀρχ. XIX, 195-200), οὔτε ὁ Σουητώσιος (Calig. 59), οὔτε Δίων ὁ Κάσιος (LIX, 29) ποιοῦνται λόγον περὶ προσονειδισμού τοῦ θυγατρίου καὶ ὅτι ἀνετμήθη ἡ Καισωνία ἐγκυμονοῦσα.

Πολὺ δ' ἀξιολογώτερον εἶνε τὸ εἰς τὰς δύο Ὀκταβίας, τὴν μαιοῦ καὶ τὴν μίνοῦ, ἀναφερόμενον χωρίον, λέγον ἐπὶ λέξει τάδε (σ. 148, 10 κ. ἐ.): ἐγέννησαν (ἡ Ἀτία) ἐξ αὐτοῦ (τοῦ Γαίου Ὀκταβίου) τὰς δύο Ὀκταουίας. Ἄλλ' ἡ μὲν ἄπαις τελευτᾷ παρὰ Σέξτω Ἀπουλλίῳ (γρ. Ἀπουλείῳ)· τῇ δὲ πρότερον μὲν συνεβίωσε Κλαύδιος Μάρκελλος ἐπὶ παισὶ τέσσαρσι καὶ θηλείαις ἴσαις, μετ' ἐκεῖνον δὲ Μάρκος Ἀντώνιος.

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν τὸ γενεαλογικὸν στέμμα τόδε·

Γάιος Ὀκτάβιος — Ἀτία

Ὀκταβία ἡ πρεσβυτέρα, συζεύγνυται τὸν Σέξτον Ἀπουλλίον, θνήσκει ἄπαις.

Ὀκταβία ἡ νεωτέρα συζεύγνυται α') Κλαύδιον Μαρκελλόν β') Μάρκον Ἀντώνιον.

Γάιος Ὀκτάβιος (Αὐγούστος)

Εἶνε δὲ τὸ στέμμα τοῦτο ὅπως διάφορον τῶν παρὰ τῷ Weichert καὶ Moll¹, τῷ Drumann² καὶ τῷ Gardthausen³.

¹ Weichert Cassius Parmensis σ. 348. Imperatoris Caesaris Augusti Scriptorum reliquiae σ. 118 ἀρ. 13.— E. Moll Zur Genealogie des Jul. — Claudius Kaiserhauses σ. 9-10.

² Drumann Geschichte Roms. Ἐν Königsberg. 1834-1844. Τόμ. Δ' σ. 235 σημ. 83.

³ Gardthausen Augustus und seine Zeit Μέρ. Β' τμ. α' σ. 103.

Ἡ δὲ κυριωτάτη διαφορὰ ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Ἀνώνυμος ἀμφοτέρας τὰς Ὀκταβίας ὑπολαμβάνει ὁμομητρίας ἐκ τῆς Ἀτίας, οἱ δὲ νεώτεροι, περὶ ἄλλα τινὰ διχονοοῦντες, ἐν τούτῳ συμφωνοῦσιν, ὅτι ἡ μὲν Οκτανία μαιοῦ ἦτο θυγάτηρ τοῦ Γαίου Ὀκταβίου, τοῦ πατρὸς τοῦ Αὐγούστου, ἐκ τῆς Ἀγχαρίας, ἡ δὲ Οκτανία μίνοῦ ἐκ τῆς Ἀτίας καὶ ὁμομητρία ἀδελφῆ τοῦ Αὐγούστου. Θεωροῦσι δὲ ἑτεροθαλεῖς τὰς δύο ἀδελφάς οἱ νεώτεροι στηριζόμενοι τοῦτο μὲν εἰς τὸν Σουητώσιον ἐν Βίῳ Αὐγούστου 4, τοῦτο δ' εἰς τὸν Πλούταρχον ἐν Βίῳ Ἀντωνίου 31, λέγοντα τάδε· Ὀκταουία γὰρ ἦν ἀδελφὴ πρεσβυτέρα μὲν, οὐχ ὁμομητρία δὲ Καίσαρι· ἐγγένοι γὰρ ἐξ Ἀγχαρίας, ὁ δὲ ἐξ Ἀτίας. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀνώνυμος καὶ ὁ Πλούταρχος διαφωνοῦσι ριζικῶς πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ ζητήματι τῷ ἀφορῶντι εἰς τὸν γάμον τοῦ πατρὸς Γαίου Ὀκταβίου, τοῦ μὲν Πλούταρχου ἀποδεχομένου δύο συζύγους, τὴν Ἀγχαρίαν καὶ τὴν Ἀτίαν, τοῦ δὲ Ἀνωσύμου μίαν καὶ μόνην, τὴν Ἀτίαν, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶνε τὸ ὀρθόν. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου ἀληθῆ μαρτυρεῖ ὁ Ἀνώνυμος περὶ τοῦ γάμου τῆς πρεσβυτέρας Ὀκταβίας μετὰ τοῦ Σέξτου Ἀπουλλίου, ὃν ἀποσιωπῶσιν ὁ τε Πλούταρχος καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς. Τὰ κατὰ τὸν γάμον τοῦτον ἔχουσιν ὀρθῶς. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ Τακίτου ἐγινώσκωμεν ἤδη τὴν θυγατέρα τοῦ Σέξτου Ἀπουλλίου Appuleiam Variliam Περὶ ταύτης δ' ὀρθῶς εἶχεν εἶπει ὁ Nipperdey, ὑπομνηματίζων τὸ χωρίον τοῦ Τακίτου, ὅτι μᾶμμη τῆς Ἀπουληίας Βαριλίας ἦτο πιθανῶς ἡ ἑτερομητρία ἀδελφῆ τοῦ Αὐγούστου Ὀκταβία ἡ πρεσβυτέρα, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ὁ Σουητώσιος ἐν Βίῳ Αὐγούστου. Ἄλλ' ὀρθῶς εἶχε προσθέσει ὁ Nipperdey, ὅτι οὐδὲν ἐγινώσκωμεν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτῆς καὶ ὅτι πατὴρ τῆς Βαριλίας ἦτο ὁ Σέξτος Ἀπουλλίος ὁ ὑπάτος τοῦ ἔτους 29 π. Χ., οὐ ὡς καὶ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ ὑπάτου τοῦ 14 μ. Χ., μνημονεύει Δίων ὁ Κάσιος (LIV, 30 καὶ LVI, 29). Τέλος δὲ ὁ Nipperdey παρετήρησεν, ὅτι πατὴρ τῆς Βαριλίας ἦτο ἡ δ

υἱὸς ἐκεῖνος Ὀκταβίας τῆς πρεσβυτέρας ἢ, τοῦθ' ὅπερ πιστευτότερον κατ' αὐτὸν, ὁ ἀνὴρ θυγατρὸς αὐτῆς. Ἐξ ἀναθημητικῆς δ' ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Περγάμου, δι' ἧς ὁ δῆμος τῶν Περγαμηνῶν ἐτελείμησεν Ὀκταουίαν τὴν Καίσαρος μὲν ἀδελφὴν, μητέρα δὲ Σέξτου Ἀπολληίου, ἐγνώσθη, ὅτι Ὀκταβία ἢ πρεσβυτέρα ἦτο σύζυγος Σέξτου Ἀπουληίου τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ ὑπάτου τοῦ 29 π. Χ., καὶ ὅτι εἶχεν ἐξ αὐτοῦ υἱὸν Σέξτον Ἀπουλήιον, ὁμώνυμον τῷ πατρὶ¹, ὅστις εἶνε ὁ ὑπάτος τοῦ 14 μ. Χ., εἰς ὃν ἀναφέρεται ἑτέρα ἐπιγραφή, εὐρεθείσα ἐπ' ἰσης ἐν Περγάμῳ². Κατὰ ταῦτα δὲ ἡ μὲν μαρτυρία τοῦ Ἀνωνύμου, ὅτι ἡ πρεσβυτέρα Ὀκταβία ἦτο σύζυγος Σέξτου Ἀπουλίου, ἔχει ὀρθῶς, ἀλλ' ἡ εἰδήσις αὐτοῦ, ὅτι αὕτη ἀπέθανεν ἄπαις, δὲν εἶνε ἀληθής.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν σφαλμάτων τοῦ Ἀνωνύμου καὶ τῆς καθ' ὅλου ἱστορικῆς ἀξίας τοῦ πονηματίου. Σῶζεται δὲ τοῦτο πλήρες πλὴν τῆς ἀρχῆς. Γίνεται δὲ τοῦτο δῆλον ἔκ τε τοῦ ἐν τέλει αὐτοῦ ἐν τῷ κώδικι μετὰ τὴν τελείαν στιγμὴν ἐπομένου σταυροῦ, σημαίνοντος συνωδὰ πρὸς τὸ γνωστὸν ἔθος τῶν βιβλιογράφων τὴν κατακλείδα τῆς συγγραφῆς, καὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν χωρίων ἐκείνων, ἐν οἷς ὁ συγγραφεὺς ἀναβάλλει τὸν περὶ τινος προσώπου λόγον εἰς τὸ ἔπειτα. Πράγματι δὲ βλέπομεν ἐκπληρουμένας ἐν αὐτῷ τῷ προκειμένῳ ἔργῳ ἀπάσας τὰς τοιαύτας προαγγελίας. Ἴδε σ. 148,23 περὶ ὧν κατὰ τὴν οἰκίαν προδηλωθήσεται τάξιν ἐν παραβολῇ πρὸς σ. 150,4 κ. ἐ. — σ. 150,11 Λιβίαν περὶ ἧς κατὰ τάξιν δηλώσει ἐν παραβολῇ πρὸς σ. 151,1 κ. ἐ. — σ. 150,27 γενεὰν καταλιπόντες ἦν διακρινοῦμεν ἐν παραβολῇ πρὸς σ. 150,28 κ. ἐ. καὶ σ. 151,19. — σ. 151,1 σαφηνισθήσεται δὲ ἐν τοῖς ὑποκειμένοις τὰ καθ' ἕκαστα ἐν παραβολῇ πρὸς σ. 151,22 κ. ἐ. — Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐν σ. 148,19 ἔφραμεν ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐν

¹ Τακίτου Annales II, 50.

² Alterthümer von Pergamon. Τόμ. VIII, 2. Inschriften von Pergamon II, σ. 290. Πρὸς Gardthausen ἐνθ' ἀν.

σ. 148,13 κ. ἐ. ὡς καὶ τὰ ἐν σ. 151,21 ὡς ἔφραμεν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ ἐν σ. 151,1 κ. ἐ. Τέλος δὲ τὰ ἐν σ. 150,12 ὡςπερ ἔφην ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐν σ. 148,22 κ. ἐ.

Τέλος δ' ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς δύο ἀθησαυρίστους ἐν τοῖς Λεξικοῖς λέξεις, πανωλέθριον (σ. 152,13) καὶ ἐπιγνώρισμα (σ. 154,19), εἰ καὶ τὴν δευτέραν ταύτην λέξιν θεωρῶ ὑποπτον καὶ διορθωτέαν. Ἀξία δὲ λόγου εἶνε καὶ ἡ νέα σημασία ἐπὶ ἀποτυχίας τῆς λέξεως διαλαχῶν (σ. 148,14).

Τοιαῦται αἱ ἐμαὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ ἀνεκδότου πονηματίου τοῦ Ἀνωνύμου, ὅπερ ἐθεώρησ' ἄξιον ἐκδόσεως διὰ τοὺς προμνημονευθέντας λόγους. Καὶ ὁμολογῶ μὲν, ὅτι καὶ ἄλλα τινὰ ἠδυνάμην, ἰσως δὲ καὶ ἔπρεπε, νὰ προσθέσω περὶ αὐτοῦ, ἔτι μᾶλλον διεξακριβῶν τὰς ἐν αὐτῷ ἀναγεγραμμένας γενεαλογίας. Ἀλλὰ θεωρηθήτωσαν ἱκανὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ ἐνταῦθα λεχθέντα, ἃς μείνη δὲ ἀνοικτὸν τὸ στάδιον εἰς περαιτέρως ζητήσεις. Μάλιστα δὲ θὰ χαρῶ, ἂν τις ἄλλος, εὐτυχέστερος ἐμοῦ ἀναδεικνυόμενος, κατορθώσῃ νὰ ὀρίσῃ μετ' ἀσφαλείας τίς εἶνε τοῦ ἔργου ὁ πατήρ.

Τὸ κείμενον τοῦ Ἀνωνύμου ἐξέγραψεν ἐκ τοῦ κώδικος τῷ 1896, καθ' ἃ καὶ τὸ ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος ἐκδοθὲν ἀπόσπασμα Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχείως, ὁ κ. Φίλιππος Γεωργαντᾶς (Γ). Μετ' αὐτὸν δ' ἀντέβαλεν αὐτὸ ἐκ νέου κατ' ἐμὴν παράκλησιν τῷ 1899 ὁ Σωκράτης Κουγέας (Κ). Εἰς ἀμφοτέρους δὲ τούτους ἐκφράζω ἐνταῦθα τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας. Τῶν δὲ φύλλων 95^α-98^α ἀντίγραφον ἤδη πρότερον εἶχέ μοι ἀποσταλῆ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Παρθενίου Παπαγιαννοπούλου (Π). Τούτων τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις παρέχω ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν.

Ἐχει δὲ τὸ ἀνέκδοτον κείμενον ὧδε

ζ. 92^α || ... ἐνεχθείσης αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπιδημίαν, ἣν αὐτὸς προέγραψεν,
 ἔτι περιῶν τῇ τῶν Ἑλλήνων πολιτείᾳ Καισαρίων ἐπεκαλεῖτο· κατὰ
 δὲ τοὺς πατρώους νόμους ἐν διαθήκαις εἰσποιητὸν ἀπέφηνε τὸν υἱὸν
 τῆς ἀδελφιδῆς Ἀτίας Ὀκταούιον, προσέτι μέντοι καὶ κληρονόμον τῆς
 5 οὐσίας. Ἄλλ' ὃ τε δὴ ἀπ' ἐκείνου στοίχος τῆς συγγενείας τοιοῦτος ἦν.
 Μία θυγάτηρ αὐτοῦ Ἰουλία Γαίῳ Πομπηίῳ γαμηθεῖσα προτελεύτη-
 σεν· ἡ δὲ ἀδελφὴ Ἰουλία τῶν Ἰππικῶν τινι Ἀτίῳ γαμηθεῖσα δύο θυ-
 γατέρας ἔσχεν, ὧν ἡ μὲν συνώκησε Γαίῳ Φιλίππῳ καὶ γενεὰν οὐκ ἀπέ-
 λιπεν, ἡ δὲ Ὀκταούιῳ, στρατηγικῆς ὄντι τιμῆς, τὸν τε δὴ προειρη-
 10 μένον Ὀκταούιον, ἐπικληθέντα δὲ ὕστερον [Αὔγουστον] ἐγέννησεν
 11 ἐξ αὐτοῦ [καὶ] τὰς δύο Ὀκταούιας. Ἄλλ' ἡ μὲν ἄπαις τελευτᾶ παρὰ
 Σιέξτῳ Ἀπουληίῳ· τῇ δὲ πρότερον μὲν συνεβίωσε Κλαύδιος Μάρκελ-
 λος ἐπὶ παισὶ τέσσαρσι καὶ θηλείαις Ἰσαις, μετ' ἐκείνον δὲ Μάρκος
 Ἀντώνιος ὁ τὴν ἡγεμονίαν διαλαχών, καὶ θυγατέρας ἔσχει δύο. Τῆς
 15 μὲν οὖν Μαρκελλοῦ γενεᾶς οἱ τε δύο ἄρρενες ὁμώνυμοι τῷ πατρὶ πρό-
 μοίρας ἀπέθανον, καὶ τῶν θηλειῶν, αἱ δὴ πάλιν προσηγορεύοντο Μαρ-
 κέλλαι, τὴν μὲν Ἰούλιος ἠγάγετο, παῖς ὧν ἐκ Φουλβίας Ἀντωνίου,
 τὴν δὲ Μάρκος Ἀγρίππας, καὶ γίνεται πατὴρ ἐξ αὐτῆς Ἀγριππίνης.
 Ἐπεὶ δ' οὖν τὴν Ὀκταούιαν ἔφαμεν δεῦτερον ἄνδρα τὸν Ἀντώνιον
 20 ἔσχηκέναι, λείπεται καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τρανώσαι γένος. Δύο ἦσθη
 καὶ τούτου θυγατέρες Ἀντωνίαι, κατελείφθη δ' ἑκατέρα διαδοχῇ,
 τῆς μὲν γαμηθείσης Ἀηνοθάρβῳ τῷ Δομετίῳ, τῆς δὲ Δρούσῳ τῷ
 Λιθίας υἱῷ καὶ προγόνῳ τοῦ Σεβαστοῦ, περὶ ὧν κατὰ τὴν οἰκίαν
 δηλωθῆσεται τάξιν. Ἐπὶ γὰρ τὸν εἰσποιητὸν τοῦ Γαίου Καίσαρος ἀνι-
 25 τέον Ὀκταούιον, ὃς μεταστάς εἰς ἕτερον οἶκον διὰ τὴν θέσιν Ἰούλιος

6. προτελεύτησεν Γ: προτελεύτησεν ἐκ τοῦ τό πρώτον γραφέντος προ-
 τελεύτησεν διαφθερόντος τοῦ σ μεταξύ τοῦ ο καὶ τοῦ ε καὶ σωζομένων νῦν μόνον
 ἰχνῶν αὐτοῦ Κ 7. τινι ἔγραφα: τινὶ ΓΚ 8-9. ἀπέλιπεν Γ: ἀπέλιπεν ἐκ τοῦ τό πρώτον
 γραφέντος ἀπέλειπεν Κ 9. ὄντι ἔγραφα: ὄντως ΓΚ 10. Αὔγουστον προσέθηκα: λείπει ἐν τῷ κώδικι ΓΚ 11. καὶ
 προσέθηκα: λείπει ἐν τῷ κώδικι ΓΚ 12. Ἀπουληίῳ ἔγραφα: ἀπουλίῳ ΓΚ

13 (καὶ 18). Μάρκος ἔγραφα: μάρκος ΓΚ 15-16. πρό μοίρας ἔγραφα: προμοίρας ΓΚ
 16. προσηγορεύοντο ἐκ τοῦ τό πρώτον γραφέντος προσηγο-
 ρεύοντο Κ: προσηγορεύοντο Γ 17. Φουλβίας ἔγραφα: φουβίας ΓΚ

19. Ἀντώνιον ἔγραφα: ἀντωνῖνον ΓΚ 22. Ἀηνοθάρβῳ ἔγραφα: ζηνοθάρβῳ ΓΚ
 23. Λιθίας ἔγραφα: διαβίας ΓΚ

|| Καίσαρ ἐπεκλήθη. Τοὺς τε οὖν αὐθέντας τοῦ πατρὸς δίκη μετελθεῖν φ. 13^α
 ἐπειγόμενος ἰσχὺν ἐνόπλιον καὶ στρατιὰν συλλογίμαίαν ἐκτίησάτο, τῶν
 [τε πολιτῶν] ἑκουσίων αὐτῷ συναραμένων καὶ βουλῆς ἐνόμοις δό-
 γμασι τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν πιστευθεὶς, ἐπὶ τοσοῦτον ἤλασε δυ-
 5 νάμειω καὶ τύχῃ, ὡς τὸ μὲν πρῶτον μοῖραν τινα τῆς ἡγεμονίας,
 χρόνῳ δὲ ὕστερον σύμπασαν αὐτὴν μόνος παραλαβεῖν ἀνανταγώνι-
 στον, καὶ ἐπὶ πλείστον διοικήσας ἐμμελῶς τῷ μεθ' ἑαυτὸν βίῳ πρὸς εἰ-
 ρήνην τε καὶ πόλεμον εὖ συντεταγμένην καταλιπεῖν. Αὐτὸς μὲν οὖν
 πρῶτος ἐπικληθεὶς Σεβαστὸς καὶ δαιμονιωτέρας ἢ κατ' ἄνθρωπον τι-
 10 μῆς ἀπολαύσας γηραιὸς κατέστρεψεν. Ἡ δ' ἐπικληρὸς αὐτοῦ τῆς ἀρ-
 χῆς γενεὰ προξέλιπεν, ἄλλος κατ' ἄλλην αἰτίαν. Εἷς μὲν τῶν τῆς
 ἀδελφῆς Ὀκταούιας υἱῶν Μάρκελλος ποιητὸς τοῦ θεοῦ χρηματίζων
 υἱὸς καὶ δι' ἀρετὴν μεγάλας ὑποφαίνων ἐλπίδας ὠκύμορος τελευτᾶ.
 Περὶ δὲ τοὺς ἐγγόνους ἔπταισεν. Οὕτως ἦν αὐτῷ θυγάτηρ Ἰουλία
 ταύτην ἔξευξεν Ἀγρίππα, || συμπίσας αὐτὸν ἀποπέμψασθαι τὴν φ. 13^β
 ἐνδ[ον] γυναῖκα Μαρκελλαν. Εὐτεκνία δὲ πολλὴ ὑπῆρξεν αὐταῖς, εἰς 16
 ἀμεριμνίαν ἄγουσα τὸν πάππον· εἴτ' ἐφθάρη πᾶσα. Γάιος μὲν οὖν
 καὶ Λούκιος ἀνδρωθέντες υἱῶν τάξιν ἔλαβον καὶ τῆς ἡγεμονίας ἐπι-
 δειχθέντες ἐφεδροὶ τελευτῶσιν, ὁ μὲν ἐπὶ τὸν Παρθικὸν ἀποστασίς
 πόλεμον, ὃτε εἰς οἶκον ἐπανῆει καὶ περὶ Λυκίαν ἐγένετο, τὰ πρὸς 20
 ἑσπέραν δὲ ἐπισκοπῶν ἔθνη Λούκιος. Ἦν δὲ καὶ τρίτος Πόστουμος
 Ἀγρίππας, ὃν ἐκ φαρμάκων ἀποθανεῖν λόγος ἔχει, Τιβερίου μετὰ τὸν
 Σεβαστὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν προσελθόντος· οὐ γὰρ ἦν εὐκαταφρόνητον ἐπι-
 τείχημα τῷ κατὰ θέσιν διαδόχῳ περιῶν ὁ γνήσιος. Πρὸς δὲ δὴ τοῖς
 25 ἄρρεσι καὶ δύο ἦσαν θυγατέρες, Ἰουλία Σιλανῷ γαμηθεῖσα καὶ Ἀγριπ-
 πῖνα ἢ μετὰ ταῦτα Γερμανικῷ τῷ Δρούσου. Πικρῶς οὖν ἀθυμήσας
 ὁ Καίσαρ πρὸς τὴν ἐρημίαν τῆς οἰκίας ἐπεισήγαγεν αὐτῇ τοὺς Λιθίας
 παῖδας, ἡ τότε συνώκει. Πατὴρ ἦσαν τῶν ἐν τέλει Δρούσου, φέρον-
 τες παρ' αὐτοῦ τὰς προειρημένας προσηγορίας Δρούσος καὶ Τιβέριος.

1 (καὶ 27). Καῖσαρ ἔγραφα: καῖσαρ ΓΚ 3. τε πολιτῶν προσέθηκα:
 λείπεται ΓΚ 5. μοῖραν τινα ἔγραφα: μοῖραν τινὰ ΓΚ 15. Ἀ-
 γρίππα ἔγραφα: ἀγριππίνα ΓΚ 16. ἐνδον ἔγραφα: ἐνδ. . ΓΚ

21. Πόστουμος ἔγραφα: ποστούμπος ΓΚ 25. Σιλανῷ
 ἔγραφα: ἰλάνῳ ΓΚ

25-26. Ἀγριππίνα ἔγραφα: ἀγριππίνα ΓΚ
 29. καὶ ΓΚ

Τούτων ὁ μὲν ἀπέθανεν ἔτι περιόντος τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος, ὁ δὲ
 φ. 94^α ἐπιζήσας τὴν ἡγεμονίαν παρέλαβε. || Τὸ δὲ καθ' ἕκαστον γένος συνά-
 πτον νόμῳ θέσεως τῷ Καίσαρι καὶ φυσικῶς ἀνακραθὲν δι' ἐπιγαμίας
 ἐξῆς ἀναγράψωμεν. Δροῦσος μὲν γενναιότατος εἶναι δόξας τῶν καθ'
 5 ἑαυτὸν νέων ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ πολέμαρχος ἐπὶ τὴν Γερμανίαν πέμ-
 πεται, καὶ δι' ὅλης ἄπεισι τῆς χώρας στρατὸν ἐλαύνων τοῖς βαρβά-
 ροις ἀπρόσιτον. Οὐ μὴν ὄνατο τῶν καταρθωμάτων, ἀλλ' ὑποστρέφων
 μετὰ λαφύρων καὶ λείας ὄσσην μηδαίς ἐκείθεν ἠνέγκατο τελευτᾶ, παῖ-
 10 δας καταλιπὼν ἐξ Ἀντωνίας Κλαύδιον τὸν τέταρτον ἡγεμονεύσαντα
 Ῥωμαίων καὶ Γερμανικὸν τὸν εἰσποιητὸν τοῦ θεοῦ Τιβερίου καὶ θυ-
 γατέρα Δρουσίλλαν, ἣ συνώκησε Λέπιδος, καὶ Λιβίαν, περὶ ἧς κατὰ
 τάξιν δηλώσει ὅπερ τούτοις, ὡς περ ἔφην, [πρὸς] τὸν Σεβαστὸν
 ἐσώζετο γένος ἀπὸ τοιαύτης ῥίζης. Ἡ μήτηρ αὐτῶν Ἀντωνία πα-
 15 τρὸς ἦν Ἀντωνίου, διαγωνισαμένου τῷ Σεβαστῷ περὶ τῆς ἀρχῆς
 ὅλης, καὶ μητρὸς Ὀκταουίας· Ὀκταουία δὲ ἦν ἀδελφὴ Καίσαρος, ἧς
 παροφθίσεως διὰ τὸν Κλεοπάτρας ἔρωτα μηνίων εἰς διαφορὰν ἦλθεν
 <εἰς> Ἀντωνίῳ. Τιβέριος δὲ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δρούσου, γυναῖκα λαβὼν
 Ἀγριππίναν τὴν Ἀγρίππα καὶ Μαρκέλλης θυγατέρα, Δρούσον ἔσχεν
 φ. 94^β υἱόν, ἀλλὰ καὶ Γερμανικόν, ἕνα τῶν ἀδελφιδῶν ὄντα, || κατὰ κέλευ-
 20 σιν τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος εἰσποιήσατο θεῖος ὢν αὐτῷ· τελευτῶσι
 δὲ ἀμφοτέροι βιαίως Τιβερίου ζῶντος. Ὁ τε Σηιανὸς ἐξολοθρεύων τὸ
 γένος τοῦ Καίσαρος καὶ τὴν ἀρχὴν ὄνειροπολῶν ἀπὸ τῶν νεανίσκων
 οὓς ἤδει κληρονόμους αὐτῷ γενησομένους ἤρξατο. Γερμανικὸν δια-
 25 ποντίῳ πρότερον ἐπιβουλή καταειργάσατο, χρησάμενός τινα τῶν φίλων
 αὐτοῦ πρὸς τὴν φαρμακείαν ὑπηρέτη καθ' ὃν καιρὸν ἐπώπτειε Συ-
 ρίαν καὶ τὰ προσεχῆ, Δρούσου δὲ πρότερον τὴν γυναῖκα μοιχεύσας,
 ἵνα τῆς ἐπιθέσεως αὐτῷ συνεφάπτηται. Θνήσκουσι δὲ ἀμφοτέροι γε-
 30 νεῖαν καταλιπόντες ἦν διακρινοῦμεν. Γερμανικὸς μὲν οὖν θυγατριδῆ
 συνοικήσας τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος Ἀγριππίνῃ μιᾶ τῶν ἐξ Ἀγρίππα
 πολύπαις μετήλλαξεν ἐπὶ τρισὶν ἄρρεσι καὶ θηλείαις ὁμοίως· σαφηνι-

4. ἐξῆς ἔγραφα : ἐξῆς ΓΚ 9. καταλιπὼν Γ : καταλιπὼν ἐκ τοῦ τὸ
 πρῶτον γραφέντος καταλειπὼν Κ 12. πρὸς ἔγραφα : πρὸς Κ : ...ς Γ
 16. μηνίων ἔγραφα : μηνίων ΓΚ 18. Ἀγριππίναν ἔγραφα : ἀγριπ-
 πίναν ΓΚ 21. Σηιανὸς ἔγραφα : σιλανὸς ΓΚ 28. ἤδει ἔγραφα :
 ἦδεν ΓΚ 24. χρησάμενός τινα ἔγραφα : χρησάμενος τινὶ ΓΚ
 30. πολύπαις ἔγραφα : πολύπαιαν ΓΚ

σθήσεται δὲ ἐν τοῖς ὑποκειμένοις τὰ καθ' ἕκαστα. Δροῦσος δὲ Λιβίαν
 ἀγαγόμενος, ἀδελφὴν τῶν περὶ Κλαύδιον καὶ Γερμανικόν, διδύμους
 ἔσχεν υἱοὺς καὶ θυγατέρα μίαν. Ταύτην οὖν ὄρων τὴν ἀμφιθαλῆ καὶ
 πολυπαιδα γενεᾶν ὁ μιαιώτατος ἀνθρώπων Σηιανὸς τοῖς Γερμανικοῦ
 πρώτοις ἐπιβουλεύει τέκνοις. Δύο ἦν ἐν αὐτοῖς μεράκια, Νέρων καὶ 5
 Δροῦσος, τὰς τε ψυχὰς ἤδη || καὶ τὴν μορφήν εὐγενῆ. Ταῦτα καὶ φύ- φ. 95^α
 σαι τὸν Τιβέριον σκυθρωπὸν ὄντα καὶ τοῖς πάθεσι δυσκολαίνοντα τοῖς
 οἰκείοις ἐξημέρου τῆ ἀνατροφῆ. Μακρόθεν οὖν ἐκείνος αὐτὰ διέβαλλεν
 ὡς ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν ἀνδραύμενα καὶ περιφλεγῆ τῷ τῆς ἀρχῆς ἔρωτι,
 συμπεριλαμβάνων αὐτοῖς καὶ τὴν μητέρα, τοῦ φρονήματος δοκοῦσαν 10
 ὑψηλοῦ. Τὸν ἐξ αὐτῶν οὖν φόβον ἀποσκευάσασθαι παρήνεγκε, πείσας
 καθείρξειν εἰς Τυρηνίδας νήσους χωρὶς ἕκαστον, ἵνα μηδὲ τὴν ἐξ ἀλ-
 λήλων ἔχοιεν παρηγορίαν. Ἐπειτα ὕστερον αἰτιασάμενος ὡς ἐν ταῖς
 ὁδύναϊς ἄρρητα βλασφημοῦσι τὸν Τιβέριον, οἰκτρῶς τοὺς ἀθλοῦς
 15 διειργάσατο καὶ τὴν μητέρα πρὸς αὐτοῖς. Γάτος δὲ ὁ τῶν ἀπολωλότων
 νεώτατος ἀδελφὸς ἠμελήθη τότε διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀτελής· ἐπειθ'
 ὕστερον τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβεν, οὐδὲ αὐτὸς εὐμοίρως· διεφθάρη γὰρ ὑπὸ
 τῆς ἐξουσίας, ἀγαθὰς ἐμφήνας ἐλπίδας, καὶ τὸν κοινῶν τῆς ἡγεμο-
 νίας διέφθειρε κατ' ἀγχιστεῖαν αὐτῷ προσήκοντα. Δροῦσος γὰρ ὁ Τι-
 20 βερίου Καίσαρος παῖς ἀνεψιὸς ἦν Γερμανικῷ τῷ τοῦ Γάτου πατρί.
 Παῖδας οὖν, ὡς ἔφαμεν, διδύμους ἀπολελοίπει, τὸν δὲ λειπόμενον εἰς-
 25 ποιήσατο Γάτος πρότερον, || εἴτ' ἀπέκτεινεν. Ἀπαιτεῖ δ' ἡ τάξις τοῦ φ. 95^β
 λόγου καὶ περὶ τῶν τριῶν εἰπεῖν Γερμανικοῦ θυγατέρων. Δρουσίλλαν
 μὲν οὖν Γάτος ὀρμητικῶς στέρξας ἀκμαζούσης ἔτι τῆς ἐπιθυμίας ἀπέ-
 θάλεν, ὡς μὲν αὐτὸς ἔφη, καθ' εἰμαρμένην, ὡς δ' οἱ περὶ τὴν αὐλήν 25
 ἐφήμιζον, ἐκ πληγῆς· τὰς δὲ ἄλλας ἐφυγάδευσεν, Ἀγριππίναν τε καὶ
 Ἰουλίαν. Ὡμότατος δὲ ὑποληφθεὶς εἶναι συντόμως κατελύθη. Περι-
 σχόντες γὰρ αὐτὸν ἐπὶ λουτρὸν ἀπιόντα τῶν πρὸς τῆ φυλακῆ τοῦ σώ-

1. καθ' ἕκαστα ἔγραφα : καθέκαστα ΓΚ 4. Σηιανὸς ἔγραφα : σι-
 λανὸς ΓΚ 7-8. τοῖς οἰκείοις ἔγραφα : τῆς οἰκείας ΓΚΠ 10. συμ-
 περιλαμβάνων ἔγραφα : συνπεριλαμβάνων ΓΚ 11. παρήνεγκε
 ΓΚ : παρήνεκες Π 12. καθείρξειν Π : καθείρξεν ΓΚ χωρὶς
 ἔγραφα : χωρίσας ΓΚΠ μηδὲ Π : μηδὲ ΓΚ 15. διειργάσατο ἔγραφα :
 διειργάσαντο ΓΚΠ 19. διέφθειρε ΓΚ : διέφθειρεν Π 22. δ' ΓΚ :
 δὲ Π 24. ὀρμητικῶς ἔγραφα : ὡςμητικῶς ΓΚΠ 24-25. ἀπέθαλεν
 Π : ἀπέθαλε ΓΚ 26. Ἀγριππίναν τε ἔγραφα : ἀγριππίναν τε ΓΚΠ

ματος χιλιάρχοι τινες καὶ σὺν αὐτοῖς ἕτεροι μετιόντες ὕβρεις οἰκείας
 δολοφονοῦσι, καὶ θυγάτριον ἐνιαύσιον καὶ γαμετὴν ἔγκυον, τὸ μὲν καὶ
 προσονειδίσαντες, τὴν δὲ ἀνατεμόντες. Λοιπὸς ἦν τοῦ προειρημένου
 στοίχου Κλαύδιος, Γερμανικοῦ μὲν ἀδελφός, τοῦ δὲ ἀναιρεθέντος Γαίου
 5 θείος, οὐδὲ ἐννοιάν ποτε λαβὼν τῆς ἡγεμονίας διὰ τὸ μᾶλλον ἀκίν-
 δυνον ἡσυχίαν ἢ σφαλερὰν ἐξουσίαν ἀγαπᾶν. Ὅς γε καὶ ζητούμενος
 ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, ὅπως ἀναδειχθῆ τῶν ὅλων δεσπότης, κατεκρύ-
 πτετο καὶ παρὰ γνώμην εἰς ἐμφανὲς προελθὼν ἀκουσίως τὴν ἀρχὴν
 ἔλαβε. Τέτταρσιν οὗτος συνώκησε γυναῖξιν, ἐκ τριῶν δ' ἐπαιδοποιή-
 7. 96a σατο, Δροῦσον μὲν ἐκ τῆς || πρώτης Οὐργουλανίλλης, ὃς ἐτελεύ-
 11 τησε πρότερον ἢ τὴν ἡγεμονίαν Κλαύδιος παρέλαθεν, ἐκ δὲ Πε-
 τίνης Ἀντωνίαν, ἣτις ἐγαμήθη Σύλλα Κορνηλίῳ, κάκ Μεσσαλίνης
 Ὀκταουίαν καὶ Πρεττανικόν. Πανωλέθριον μέντοι καὶ τὸ ἀπὸ τού-
 του γένος ἐξεφθάρη. Μεσσαλίαν μὲν γὰρ αἰτιαθεῖσαν ἐπ' ἀσελ-
 15 γείᾳ βίου συνεχώρησεν ἀποκτεῖναι τοῖς διαβάλλουσιν αὐτὴν ἀπελευ-
 θέροις· μεταπειψάμενος δὲ ἀπὸ τῆς φυγῆς τὰς Γερμανικοῦ τοῦ ἀδελ-
 φοῦ θυγατέρας, τὴν ἐτέραν αὐτῶν Ἀγριππίναν ἄγεται, κάκσινη μετὰ
 παιδὸς εἰςῆλθεν ὃν ἐκ Δομετίου πρότερον ἐσχηνεν. Ἦν δὲ ὁ Δομέτιος
 οὗτος Ἀηνόδαρδος ὁ υἱὸς τοῦ γήμαντος Ἀντωνίαν τὴν Ἀντωνίου
 20 θυγατέρα. Καὶ παραυτίκα μὲν ἐσφάζετο πατρῷ ὀνόματι καὶ μετὰ
 ταῦτα ἐπεκλήθη Νέρων γενομένων ἐπὶ τὴν οἰκίαν, οἷά περ εἰκὸς ἦν
 συμβῆναι γυναικὸς κρατούσης. Πρῶτον μὲν γὰρ Ἀγριππίνα κατα-
 θέλγει τὸν ἄνδρα τὴν ἐτέραν τῶν παίδων Ὀκταουίαν ἀρμόσαι τῷ

1. χιλιάρχοι τινες Π: χιλιάρχοι τινές ΓΚ 3. προσονειδίσαντες
 ἔγραφα: προσον· δείσαντες ΓΚ: δείσαντες Π ἀνατεμόντες
 ΓΚ: ἀναταμόντες Π λοιπὸς ΓΚ: λοιπὸν Π 7. ὅλων Π: ὅλων
 ΓΚ 8. παρὰ ἔγραφα: κατὰ ΓΚ ἀκουσίως Π: ἐκουσίως ΓΚ
 9. δ' ΓΚ: δὲ Π 10. Οὐργουλανίλλης ἔγραφα: οὐργουνανίλλης ΓΚΠ
 12. Ἀντωνίαν ἔγραφα: ἀντωνία ΓΚΠ κάκ ΓΚ: καὶ ἐκ Π μεσσα-
 λίνης Γ: μεσσαλίνης Κ: μεσαλίνης Π 13. Πρεττανικόν ἔγραφα:
 πρεττανικόν ΓΚ. περτινικόν (;) Π. Ἄλλ' ἴδε καὶ σ. 153, 12 14. Μεσ-
 σαλίαν ἔγραφα: μεσαλίαν Π: μεσσαμνία ΓΚ αἰτιαθεῖσαν
 ἔγραφα: αἰτιαθεῖσα ΓΚΠ 17. Ἀγριππίναν ἔγραφα: ἀγριππίναν ΓΚΠ
 18. Δομετίου ἔγραφα: δημοτίου ΓΚΠ Δομέτιος ἔγραφα: δη-
 μότιος ΓΚΠ 19. Ἀηνόδαρδος ἔγραφα: ὀνοδαρδος οὗτος ΓΚΠ
 20. Ἐχουσιν ὀρθῶς τὰ ἐσφάζετο πατρῷ ὀνόματι; ὀνόματι Π:
 ὀνόματι ΓΚ 21. οἷά Π: οἷα ΓΚ 22. Ἀγριππίνα ἔγραφα: ἀγριπ-
 πίνα ΓΚΠ

προγόνῳ καὶ δεῦτερον υἱοῦ κατέχοντος φυσικοῦ τὴν οὐσίαν ὡς περ γε-
 νεᾶν ἄρρενος ἐνδεῆ καταθέσειν τῷ γνησίῳ τὸν ἀλλότριον καὶ τῷ νεω-
 τέρῳ τὸν τέλειον ἐπιτειχίσαι. Διὰ τοῦτο Κλαύδιος ἐπω||νομάσθη Νέ- φ. 96b
 ρων, γαμβρός τε τῷ Κλαυδίῳ καὶ κληρονόμος τῆς ἀρχῆς ἀναδειχθείς.
 Ἐπεὶ δὲ ἐσκευάσθη ταῦτα γυναικείαις μηχαναῖς, Κλαύδιος μὲν οὐ 5
 πολὺν βιώσας χρόνον τῇ θέσει φαρμάκοις ὑπεξάγεται. Νέρων δὲ τὴν
 ἡγεμονίαν παραλαβὼν ὑπερῆρε τοὺς μύθους, βραχέα μὲν κατ' ἀρχὰς
 καλλωπισάμενος ὁμοίως τῷ θεῷ Γαίῳ δόξαν τε χρηστὴν ὑποφήνας,
 μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπὶ τὴν οἰκίαν φύσιν ἀναδραμῶν. Καὶ γὰρ ἀφηνίαζε
 τῆς μητρὸς, εἰς ἀκολασίαν καὶ προπετεῖς βραθυμίας καὶ διαίταν ἄλλο- 10
 τριωτάτην τοῦ προσχήματος ἐκτραπείς. Καὶ συναρπάσαι τὸν ἐν πᾶσι
 βελτίονα καλῶς ἔχειν νομίσας Πρεττανικὸν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ τραπέζης
 φαρμάκευει. Περὶ τε τοὺς ἀνδραποδώδεις ἐπτοημένος ἐρωτας, τῆς
 μὲν Ὀκταουίας ἀπέστεργε τὴν εὐνήν, φίλτροις δὲ αἰεὶ καινοτέροις τὴν
 ψυχὴν ἐκδιδούς ἠττήθη γυναικὸς ἀλλοτρίας. Καὶ τὴν μὲν Ὀκταουίαν 15
 ἀποπέμψασθαι βουλόμενος, ἐκείνην δὲ μηκέτι ἐρωμένην, ἀλλὰ γαμε-
 τὴν ἔχειν, τὸ δυσόργητον [τῆς μητρὸς] ἐφοβεῖτο ὡς οὐκ ἀνεξομένης.
 Ὅς μικρὰ τοίνυν ἀμφοτέρας δυσωπήσας ἐστρατήγησε τὰς κατ' αὐτῶν
 ἐπιβουλάς πανούργως. Εἰς μὲν οὖν τὴν || μητροκτονίαν ναυπηγεῖται φ. 97a
 σκάφος ὁραθῆναι μὲν καλόν, ἐξ ἐπιτεχνήσεως δὲ κρυπτῆς εὐδιόλουτον 20
 ᾧ ποτε χρωμένη, τῶν ἀρμῶν χαλασθέντων, ἐξέπισεν εἰς τὴν θάλατ-
 ταν, ἔπειτα μόλις ἀναδύσα καὶ τῆς ἠπαίρου λαβομένη τὸν ἐπ' αὐτῆς
 μόρον οὐ διέφυγεν, ἀλλὰ μετὰ τὸ χειροποίητον ναυάγιον ἰσφάγη. Τὴν
 Ὀκταουίαν δὲ, ἐχρῆν γὰρ μετὰ προφάσεως ἀνελεῖν, διαφθορᾶς αἰτίαν
 ἐπαγαγὼν κτείνει. Λειπομένης οὖν ἔτι τῆς Ἀντωνίας, ἀπεραιώτος ἦν 25

2. καταθέσειν ΓΚ: καταθέτειν Π 4. γαμβρός τε ἔγραφα: γαμ-
 βρός τε ΓΚ 5. ἐσκευάσθη Π: ἐκευάσθη ΓΚ 6. πολὺν ἔγραφα:
 πολὺ ΓΚΠ βιώσας χρόνον τῇ θέσει ΓΚΠ. Ταῦτα ἔχουσιν ὑπό-
 πτωσ. Γραπτὸν ἄρα ἐπιδιώσας; 7. βραχέα Π: βραχεῖα ΓΚ
 12. Πρεττανικόν ἔγραφα: πραιττανικόν ΓΚΠ 13. ἀνδρα-
 ποδώδεις Π: ἀνδρας ποδώδεις Γ: ἀνδρας ποδώδεις κατὰ διόρθωσιν
 ὑπὸ δευτέρας χειρὸς τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος ἀνδραποδώδεις Κ 14. δὲ
 ΓΚ: δ' Π καινοτέροις Π: καὶ νοτέροις ΓΚ 17. ἔχειν ΓΚ:
 ἔχων Π τῆς μητρὸς προσέθηκα: λείπουσι ΓΚΠ ἀνεξομένης Π:
 ἀναξομένης ΓΚ 18. αὐτῶν ΓΚ: αὐτῆς Π 21. ᾧ ποτε ἔγραφα:
 ὡς ποτὲ ΓΚΠ 23. χειροποίητον ἔγραφα: χειροποιητὸν ΓΚΠ

ἡ τραγωδία τῆς οἰκίας ἐνὶ προσώπῳ· διὸ καὶ ταύτην μετὰ τὸν ἄνδρα [καὶ] Πλαύτιον ἀναίρει, γαμήσειν ὑποσχόμενος. Οὕτως εἰς ὕστατον Νέρωνα κατέβη τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγόνων τοῦ Σεβαστοῦ, καὶ αὐτὸν μετ' ὀνειδούς ἀπολούμενον. Ὡς γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ ζῆν πρὸς τὰς ἐπιθυμίας 5 ἐν οὐδενὶ λόγῳ τὸ καθῆκον ἠρίθμισι. Ῥίψας οὖν τὸ τῆς ἡγεμονίας ἀξίωμα καὶ σκηνοβατῶν ἐν τοῖς τῶν ὑπηκόων θεάτροις διῆγεν, ὡς συγκλείοντος αὐτοῦ τὴν θαυμαστὴν περίοδον τὸ Γαλατῶν ἔθνος ἅμα τοῖς στρατεύμασιν αἱ τε πλησίον ἐπαρχίαι συνεξάνεστησαν. Ἐπειτ' ἄλλου κηρυχθέντος ἔξω τῆς Ῥώμης Σεβαστοῦ περιδεῶς μὲν, εἰσῆλθε φ. 97^β δ' ὁμως ἐστεφανωμένος, || καὶ μετ' ὀλίγον ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς, νύκτωρ 11 ἀποδράς εἰς ἀπελευθέρου τινὸς ἑπαυλιν, καὶ προσιόντων ἤδη τῶν εἰς τὴν σύλληψιν αὐτοῦ πεμφθέντων ἰππέων ἑαυτὸν διεχρήσατο, μηδεμίαν καταλιπὼν γενεάν, ἀλλ' ὅπερ ἐσχέκει παιδίον ἐκ τῶν δευτέρων γάμων θῆλυ προαποθεβληκῶς ἔτι νήπιον.

15 Εἰς τοῦτο κατέληξεν ἡ τοῦ Καίσαρου γένους διαδοχὴ. Καὶ μετ' αὐτὴν οἱ παρελθόντες ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἦτοί πολέμοις ἐμφυλίοις ἢ κατ' ἀρετὴν αἰρετοὶ κοινόν τι τῆς σκηπτουχίας ὄνομα τὸ Καίταρος προσελάμβανον, ὡς ἐκ μόνου τοῦδε σημαίνεσθαι αὐτάρκως τὸν ἡγούμενον. Ἐπειτ' ἂν ἐκδηλότερον ἐπιγνώρισμα τῆς ὑπεροχῆς; Οὔτε γὰρ 20 βασιλεὺς ἔτι σύνθησι Ῥωμαίοις, ἀλλ' οὔτε νόμιμον ἐξ οὗ Ταρκύνιος κατελύθη. Τοῦτο μάλιστα καὶ τῷ πρώτῳ Καίσαρι τῆς ἐπιβουλῆς αἴτιον κατίστη, τὸ δοκεῖν ἐπιτεθυμηκέναι διαδήματος, ὅτι δικτάτωρ ἐπινοήθη πρὸς Καίσαρος ἐξουσία καὶ παράνομος ἦν, καίπερ ψηφισθεῖσαν αὐτῷ διηνεκῶς ὁ Σεβαστός παρητήσατο. Καὶ μὴν ὅσα προσαρμόζου- 25 σιν ἐπὶ τιμῇ τοῦ κρατοῦντος, ἀρχιερωσύνας, δημάρχων ἐξουσίας, γέρα φ. 98^α πατρίδος μᾶλλον ἔστι καὶ τοῖς ἄλλοις βουλευταῖς || κατ' ἀξίαν που

2. καὶ προσέθηκα : λείπει ΓΚ Πλαύτιον ἔγραψα : πλαῦτον ΓΚΠ
 οὕτως ἔγραψα : οὕτος ΓΚΠ 4. ὡς γὰρ - ἐπιθυμίας. Τὸ χωρίον φαίνεται νοσοῦν. ἐξουσία ΓΚ : ἐξουσίαις Π 6. διῆγεν Π : διῆγεν ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος δηῆγεν ΓΚ 11. ἀπελευθέρου Π : ἀπεθεροῦ ΓΚ 12. μηδεμίαν Π : μηδὲμίαν ΓΚ 16. πολέμοις ἐμφυλίοις Π : πολέμους ἐμφυλίους ΓΚ 17. σκηπτουχίας Π : κηπτουχίας ΓΚ 18. προσελάμβανον Π : προελάμβανον ΓΚ σημαίνεσθαι ἔγραψα : σημαίνοντος ΓΚΠ 19. ἐπιγνώρισμα ΓΚΠ. Ἡ μὴ δῖον νὰ γράψωμεν εἶη γνώρισμα ; 22. τὸ ἔγραψα : τῷ ΓΚΠ 26. πατρίδος μᾶλλον ἔστι ἔγραψα : πατρί μᾶλλον ἔστι ΓΚΠ

δεδομένα. Κέκληνται δὲ αὐτοκράτορες ἐπὶ στρατοπέδων ἔνιοι καὶ δίχα τῆς παντελοῦς ἀρχῆς· ἀλλ' οὐδ' ἐξαιρετικὸν ἀμφισμοῦ παραλλαγὴν ἢ διακόσμησιν τοῦ σώματος ἐπιτερπῆ καὶ καταπληκτικὴν νενομίσται τὸν ἡγεμόνα φορεῖν, ὅποτε καὶ τῆς θριαμβικῆς ἐσθῆτος καὶ τῶν ἐπινικίων πομπῶν μέτεστιν ἑτέροις. Ἐξαρκεῖ δ' ὀνομασθεῖς ὁ Καίσαρ 5 ὑπερβολὴν τε δυνάμεως καὶ οὐ φαντασίαν ἐναργῆ παραστῆσαι τοῖς τε διωκισμένοις καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Εἴτε γὰρ ὀμνύοι τις ὄρκῳ πιστούμενος, εἴτ' ἐπικαλοῖτο βίαια πάσχων, εἴτ' ἐλέου χρεῖος ὦν ἱκετεύσοι μόνον, τοῦτο ἐντρέχοι ἂν τοῖς ἀνα[βοῶσιν] ὡς σεδάσμιον, ὡς σωτήριον, ὡς ἀλεξίκακον. Ζητήσωμεν οὖν εἰ συμπέφυκε τις τοῖς ὀνό- 10 μασιν ἰδιότης σημαντικὴ τῆς παρούσης ἐκάστῃ δυνάμεως, ἀλλὰ μὴ συνήθειά τις τὰς διαλήψεις ἐντυποῖ. Τοῦτο γέ τοι τὸ πάντιμον ἄχρι περάτων γῆς, οὐ μὴδὲ εἰς ἀνενόητος μὴδ' ἀπευθῆς ὑπάρχει, πάλαι μὲν, ὡς φασιν, ἐπωνύμιον ἐγένετο τοῦ πρώτου κατὰ τι συγκύρημα τῆς γενέσεως καὶ τοῖς μετ' ἐκείνον ὡς παράσημον τῆς οἰκίας προσε- 15 τέθη. Νῦν μάλιστα δαιμονία τις ἐπίκλησις εἶναι καὶ τὰς ἀνθρωπείας ὑπερβάλλειν δοξάζεται. Τοσοῦτον ἴσχυσεν ἀνδρὸς ἀρετὴ καὶ βίος ἐπιφανῆς, ὡς μὴ δένα [τὴν] τῶν Ῥωμαίων ἀναλαμβάνειν ἡγεμονίαν, φ. 98^β εἰ μὴ τῷ Καίσαρος ὀνόματι καλοῖτο +

- 4-5. ἐπινικίων ΓΠ : ἐπινικίων ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος ἐπινικίων Κ
 5. δ' ΓΚ : δὲ Π Καίσαρ ἔγραψα : καίσαρ ΓΚΠ 6. ὑπερβολὴν τε ἔγραψα : ὑπερβολὴν τε ΓΚ 7. τις ἔγραψα : τίς ΓΚΠ
 8. εἴτ' ΓΚ : εἴτε Π 8-9. ἱκετεύσοι ἔγραψα : ἱκετεύσει ΓΚΠ 9. ἐντρέχοι ἂν τοῖς ἀναβοῶσιν ὡς ἔγραψα μετὰ πολλοῦ διαταγμαῦ : ἐντρεχεῖ ἐν τοῖς ἀνάως ΓΚ : ἐντρεχεῖ ἐν τοῖς Π 12. συνήθειά τις Π : συνήθεια τίς ΓΚΠ 13. μὴδ' Π : μὴδ ΓΚ ἀπευθῆς ἔγραψα : ἀπαθῆς Π : ἀπευθῆς ΓΚ 14. ὡς φασιν ἔγραψα : ὡς φασὶ ΓΚΠ 16. τις ἐπικλήσις ἔγραψα : τίς ἐπικλήσις ΓΚΠ 18. μὴδὲνα ἔγραψα : μὴμὴδὲνα ΓΚΠ τὴν προσέθηκα : λείπει ΓΚ

ΑΤΤΑΛΟΣ Α' ΩΣ ΓΕΩΓΡΑΦΟΣ¹

Εἶνε γνωστόν, ὅτι ἡ δυναστεία τῶν Ἀτταλικῶν τοῦ Περγάμου οὐ μόνον τὰς εἰκαστικὰς τέχνας ἐπροστάτευσε μεγαλοπρεπῶς, ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας προήγαγε πολυτρόπως. Τὸ Πέργαμον ἔσχε τοὺς φιλόλογους αὐτοῦ, καθ' ἃ ἡ Ἀλεξάνδρεια, κοινῶς δὲ γνωστὴ εἶνε ἡ ἀρχαία ἐκείνη παράδοσις, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξαγωγῆς τοῦ παπύρου ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φύσκωνος οἱ φιλόσοφοι τοῦ Περγάμου ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἐκ προτέρων χρόνων γνωστὴν παρασκευὴν τῶν διφθερῶν ὡς γραφικῆς ὕλης, ἣτις εἶνε ἡ ἀπὸ τοῦ Περγάμου κληθεῖσα *περγαμηνή*. Συγγραφεῖς ἡμιλλῶντο νὰ ὑποβάλωσιν εἰς τοὺς φιλομούσους βασιλεῖς τὰ ἴδια ἔργα, ὁ δὲ Νίκανδρος καὶ ἀφιέρωσεν εἰς ἓνα τῶν Ἀτταλικῶν τὰ Γεωργικά. Ἡ δὲ πολυποίκιλος αὕτη φιλολογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ζωὴ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Περγάμου δικαιολογεῖ τὴν ἐπιγραφὴν, ὑφ' ἣν ἤδη τῷ 1836 ὁ Wegener ἔγραψεν ἐν Κοπενάγῃ *De aula Attalica literarum artiumque faultrice*.

Τὸ δ' ἐνδιαφέρον τοῦτο τῶν Ἀτταλικῶν ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν δὲν περιορίζετο εἰς τὴν βασιλικὴν ὑποστήριξιν τῶν λογίων καὶ τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τὸν πλουτι-

¹ Τὸ περιεχόμενον τῆς πραγματείας ταύτης ὑπὸ ἄλλην ἐπιγραφὴν ἀνεκοίνωσα τῇ 25 Μαρτίου/7 Ἀπριλίου 1903 ἐν τῷ Γ' τμήματι τοῦ διεθνοῦς Ἱστορικοῦ Συνεδρίου ἐν Ῥώμῃ, συνεδριάζοντος τοῦ τμήματος τούτου ὑπὸ τὴν ἐμὴν προεδρίαν. Ἄλλ' ἕνεκα τῆς ἐν σπουδῇ δημοσιεύσεως τῶν πρακτικῶν τοῦ τμήματος ἐκείνου ἡ ἐμὴ ἀνακοίνωσις, μὴ σταθεῖσα ἐγκαίρως, δὲν προέφθασε νὰ περιληφθῇ εἰς αὐτά. Ἴδε *Atti del Congresso internazionale di scienze storiche*. Vol. X. Atti della Sezione VI. Storia della Geografia, Geografia storica. Ἐν Ῥώμῃ. 1904 σ. XIX. Quarta seduta. Martedì 7 Aprile 1903. Presidenza del prof. Spiridione P. Lambros.

σμὸν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Περγάμου, περὶ ἧς αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ ἄξια λόγου ἐπιγραφικὰ εὐρήματα τῶν τελευταίων ἐτῶν πλεῖστα ὄσα ἐδίδαξαν ἡμᾶς, ἰδίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς διάταξιν ἀναφερόμενα. Πράγματι δὲ οἱ Ἀτταλικοὶ οὐ μόνον τῶν γραφόντων προστάται ἀνεδείχθησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἦσαν συγγραφεῖς. Ἄτταλος Γ' ὁ Φιλομήτωρ εἶνε γνωστός ἐπὶ τῇ ἀσχολίᾳ αὐτοῦ περὶ τὴν κηπουρικὴν καὶ τὴν περιγραφὴν φυτῶν. Ὁ πρὸς τὴν βοτανικὴν δ' ἔρως οὗτος τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλέως μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Οὐάρρωνος¹, τοῦ Πλουτάρχου², τοῦ Πλινίου³ καὶ τοῦ Κολουμέλλα⁴. Εἰς τούτων δὲ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τὰς μαρτυρίας ἐρειδόμενοι οἱ νεώτεροι ἱστοριογράφοι, οὐδ' αὐτῶν τῶν ἀριστέων Droysen, Ihne καὶ Mommsen ἐξαιρουμένων, παρέστησαν τὸν Ἄτταλον Γ' ἐν μέσῳ τῶν περὶ τὴν κηπουρικὴν, τὴν φυτολογίαν καὶ τὴν κηροπλαστικὴν ἀσχολιῶν αὐτοῦ ἄγοντα τὸ ἄλλοτ' ἐνδοξον βασίλειον τοῦ Περγάμου κατὰ μικρὸν εἰς τὴν παρακμὴν, ἕως ἐπῆλθεν εἰς αὐτὸν νὰ κληροδοτήσῃ αὐτὸ διὰ τῆς πολυθρυλήτου καὶ πολλαχῶς συζητουμένης διαθήκης αὐτοῦ εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ἀττάλου Α' γράφουσι τινες τῶν νεωτέρων, ὅτι ἠσχολήθη περὶ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ἢ τὴν γεωπολίαν. Ἦδη ὁ Mauro γράφει, ὅτι ὁ Ἄτταλος Α' εἶχε συγγράψει βιβλίον ἀναφερόμενον εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν⁵. Ὁ δὲ Droysen ὑποσημειώνει, ὅτι καὶ αὐτὸς συνέγραψε βιβλία περὶ ἀγρονομίας, καθ' ἃ ὁ Ἄτταλος Γ'⁶. Ἀλλὰ καὶ ὁ Krause λέγει

¹ *De re rustica* I, 118.

² Ἐν Βίῳ Δημοσθένους 34.

³ *Naturalis historia* XVIII, 3.

⁴ I, 1, 8.

⁵ *Leben Constantins des Grossen*. Ἐν Βιέννῃ, 1819 ἐν τῷ Ἐπιμέτρῳ III *Über die Attalen* σ. 345. Oder es ist nicht auffallend, dass eine Schrift des ersten Attalus, deren Strabo erwähnt, naturgeschichtlichen Inhalts war?

⁶ *Geschichte der Epigonen* Μέγ. Β' ἐκδ. Β' σ. 173 ἑλλ. μεταφρ. *Δελτίου* ἐν Βιβλιοθήκῃ Μαρσαλλῆ σ. 206. Σημειωτέον δὲ, ὅτι ὁ Droysen ἐν μὲν τῷ πρωτοτύπῳ μόνον περὶ τοῦ Ἀττάλου Γ' ποιεῖται λόγον, ἐν δὲ τῇ γαλλικῇ μεταφράσει τοῦ *Boissodé-Leclerc* σ. 607 σημ. 1 προσέθηκε σημείωσιν, καθ' ἣν αἱ ἐκ τοῦ Στράβωνος

περὶ τοῦ Ἀττάλου Α', ὅτι φαίνεται γράφας περὶ θεμάτων ἀναγομένων εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας (über naturwissenschaftliche Gegenstände)¹. Ἔτι δὲ θαυμασιώτερα λέγει ὁ Nicolai, ὅτι κατέλιπε βιβλίον φυσικοῖστορικὸν (ein naturgeschichtliches Werk) ἐπιγραφόμενον Περὶ τῆς καλῆς πεύκης².

Ἀπαντες δ' οἱ προμνημονευθέντες πλὴν τοῦ Krause, ὅστις παραπέμπει ἐσφαλμένως καὶ εἰς χωρίον τοῦ Πλινίου ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἀττάλον³, ὡς πηγὴν, εἰς τὴν στηρίζουσι τὴν περὶ τοῦ Ἀττάλου Α' ὡς συγγραφέως ἀγρονομικῶν ἢ φυσικῶν βιβλίων γνώμην, ἀναγράφουσι τὸν Στράβωνα ἐν βιβλίῳ ΙΓ' σ. 603. Οὗτος δ' ὁ συγγραφεὺς εἶνε ἀληθῶς ὁ μόνος ἐξ οὗ ἀπέρρευσε ἢ εἰδησις τῶν νεωτέρων περὶ τοῦ Ἀττάλου Α' ὡς συγγραφέως ἔργων γεωπονικῶν ἢ εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ἀναφερομένων, εἰδησις ἀνεξελέγκτως περιερχομένη ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον τῶν περὶ αὐτοῦ γραφόντων.

Ἄλλ' ἴδωμεν τὸ χωρίον τοῦ Στράβωνος, ἔχον ὧδε· Πάλιν δ' οὕτως φησὶν (Δημήτριος ὁ ἐκ Σκήψεως τῆς Τρωάδος) ὁ μὲν Ῥῆσος ποταμὸς νῦν καλεῖται Ῥοείτης, εἰ μὴ ἄρα εἰς τὸν Γράνικον ἐκβάλλων Ῥῆσός ἐστιν. Ἐπτάπορος δὲ, ὃν καὶ Πολύπορον λέγουσιν, ἐπτάκις διαβαινόμενος ἐκ τῶν περὶ τὴν καλὴν πεύκην χωρίων ἐπὶ Μελαινὰς κώμην ἰοῦσι

(XII σελ. 603) δύναται νάποδειχθῇ ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα μόνον περὶ τοῦ Ἀττάλου τοῦ τρίτου» περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῷ κειμένῳ, τὴν σημείωσιν δὲ ταύτην παρέλαβεν ἐκ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ ὁ κ. Δέλλιος.

¹ Ἐν τῇ τοῦ *Pauly Real-Encyclopädie* ἐκδ. α' Τόμ. Α' σ. 929 ἐν ἄρθρῳ *Attalos I.* Ἐν δὲ τῇ 6' ἐκδόσει τοῦ *Pauly - Wissowa* ὁ *Wilcken*, ὁ γράφας τὸ ἄρθρον *Attalos I* (Τόμ. Β' σ. 2168), ἔγραψε τάδε· *Attalos hat selbst geschristet* (vgl. die Beschreibung der grossen Pinie in der Troas bei Strabo XIII, 603, wohl aus einem geographischen oder naturwissenschaftlichem Werk), πλησιάζας εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μὴ κηρύξας αὐτὴν φανερώς μηδὲ στηρίξας εὐθαρῶς.

² *Griechische Litteraturgeschichte* ἐκδ. 6'. Ἐν Μαγδεβούργῳ. 1876. Τόμ. Β' σ. 79.

³ Ὁ *Krause* παραπέμπει εἰς *Πλινίου Nat Hist.* XXVIII, 5, ἐνθα οὐδὲν τοιοῦτόν εὑρίσκειται. Εἶχε δὲ πάντως ὑπ' ὄψιν τὸ χωρίον XVIII, 22, ἐν ᾧ δὲν γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ἀττάλου Α', ἀλλὰ περὶ Ἀττάλου Γ' τοῦ Φιλομήτορος.

καὶ τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἴδρυμα Λυσιμάχου. Περὶ δὲ τῆς καλῆς πεύκης Ἀττάλος ὁ πρῶτος βασιλεύσας οὕτως γράφει· τὴν μὲν περίμετρον εἶναι φησὶν ποδῶν τεττάρων καὶ εἴκοσι, τὸ δὲ ὕψος ἀπὸ μὲν ῥίζης διήκειν καὶ ἕως ἐπὶ ἐξήκοντα καὶ ἐπτά πόδας· εἴτ' εἰς τρία σχιζομένην ἴσον ἀλλήλων διέχοντα, εἶτα πάλιν συναγομένην εἰς μίαν κορυφὴν ἀποτελοῦσαν τόδε πᾶν ὕψος δυοῖν πλέθρων καὶ πεντεκαίδεκα πήχων· Ἀδραμυττιον δὲ διέχει πρὸς ἄρκτον ἑκατὸν καὶ ὄγδοηκοντα σταδίους¹.

Ὡς ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ Στράβωνος, τῶν λέξεων καλῆς πεύκης γραφομένων διὰ μικρῶν γραμμάτων, ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ νομίση, ὅτι πρόκειται ἀπλῶς περὶ τυχόντος ὠραίου δένδρου, περιγραφόμενου ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου. Μὴ ἔχοντες δὲ σωζόμενα ἄλλα χωρία τῆς συγγραφῆς τοῦ βασιλέως, ἐξ ἧς παρελήφθησαν τὰ περὶ τῆς πεύκης ταῦτα, ἠδυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὡς ἔπραξαν πάντες μέχρι τοῦδε, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο ἀνεφέρετο εἰς τὴν φυτολογίαν ἢ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν καθ' ἑαυτοῦ. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἐξελέγχεται ἐσφαλμένη, ἂν μεγαλογραφῆσωμεν τὸ Καλὴ πεύκη. Καὶ τοῦτο πρέπει πράγματι νὰ πράξωμεν, διότι πρόκειται περὶ τόπου τῆς Τρωάδος οὕτω καλουμένου, ὅστις εἶνε γνωστός καὶ ἄλλοθεν, ἐκ τῶν Σχολίων εἰς τὴν Ἰλιάδα (M, 20), ἐνθ' ἀναγινώσκωμεν περὶ αὐτοῦ τάδε, ἔχοντα προφανέστατα ὡς πηγὴν αὐτὸ τὸ χωρίον τοῦ Στράβωνος· Ῥῆσος, Ῥοείτης μετωνόμασται· ῥεῖ δὲ πρὸς ἄρκτον τῆς Καλῆς πεύκης, ἣτις ἀπέχει ἀπὸ Ἀδραμυττίου στάδια ρπ'².

Ἦτο λοιπὸν τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῆς Τρωάδος ὀνομασμένον ἐκ τῆς παμμεγίστης ἐκείνης ἐν αὐτῷ πεύκης, ἧς τὰς τερα-

¹ Στράβωνος ΙΓ', σ. 602-603.

² Ὁρθῶς ἐμεγαλογράφησε τὸ ὄνομα Καλὴ πεύκη ὁ *Maass* ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Σχολίων εἰς τὴν Ἰλιάδα. Οἱ δ' ἐκδοταὶ τοῦ Στράβωνος συνήθως μικρογραφοῦσι τὸ ὄνομα. Περιέργον δὲ εἶνε, ὅτι ὁ Κοραῆς ἐμεγαλογράφησε μὲν αὐτὸ ἐν τῷ κειμένῳ (Τόμ. Β' σ. 470), ἐνδεικνύων, ὅτι ὡς τῶν ἐκλαμβάνει τὴν Καλὴν πεύκην, ἀλλ' ἐν τῷ Πίνακι Τόμ. Δ' σ. 451) ἔγραψε Καλὴ πεύκη, δένδρον ἐξαισίον.

στίας ἀληθῶς διαστάσεις μανθάνομεν παρά τοῦ Ἀττάλου. Ἄλλ' εἶνε προφανές, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν περιέγραψε τὸ δένδρον χάριν τοῦ δένδρου αὐτοῦ ὡς φυτολόγος, ἀλλ' ἡ ἀκριβὴς ἐκείνη περιγραφή τοῦ ὀνόμαστος δένδρου ἐξ οὗ ὠνομάζετο τὸ χωρίον ὄλον, συμπεριλαμβάνετο εἰς συγγραφὴν τοῦ Ἀττάλου, ἐν ἣ ἐγένετο λόγος ὄχι περὶ τοῦ δένδρου καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ περὶ τῆς Καλῆς πεύκης ὡς τόπου, ἄρα συγγραφὴν γεωγραφικὴν. Καὶ τοῦτο μὲν, νομίζω, δύναται νὰ θεωρηθῆ βέβαιον· ἄγνωστον δὲ μένει τίνας χώρας καθ' ὄλου περιέγραψε τὸ γεωγραφικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ Ἀττάλου. Καὶ ἴσως μὲν ἐξετείνεται εἰς εὐρυτέραν περιγραφὴν τῆς ὄλης ἀρχῆς τῶν Περγαμηνῶν βασιλέων, δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον νὰ περιωρίζετο εἰς μόνον τὰ περὶ τῆς Τρωάδος καὶ τῆς Μυσίας. Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν ἱκανὰ στοιχεῖα, ὅπως μετ' ἀσφαλείας ἀποφανθῶμεν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἄλλ' ὅτι πάντως τοῦλάχιστον τὰ κατὰ τὴν Τρωάδα καὶ τὴν Μυσίαν ἦσαν ἀντικείμενον τῆς περιγραφῆς τοῦ βασιλέως, δυνάμεθα, νομίζω, νὰ συναγάγωμεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου τοῦ Στράβωνος, ἐν ᾧ καὶ ὁ περὶ Καλῆς πεύκης λόγος. Εἶνε δῆλα δὴ λίαν πιθανόν, δύναμαι νὰ εἶπω βέβαιον, ὅτι καὶ τὰ περὶ τοῦ ποταμοῦ Ἑπταπόρου, τῶν περὶ τὴν Καλὴν πεύκην χωρίων, τῶν Μελανῶν καὶ τοῦ Ἀσκληπιείου λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Στράβωνος τὴν αὐτὴν ἔχουσι πηγὴν, τὸν Ἀττάλον. Ἀναμφήριστον δὲ θεωρῶ, ὅτι ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀττάλου παρέλαβεν ὁ Στράβων τὰ ἐν τέλει περὶ τῆς Καλῆς πεύκης λεγόμενα, ὅτι διέχει τοῦ Ἀδραμυττίου πρὸς ἄρκτον ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα σταδίους. Ἄν δὲ τοῦτο εἶνε ἀληθές, ἡ μνεία τῆς γεωγραφικῆς ταύτης ἀποστάσεως δὲν πιστεύω νὰ ὑπῆρξε μοναδική, ἀλλὰ θὰ ἠδυνάμεθα εὐκόλως νὰ πεισθῶμεν, ὅτι δὲν ἔλειπον καθ' ὄλου ἐν τῷ γεωγραφικῷ ἔργῳ τοῦ Ἀττάλου αἱ ἀποστάσεις ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον. Θὰ ἠδυνάμην μάλιστα νὰ προσθέσω, ὅτι τοῦτο ἐγένετο χάριν στρατιωτικῶν λόγων καὶ ὅτι κατὰ ταῦτα ἴσως στρατιωτικὸς ἦτο ἐν γένει ὁ σκο-

πρὸς τῆς γεωγραφικῆς ταύτης συγγραφῆς τοῦ φιλοπολέμου βασιλέως, τοῦ δεινοῦ πολεμίου τῶν Γαλατῶν. Ἄλλ' ἀπέχομαι πάσης στηρίξεως τῆς τοιαύτης εἰκασίας. θεωρῶν αὐτὴν παράτολμον, ἀφ' οὗ βλέπομεν, ὅτι καὶ οἱ ἀπλῶς χάριν τῶν περιηγητῶν περιγράφοντες τὰς χώρας παρά τοῖς ἀρχαίοις ἀνέγραφον τὰς ἀποστάσεις, καθ' ἃ γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Πausανίου.

Μετὰ τάνωτέρω λεχθέντα θεωρῶ βέβαιον, ὅτι ὁ Ἀτταλος Α' πρέπει μὲν νὰ παλειφθῆ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν γεωπονικῶν ἢ φυσικῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος, πρέπει δὲ νὰ προστεθῆ εἰς τοὺς γεωγράφους.

ΙΧΝΗ ΜΗΤΡΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΝΕΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ ΤΗΣ ΛΥΚΙΑΣ

Πολλοὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ποιοῦνται σαφῶς λόγον περὶ τῆς γυναικοκρατίας ἢ μᾶλλον τοῦ παρά τοις νεωτέροις λεγομένου μητρικοῦ δικαίου παρά τοις ἀρχαίοις Λυκίας. Οὕτως ὁ Ἡρόδοτος¹ λέγει περὶ αὐτῶν τὰ ἐξῆς· Ἐν δὲ τόδῃ ἴδιον νεομίκασι καὶ οὐδαμοῖσι ἄλλοισι συμφέρονται ἀνθρώπων· καλέουσι ἀπὸ τῶν μητέρων ἐώντους καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν πατέρων. Εἰρομένου δὲ ἐτέρου τὸν πλησίον τις εἴη, καταλέξει ἐώντων μητρόθεν καὶ τῆς μητρὸς ἀναγεμέεται τὰς μητέρας. Καὶ ἦν μὲν γε γυνὴ ἀστὴ δούλῳ συνοικήσῃ, γενναῖα τὰ τέκνα νερόμισται, ἦν δὲ ἀνὴρ ἀστὸς, καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν, γυναῖκα ξείνην ἢ παλλακὴν ἔχη, ἄτιμα τὰ τέκνα γίνεται. Παρὰ δὲ Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ² ἀνεγινώσκοντο τάδε· Νόμοις δὲ (Λύκιοι) οὐ χρῶνται, ἀλλ' ἔθεσι, καὶ ἐκ παλαιῶ γυναικοκρατοῦνται. Ὁ δὲ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς ἐμαρτύρει, ὅτι Λύκιοι τὰς γυναῖκας μᾶλλον ἢ τοὺς ἀνδρας τιμῶσι καὶ καλοῦνται μητρόθεν, τὰς τε κληρονομίαις ταῖς θυγατράσι λείπουσιν, οὐ τοῖς υἱοῖς³. Ἐπι δὲ παραδοξότερα εἶνε τὰ μαρτυρούμενα ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, καθ' ἃ τὸν τῶν Λυκίων νομοθέτην φασὶ προετάξαι τοῖς αὐτοῦ πολίταις, ἐπὰν πενθῶσι,

γυναικεῖαν ἡμφισμένους ἐσθῆτα πενθεῖν· ἐμφαίνει βουληθέντα, ὅτι γυναικῶδες τὸ πάθος ἐστὶ καὶ οὐχ ἀρμόττον ἀνδράσι κοσμίους καὶ παιδείας ἐλευθέρου μεταπεποιημένους¹. Ταῦτὰ δὲ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ῥωμαῖος Βαλέριος Μάξιμος², ἐπιφέρων τὴν αὐτὴν καὶ ὁ Πλούταρχος ἀπίθανον δικαιολογίαν τοῦ ἔθους, ἀνερχομένου εἰς χρόνους ἀρχαίους, καθ' οὓς ἐπεκράτει ἡ δύναμις τῆς γυναικὸς ἐν τῷ οἴκῳ.

Τὰ χωρία ταῦτα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐφείλκυσαν ἐγκαίρως τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ἀρχαίων Λυκίων διατριψάντων. Τούτων δὲ ὁ Treuber³ ἐξήτασε διὰ μακροτέρων τὴν σχέσιν τῶν θεσμῶν τούτων πρὸς τὸ μητρικὸν λεγόμενον δίκαιον, τὴν ἐπικράτησιν δῆλα δὴ ἐκείνην τῆς μητρὸς ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῆς γυναικὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἣτις ἀνῆγε πιθανῶς τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ γάμος δὲν ἦτο κοινωνικὸς θεσμὸς, οἱ ἄνθρωποι ἔζων κατὰ φύσιν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ συμμίζει τῶν φύλων ὁ πατήρ ἠγνοεῖτο καὶ μόνη ἀσφαλὴς ἦτο ἡ μητρότης. Δεῖψανα δὲ τῆς τοιαύτης ἰσχύος τῆς γυναικὸς εὐρέθησαν καὶ ἐν τῷ παλαιῷ γερμανικῷ δικαίῳ, ὁ δὲ Bernhöft ἀνεῦρε τοιαῦτα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ, ἰδίως δ' ἐν τῷ οἰκογενειακῷ δικαίῳ τῶν πλεθρίων. Καὶ ἀπεπειράθησαν μὲν νάποδείξωσι τὸν τοιοῦτον θεσμὸν ὡς μὴ ἰνδογερμανικὴν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀνεῦ ἀποχρώντων λόγων. Περὶεργον δ' εἶνε, ὅτι ἐν Κρήτῃ, ἣς προφανεῖς εἶνε αἱ πρὸς τὴν Λυκίαν σχέσεις, καὶ αὐτὴ ἡ πατρὶς ὠνομάζετο μητρὶς.

Καὶ δὲν πρέπει μὲν πιθανῶς τὸ μητρικὸν τοῦτο δίκαιον νά φαντασθῶμεν ἐπεκτεινόμενον ἐν Λυκίᾳ καὶ εἰς γυναικοκρατίαν ἐν αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ, ἀλλὰ περιοριζόμενον εἰς μόνον τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον, ἰσως δὲ καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ μόνους τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους. Ἐντεσθεν δ' ἐξηγεῖται κατὰ τὸν Treuber ἰσως ἄλλο τι χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, διὸ καὶ νόμος ἦν τοῖς Ξαν-

¹ Ἡροδότου I, 170.² Müller Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 217, XV.³ Αὐτόθι Τόμ. Γ' σ. 461 ἀπόκ. 129.¹ Πλουτάρχου Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον 22 (Ἠθικῶν σ. 113 A).² Βαλερίου Μαξίμου II, 6, 13.³ Oskar Treuber Geschichte der Lykier, Ἐν Στουτγάρδῃ. 1887. σ. 117 κ.έ.

θείοις (ἐν Λυκίᾳ) μὴ πατρόθεν, ἀλλ' ἀπὸ μητέρων χρηματίζειν¹, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἔθους ὡς ἀνήκοντος εἰς τὸ παρελθόν (ἦν), ἐν ᾧ ὁ Νικόλαος Δαμασκηνὸς παρέλαβεν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι χωρίῳ τὴν εἶδῃσιν παρὰ παλαιότερων συγγραφέων, μὴ ἐξετάσας περαιτέρω, ἂν ἐπεκράτει ἔτι ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ τὸ ἔθος παρὰ τοῖς Λυκίοις.

Καὶ ἀληθεύει μὲν, ὅτι ἐν μεταγενεστέραις λυκιακαῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ἐν τε τῇ ἐπιχωρίῳ γραφῇ καὶ ἑλληνιστὶ γεγραμμένων δὲν ἀπαντῶνται πλέον τοῦ τοιοῦτου μητρικοῦ δικαίου ἴχνη ἀναμφισβήτητα. Ἄλλ' οὐχ ἦττον εὐρίσκομεν ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν λυκιακῶν πόλεων πάντως μὲν τὰς γυναῖκας ὀνομαζούσας τὰς ἑαυτῶν μητέρας, καὶ παρ' ἀνδράσι δὲ γινομένην ἐνίοτε μνείαν τῶν μητέρων² χαρακτηριστικὸν δὲ εἶνε καὶ τὸ ἐν ἐνίοις τῶν στηλῶν ἀναγραφόμενον πατρὸς ἀδήλου².

Ἐκ πάντων τούτων συνάγει ὁ Treubner, ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ μητρικοῦ δικαίου καὶ ἢ παρ' αὐτοῖς γυναικοκρατία ἐξέλιπον ἐν Λυκίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον συμπέρασμα δὲν φαίνεται ἱκανῶς δεδικαιολογημένον τοῦτο μὲν ἕνεκα τῆς ῥητῆς μνείας τοῦ πράγματος παρὰ μεταγενεστέροις τοῦ χρόνου ἐκείνου συγγραφεῦσιν, οἳ οὐδὲν Νικόλαος Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Πλούταρχος, καὶ ἂν ἀποδεχθῶμεν ὡς ὀρθὴν τὴν κατὰ τὸν Treubner ἐρμηνείαν τοῦ ἦν ἐν τῷ ἐτέρῳ τῶν χωρίων τοῦ Πλουτάρχου, τοῦτο δ' ἕνεκεν ἀνεπαρκειᾶς τῶν ἐπιγραφικῶν πηγῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλην, νομίζω, δυνάμεθα νὰ ἐπαγάγωμεν ἀπόδειξιν τῆς ἐπὶ μακρότατον ἐν Λυκίᾳ διασώσεως τῶν θεσμῶν τοῦ μητρικοῦ δικαίου ἐν τῇ περιορισμένῃ τοῦλάχιστον ἐννοίᾳ τῆς ἐν μόνῳ τῷ οἴκῳ ἐπικρατήσεως τῆς γυναικὸς, καθ' ἣ ἀποδεχεται καὶ ὁ Treubner. Ἡ ἀπόδειξις δὲ αὕτη εἶνε ἢ καὶ μέχρι σήμερον παρὰ τοῖς Ἑλλησι τῆς Λυκίας διάσωσις πλείστων ὄσων οἰκογενειακῶν ὀνομάτων μητρόθεν καὶ ὄχι πατρόθεν λαμβανομένων.

¹ Πλουτάρχου Γυναικῶν ἀρεταὶ 9 (Ἡθικῶν σ. 248 E).

² Ἴδε τὴν μνείαν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων παρὰ τῷ Treubner ἐνθ' ἀν. σ. 123-124.

Τοῦ ἔθους τούτου ὡς κρατοῦντος τοῦλάχιστον ἐν Καστελλορίζῳ (Μεγίστῃ) καὶ Λειδησίῳ ἔλαβον γνῶσιν πρὸ ἐτῶν παρὰ μαθητῶν μου ἐκεῖθεν καταγομένων. Συλλέξας δὲ κατὰ διαφόρους χρόνους δι' αὐτῶν ἀναγραφὰς ὀνομάτων δημοσιεύω ταῦτα ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πράγματος. Ὅφειλω δὲ τὰ συλλεχθέντα ἰδίως εἰς τοὺς κ. κ. Ἀχιλλέα Διαμαντάραν, Κ. Σπορίδην καὶ Κωνσταντῖνον Ἰακώβου. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ ἐπομένῳ πίνακι τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἐκ Καστελλορίζου σημειοῦνται διὰ τοῦ γράμματος **Κ**, τὰ δὲ ἐκ Λειδησίου διὰ τοῦ **Δ**.

- 1 Νικόλαος, Παλάσις καὶ δύο ἄλλοι ἀδελφοὶ (τῆς) Ἀλαφαντιανῆς **Κ**.
- 2 Κυργιάκος (τῆς) Ἀμουργιανῆς **Κ**.
- 3 Δημήτρις (τῆς) Χατζῆ Ἀναασκιάς (Ἀναπτασίας) **Κ**.
- 4 Γιάννης (τῆς) Χατζῆ Ἀναστάσαινας **Κ**.
- 5 Χατζῆ Γιάννης (τῆς) Ἄννας **Κ**.
- 6 Μιχαὴλ Κουλιῦ καὶ ἕξ ἄλλοι ἀδελφοὶ (τῆς) Ἀρετῆς (μάμης) **Δ**.
- 7 Ἡλίας (τῆς) Χατζῆ Ἀργυρῆς **Κ**.
- 8 Ἀβράμις καὶ Συμεὼν (τῆς) Ἀρουφθαλιᾶς (ἐκ Κύπρου) **Δ**.
- 9 Μανοῦσος (τῆς) Ἀσπασίας (προφέρεται Πασπασίας) **Κ**.
- 10 Γιάννης (τῆς) Ἀφροῦς **Κ**.
- 11 Γιάννης (τῆς) Ἀχάριστος **Κ**.
- 12 Νικόλαος καὶ Μιχάλης (τῆς) Βαΐτεννας **Κ**.
- 13 Γιάννης (τῆς) Βαρβάρας **Κ**.
- 14 Γιώργις (τῆς) Βαρότιμης **Κ**.
- 15 Γιάννης (τῆς) Βαρσαμίνας **Κ**.
- 16 Κωσταντῆς (τῆς) Βεργοῦς (Βιργινίας) **Κ**.
- 17 Μιχάλης (τῆς) Γερολυμίνας **Κ**.
- 18 Μιχάλης (τῆς) Γιαρακοῦς **Κ**.
- 19 Νικόλαος (τῆς) Γλυκερίας **Κ**.
- 20 Σταργιανὸς (= Σταυριανὸς) (τῆς) Δούκισσας **Κ**.
- 21 Γιώργις (τῆς) Ἑλένης **Κ**.
- 22 Γιώργις (τῆς) Χατζῆ Ἑλένης **Δ**.
- 23 Γιώργις καὶ Βαρσάμης (τῆς) Ἐξηκάννας **Κ**.

24. Γιώργις (τῆς) Χατζῆ Εὐγενῆς **Κ**.
25. Ἀναστάσις (τῆς) Ζαμπέλλας **Κ**.
26. Μαργιά (τῆς) Χατζῆ Ζαμπέττας **Κ**.
27. Γιάννης (τῆς) Ζαφείρας **Κ**.
28. Διαπαλοῦ (τῆς) Ζιενέττας **Κ**.
29. Γιάννης (τῆς) Καλῆς **Κ**.
30. Βασίλεις (τῆς) Χατζῆ Καλλιῶ (ὀνομαστικὴ τὸ Καλλιῶ) **Κ**.
31. Μιχάλης (τῆς) Κάππενας **Κ**.
32. Πέτρος (τῆς) Καράχρουσης **Κ**.
33. Παντελῆς (τῆς) Χατζῆ Καταιρνίτσας **Κ**.
34. Μιχάλης (τῆς) Κατταφίανῆς **Κ**.
35. Κυργιάκος (τῆς) Κεράτσας **Κ**.
36. Φιλιππῆς (τῆς) Κηρδιτσᾶς (= Κρητικιάς, Κρήσσης) **Κ**.
37. Βασίλεις καὶ Κωσταντῆς (τῆς) Κιζάλας **Κ**.
38. Γιάννης καὶ τέσσαρες ἄλλοι ἀδελφοὶ (τῆς) Κιουζέλας **Α**.
39. Κυργιάκος (τῆς) Κοτσινιάς **Κ**.
40. Κωσταντῆς (τῆς) Κουκκινιάς **Α**.
41. Νικόλας (τῆς) Κουλλακούρας **Κ**.
42. Μανώλης (τῆς) Κούλινας **Α**.
43. Νικόλας (τῆς) Κουντούλας **Α**.
44. Κωσταντῆς (τῆς) Κουφῆς **Κ**.
45. Μαργιά (τῆς) Κυράννας **Κ**.
46. Δημήτρις (τῆς) Λειδισιανῆς **Κ**.
47. Μαλαξὸς (τῆς) Λιάπαινας **Κ**.
48. Κωσταντῆς (τῆς) Λίερης **Κ**.
49. Ἀποστόλις (τῆς) Μαθθαίας **Κ**.
50. Σταργιανὸς καὶ τρεῖς ἀδελφοὶ (τῆς) Μαλαμματινίτσας **Κ**.
51. Σταργιανὸς (τῆς) Μαλαμματένης **Κ**.
52. Θεοδόσις καὶ Μιχάλης (τῆς) Μαλαξουδιᾶς **Κ**.
53. Αὐγουστῆς καὶ Σωτήρις (τῆς) Μαλιακοῦς **Α**.
54. Βασίλεις (τῆς) Μαργιάς **ΚΑ**.
55. Χατζῆ Ἡλίας (τῆς) Χατζῆ Μαργιάς **Κ**.
56. Αὐγουστῆς καὶ πέντε ἀδελφοὶ (τῆς) Μαριγοῦς **Α**.
57. Μιχάλης (τῆς) Μαρούλλας **Κ**.
58. Παπαδιά (τῆς) Μαστιχοῦς **Κ**.

59. Γαπητός (τῆς) Μαυρομμάτας **Κ**.
60. Γιάννης (τῆς) Χατζῆ Μερζέναϊνας **Κ**.
61. Μιχαῆλος (τῆς) Μερζενιάς **Κ**.
62. Ἀμήρισσα (τῆς) Μοσκοπιᾶς **Κ**.
63. Χατζῆ Δαμιανὸς καὶ Χατζῆ Κωσταντῆς (τῆς) Χατζῆ Μόστρας **Α**.
64. Μανώλης (τῆς) Μουσκουπιᾶς **Α**.
65. Φουρτουναῖτος (τῆς) Μπρέζας **Κ**.
66. Βασίλεις (τῆς) Ξαθθῆς **Κ**.
67. Γιώργις (τῆς) Ἐννταροῦς **Κ**.
68. Θεοχάρης (τῆς) Οὐρανίας **Κ**.
69. Ἀντώνις (τῆς) Παίενας **Κ**.
70. Κωστάντινος (τῆς) Παλαίσας **Κ**.
71. Βασίλεις (τῆς) Παντελιᾶς **Κ**.
72. Μιχάλης (τῆς) Χατζῆ Παπαδιᾶς **Κ**.
73. Ἀντώνις καὶ Παναγιώτης (τῆς) Παπαντωνιάς **Α**.
74. Γιώργις (τῆς) Πατρονιάς **Κ**.
75. Παυλῆς (τῆς) Πίτσιας **Α**.
76. Γιάννης καὶ Κωσταντῆς (τῆς) Πολιτοῦς **Α**.
77. Γιάννης (τῆς) Ῥήγινας **Α**.
78. Τὸ Χρουσῶν (τῆς) Ῥνίνας (= Εἰρήνης ἢ Ῥηγίνης) **Κ**.
79. Γιώργις (τῆς) Ῥοδιέτσας **Κ**.
80. Στάτης (τῆς) Σαβαδιανῆς **Κ**.
81. Σταργιανὸς (τῆς) Σαρήνας **Κ**.
82. Μιχάλης (τῆς) Σαρουρήγινας **Α**.
83. Γρηγόρις (προφέρεται Γληβόρις) (τῆς) Σοφραμπολίτισσας **Κ**.
84. Γαρούφαλος (τῆς) Σιβίας **Α**.
85. Παλάσις (τῆς) Συμυρνιάς **Κ**.
86. Ἀσημίνα (τῆς) Σοφιάς **Κ**.
87. Γιώργις (τῆς) Σοφούλας **Κ**.
88. Γιάννης (τῆς) Ταλιάνας **Κ**.
89. Δημήτρις (τῆς) Τσακκουνιάς **Κ**.
90. Ἐλένη (τῆς) Τσοπάνας **Κ**.
91. Νικόλας (τῆς) Χαδιαροῦς **Κ**.
92. Παναιώτης (= Παναγιώτης) (τῆς) Χαδοῦς **Κ**.

93. Νικόλας (τῆς) Χαραδιᾶς **Δ**.
 94. Γιώργιος, Γιάννης καὶ εἰς ἄλλος ἀδελφός (τῆς) Χοντρολένης **Κ**.
 95. Ἀθρακίμις καὶ Πυχαγιώτης (τῆς) Χοντρορήγινας **Δ**.
 96. Ἀποστόλις (τῆς) Χριστοφιλιᾶς **Κ**.
 97. Νικόλας, Γιώργιος καὶ Γιάννης (τῆς) Χρυσαφίνης **Δ**.

Ὁ κατάλογος οὗτος εἶνε ἄξιος μελέτης ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις· εὐχῆς δ' ἔργον θὰ ἦτο νὰ εἶχομεν τοιούτους ὅσον τὸ δυνατόν πλήρεις ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος¹. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε πάντως ἐν αὐτῷ, ὅτι τινὰ τῶν ὀνομάτων ἐμφαίνουσι καταγωγὴν ἐξ ἄλλων πόλεων καὶ χωρῶν, οἷα τὰ Ἀμουργιάνη, Λειβισιανή, Κηρδιτσά, Σμυρνια, Ταλιάννα, ἴσως δὲ καὶ τὸ Τσακκουριά. Τινὰ δὲ προέρχονται ἐξ ἐπαγγελμάτων, οἷον τὰ Μαστιχοῦ, Τσοπάννα καὶ Χαβιαροῦ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐξαιρέτου παρὰ τοῖς Ἑλλησι τῆς Λυκίας δραστηριότητος τῶν γυναικῶν, περὶ ἧς κατωτέρω. Ἄλλα δὲ τινὰ εἶνε εἰλημμένα πιθανώτατα ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν συζύγων, οἷον τὰ Γερολυμίνα (ἐκ τοῦ Γερόλυμος = Ἰερώνυμος), Μαλαξουδιά (ἐκ τοῦ Μαλαξός), Χριστοφιλιᾶ (ἐκ τοῦ Χριστόφιλος), ἴσως δὲ καὶ τινὰ ἄλλα. Εἰς ταῦτα δὲ δὲν ἀνάγεται τὸ Πολιτοῦ, ὃν ἴδιον ὄνομα γυναικεῖον· ἄλλως δὲ ὁ σύζυγος ταύτης κατὰ τινὰ ὑπ' ὄψιν μου σημειώματα ἐκαλεῖτο Χατζῆ Παυλῆς Χατζῆ Ἀνθούσης καὶ ὄχι Πολίτης.

Παρατηρητέον δ' ἄλλως, ὅτι τῶν μητρόθεν τούτων ὀνομάτων τινὰ μὲν φέρονται μόνον ἀνὰ στόμα, ὑπάρχοντος καὶ ἄλλου ἐπισήμου οὕτως εἰπεῖν ὀνόματος, οἷον τῶν φερόντων τὸ μητρόθεν ὄνομα Κιουζέλας, οἵτινες ἐπωνυμοῦνται Λουιζίδαι, τινὰ δὲ καὶ ἀπέβησαν οἰκογενειακὰ ἐπωνύμια, τῶν φερόντων ταῦτα ἀναγραφόντων αὐτὰ καὶ ἐν τῇ ὑπογραφῇ αὐτῶν. Τοι-

¹ Ἴδε Σπυρ. Π. Λάμπρου Ἡ περὶ Πελοποννήσου ἐκθεσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνέρ ἐν Δελτίῳ Ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς ἑταιρείας Τόμ. Β' σ. 284. **Κ. Ζησίου** Γυναικῶν ὀνόματα κύρια ἐν Κυνουριά ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ ἔτος Γ' (1902) σ. 227 κ. ἔ.

αὐτα εἶνε ἐπὶ παραδείγματι τὰ Ἀρετῆς, Ἀρουφαλιᾶς, Μαριροῦς, Πολιτοῦς, Ρήγινας, Χαραδιᾶς, Χρυσαφίνης.

Ἡ οὕτω μεγάλη διάδοσις τῶν ἐκ μητρὸς ὀνομάτων παρὰ τοῖς Ἑλλησι τῆς Λυκίας εἶνε προφανὲς λείψανον τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Λυκίοις καὶ τοῖς εἰς τὴν Λυκίαν ἀποικήσασιν Ἑλλησι μητρικοῦ δικαίου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι εὐρίσκομεν καὶ ἀλλαχοῦ που τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν τὴν ἀπὸ τῶν μητέρων ὀνομασίαν, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶνε σπανιώτατον καὶ προέρχεται ἐξ ἰδίων τινῶν λόγων. Οὕτως εὐρίσκομεν καὶ ἀλλαχοῦ πλὴν τῆς Λυκίας ἐπώνυμά τινα οἰκογενειακὰ ἐκ γυναικῶν προελθόντα, ὧν ἀρκοῦμαι ἀναφέρων ἐκ τῶν καὶ ἐν Λυκίᾳ ἐπιχωριαζόντων τὸ Χρυσαφίνης ὡς ὑπάρχον καὶ ἀλλαχοῦ που τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ ἀκριβῶς, τὸ Γαρουφαλιᾶς ἐν Ἄρτη, ὃν ταῦτο καὶ τὸ Ἀρουφαλιᾶς τῆς Λυκίας, τὸ Χρίσταινας, ὃπερ ἄνευ μνείας τόπου σημειώνει ὁ κ. Γ. Χατζιδάκις¹, ἴσως δὲ καὶ τὸ Σοφοῦλης ἐν Σάμῳ. Σημειωτέοι δ' ἐνταῦθα καὶ οἱ ἐν Κερκύρα Δημήτριος καὶ Κωνσταντῖνος τῆς Ἀρχόντως.

Ἄλλὰ καθ' ὅλου τὰ τοιαῦτα ὀνόματα εἶνε σπανιώτατα ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Καὶ ἐκ μὲν ἀρχαιοτέρων χρόνων σημειωθήτωσαν ἐνταῦθα δύο, ὁ Νικητάς τῆς Μπούφας² ἐν Νάξῳ, ὁ ἀφορισθεὶς τῷ 1614 διὰ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου τοῦ Τιμοθέου Β' πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Παροναξίας Νικηφόρον Μελισσηνὸν, ὃπερ ὄνομα εὔρον περισωζόμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. Π - C - 35 (φ. 104^α) κώδικι τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Νεαπόλεως, καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κοκόνας, οὗ γίνεται μνεία τῷ 1728 ἐν τινι κώδικι τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἱεροσολύμων³. Ἐν

¹ Γ. Χατζιδάκις Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα Α' 531. Πρὸς Β' 496 καὶ τὸν αὐτὸν ἐν Πλάτωνι Τόμ. Γ' σ. 42, ἐν οἷς χωρίοις ἀναγράφονται καὶ τὰ ὀνόματα ὁ Δόξας, ὁ Πάγκας, γίνεται δὲ καὶ λόγος περὶ τῶν παρ' ἀρχαίοις κυρίων ὀνομάτων ἐκ θηλυκῶν, οἷον Κύψελος (ἐκ τοῦ κυψέλη), Μέλισσος (ἐκ τοῦ μέλισσα), Σφαῖρος (ἐκ τοῦ σφαῖρα).

² Ἴσως ἐκ τοιοῦτου θηλυκοῦ προέρχεται καὶ τὸ σημερινὸν οἰκογενειακὸν ὄνομα Μπούφης.

³ Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 39 τῶν ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ μετακομισθέντων εἰς

δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀλλαχού τῆς Λυκίας προέρχεται ἢ μητρωνυμία ἢ ἔνεκα χηρείας τῆς μητρὸς, καταλαβούσης διὰ τῆς στηρίξεως τοῦ οἴκου τὴν θέσιν τοῦ προῶως θανόντος πατρὸς καὶ προκαλεσάσης οὕτω τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν τέκνων καὶ τὴν τιμὴν τῶν συμπολιτῶν, ἢ παραδόξως προεκλήθησαν τοιαῦται ὀνομασίαι ἀπὸ τῆς σκανδαλώδους φήμης περιβοήτων ἐπὶ ἀτέμνω βίῳ γυναικῶν. Ἄλλος δὲ λόγος τῆς μητρόθεν ὀνομασίας εἶνε ἢ ἀνάγκη τῆς διακρίσεως ἀπὸ ὁμωνύμων.

Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὴν ἀραιοὴν ταύτην χρῆσιν τῆς μητρωνυμίας ἐν ταῖς λοιπαῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἢ ἐν Λυκίᾳ ἐξαίρετος ἐπικράτησις τοῦ μητρικοῦ ὀνόματος πρέπει νὰ θεωρηθῇ πάντως ὡς ἀδιάπτωτος διὰ τῶν αἰώνων ἐξακολουθήσις τοῦ ἀρχαίου ἔθους τοῦ ἀπορρεύσαντος ἐκ τῶν παλαιστάτων θεσμῶν τοῦ μητρικοῦ δικαίου. Προβαίνει δ' ἐπὶ τοσοῦτον τὸ πρᾶγμα, ὥστε φαίνεται ἐκλιπὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κλίσει τὸ ἄρρεν γένος. Καὶ δὲν πρέπει μὲν νὰ παρανοήσωμεν τὴν ἐν τῇ ὀνομαστικῇ κλήσιν τῶν ἀνδρῶν, ἀκούοντες ἢ *Κατζίπας*, ἢ *Πολιτοῦς*, ἢ *Ἀρουφαλιᾶς*, καθ' ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο δὲν εἶνε θηλυκόν, ἀλλ' ὁ αἰολικός τύπος ὁ τοῦ ἀρσενικοῦ ἄρθρον ὁ¹. Ἀλλὰ περιεργόταται εἶνε αἱ γενικαὶ τῆς *Κατζίπας* τὸ καφενεῖον, τῆς *Μερτζανιάς* τὸ μαγαζεῖον, τῆς *Κατταφιανῆς* ἢ πρατσέρα, προκειμένου περὶ ἀνδρῶν, ὧν παραλείπεται τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα, ἀντὶ νὰ λεχθῇ τοῦ *Γιάννη* τῆς *Κατζίπας*, τοῦ *Πέτρου* τῆς *Μερτζανιάς*, τοῦ *Μιχάλη* τῆς *Κατταφιανῆς*. Εἶπερ τι δὲ καὶ ἄλλο συντελεῖ εἰς τὴν ἐξακολουθήσιν τῆς μητρωνυμίας καὶ ἢ ἔκτακτος δραστήριότης τῶν γυναικῶν, αἵτινες χηρεύσασαι ἅπαξ δὲν ἔρχονται καὶ πάλιν εἰς γάμου κοινωνίαν, ἀλλὰ στηρίζουσι τὸν οἶκον καὶ αὐξάνουσι τὰ τέκνα διὰ τῆς ἐργασίας, οὐ μόνον οἰκιακὰ ἔργα, οἷον τὴν ὑφαντουργικὴν καὶ τὴν πλε-

τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων κωδίκων. Ἴδε *ΑΘ. Παπαδοπούλου Κεραμέως* Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη Τόμ. Γ' σ. 87.

¹ Ἴδε *Μ. Ι. Μουσαίου* Βυζαντισμοὶ ἤτοι λεξιλόγιον τῆς Λεβησιανῆς διαλέκτου. Ἐν Ἀθήναις. 1884 σ. 1.

κτικὴν, μετερχόμεναι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐπιδιδόμεναι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀρρενοπρεπῶς ἀποτολμῶσαι νὰ πλέωσιν ὡς ναυτέμποροι ἀνὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολήν. Οὕτω δὲ γυναῖκες ἀφανεῖς, ἀπὸ μικροτάτων πολλάκις ὀρμώμεναι ἐφοδίων, ἀπέκτησαν μεγάλας περιουσίας καὶ ἀνέδειξαν τοὺς ἰδίους υἱούς ὡς πλοιάρχους ἢ διευθυντὰς μεγάλων ἐμπορικῶν καταστημάτων. Τοιαύτη δὲ γυναικεία δράσις εἶνε προφανὲς, ὅτι θὰ ἤρκει οὐ μόνον τὴν μητρωνυμίαν νὰ δικαιολογήσῃ ἢ καὶ αὐτόχρομα νὰ εἰσαγάγῃ, ἂν αὕτη δὲν περισσώζετο ἀπὸ ἀρχαιοτέρων χρόνων ὡς λείψανον παλαιῶν θεσμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιφέρῃ ποιάντινα γυναικοκρατίαν. Διὸ βλέπομεν καὶ τοῦτο, ὅτι, ὅταν αἱ γυναῖκες συνάπτωσι γάμον μετ' ἀνδρὸς εὐτελοῦς τὸ γένος ἢ ξένου τὴν καταγωγὴν, τὰ ἐκ τοῦ γάμου τούτου τέκνα ὑπὸ μὲν τῶν οἰκείων τῆς μητρὸς καλοῦνται μητρόθεν, μόνον δὲ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν ἀνδρα πατρόθεν.

Ἐκ πάντων τούτων ἀναμφηρίστως ἀποδεικνύεται, νομίζω, ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἑλληνας τῆς Λυκίας περισώζουσι προφανῆ κατὰλοιπα τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μαρτυρουμένης μητρωνυμίας καὶ γυναικοκρατίας.

Ο ΕΞ ΕΛΑΤΕΙΑΣ ΛΙΘΟΣ

ΑΠΟ ΚΑΝΑ ΤΗΣ ΓΑΛΙΛΑΙΑΣ

Ἐν ἔτει 1884, γινομένων ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἀνασκαφῶν ἐν Ἐλατεία τῆς Φωκίδος ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Πέτρου Paris, εὐρέθη, ὡς γνωστὸν, σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ λίθος μέγας, ἐφ' οὗ φέρεται διὰ βαθέως κεχαραγμένων γραμμῶν ἐπιγραφὴ λέγουσα, ὅτι εἶνε ἀπὸ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν εὐρεσιν τοῦ λίθου τούτου ὁ ἐταῖρος τῆς αὐτῆς γαλλικῆς Σχολῆς κ. Κάρολος Diehl ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς ἐλληνικῆς ἀλληλογραφίας¹ μακρὰν πραγματείαν περὶ τοῦ ἀπὸ Κανᾶ λίθου, ἐν ἧ μετὰ περισσῆς πολυμαθείας ἀπεταμίευσε πλεῖστα ὅσα περὶ τῶν ἐν Κανᾶ προσκυνημάτων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐν σχέσει πρὸς τὸν περὶ οὗ πρόκειται λίθον. Μεταξὺ δὲ τῶν προσκυνητῶν τῶν ποιουμένων λόγον περὶ τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ ἀνακληθεὶς ὁ Κύριος ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον, εἶνε καὶ ὁ ἐκ Πλακεντίας τῆς Ἰταλίας Ἀντωνίνος, ὅστις, ἐπισκεφθεὶς τὴν Παλαιστίνην τὸν ἕκτον αἰῶνα, λέγει ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ (Itinerarium), ὅτι οὐ μόνον εἶδεν ἐν Κανᾶ τὸ ἀνάκλιτρον ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ ἐπέγραψεν ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ ὄνομα ἑαυτοῦ καὶ τῶν γονέων. Καὶ δὴ ὁ κ. Diehl ἐβεβαίονεν ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, ὅτι ἐν τινὶ γωνίᾳ « ἐπὶ τῆς ἀνωθεν ἐπιφανείας, πλησίον

» τοῦ μέρους ἐνθα ὄφειλε νὰ ἀναπαύηται ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ ἄνω » μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἀνακλινομένου προσώπου εἶδεν ἐπιγραφὴν δι' ὁξέος ἐργαλείου χαραχθεῖσαν », ἧς ἐναπέμειναν ὀλίγα μόνον γράμματα, δυνάμενα νὰ συμπληρωθῶσι κατ' αὐτὸν εἰς τὰς λέξεις *Μνήσθητι Κύριε τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου Ἀντωνίνου*.

Μετὰ τὴν βεβαίωσιν ταύτην τοῦ κ. Diehl ὁ ἐν Ἐλατεία λίθος προσελάμβανεν ὅλως ἰδιάζουσαν σημασίαν, διότι ἠδύνατο νὰ ταύτισθῆ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν πιστευόμενον κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ὡς ἀνάκλιτρον τοῦ Σωτῆρος κατὰ τὴν τέλει τοῦ ἐν Κανᾶ θαύματος. Διὸ, ἐξεγερθέντος τοῦ διαφόρου οὐ μόνον τῶν φιλοστόρων καὶ ἀρχαιολόγων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν φιλοθρήσκων, ἐν οἷς ἐπρωτοστάτει ἡ Α. Μ. ἡ βασίλισσα, τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἔγνω τῇ 5 Ἀπριλίου τοῦ 1885 νὰ διατάξῃ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν κατὰ τὴν εὐρεσιν τοῦ λίθου ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐρείπια, ὧν ἐν μέσῳ εὐρέθη, καὶ τὴν εἰς Ἀθήνας μετακόμισιν αὐτοῦ. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἀνετέθη εἰς ἐπιτροπείαν συγκειμένην ἐκ τοῦ κ. Γουλιέλμου Δαῖρπφελδ, τοῦ Πατρῶν καὶ Ἡλείας Νικηφόρου τοῦ Καλογερά καὶ ἐμοῦ. Καὶ ὁ μὲν κ. Δαῖρπφελδ, ἀναγκασθεὶς νὰ προηγηθῆ ἡμῶν ὀλίγας ἡμέρας, ὑπέβαλεν ἰδίαν ἔκθεσιν, ἐν ἧ, ἐξετάσας τὸ ζήτημα ἀρχιτεκτονικῶς, ἐξήνεγκε τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τοῦ χρόνου τῆς χαραξέως τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῆς ἐν Ἐλατεία στήσεως τοῦ λίθου, ἀποδεχθεὶς ἐκ τῶν προτέρων ἄνευ ἰδίας ἐξελέγξεως τὴν ὑπαρξιν τοῦ μικροῦ χαραγματος. Ἐγὼ δὲ, μεταδὼς μετὰ τοῦ μακαρίτου Νικηφόρου τοῦ Καλογερά εἰς Ἐλατείαν τὴν 10 Ἀπριλίου, διέτριψα ἐν αὐτῇ ἰκανὰς ἡμέρας, ἀναγκασθεὶς νὰ παρατείνω τὸν χρόνον τῆς ἐν αὐτῇ διαμονῆς τοῦτο μὲν ἕνεκα τῶν ἐπιχειρηθεισῶν σκαφῶν πρὸς ἐξέλεγχιν τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐν ᾧ εὐρέθη ὁ λίθος, καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μεγάλης Παναγίας, εἰς ἣν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας μετετρέπη, τοῦτο δ' ἕνεκα τῆς ἐπιβληθείσης μοι

¹) Bulletin de Correspondance Hellénique Τόμ. Θ' 1885 σ. 28 κ. ε.

περισσῆς ἐργασίας ὡς ἐκ πυρετοῦ καταρρίψαντος τὰς πλείστας ἡμέρας κλινήρη ἐν Ἐλατεία τὸν ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ συνάδελφον. Οὗτος μόνον μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐν Ἐλατεία ἐργασιῶν μου ἀναρρώσας ἠδυνήθη νὰ συμμετάσχη τῶν λοιπῶν ἐκδρομῶν, ὅσας ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίας πρὸς διαφώτισιν τῶν κατὰ τὰς ἀναμνήσεις τῆς Παλαιστίνης τὰς ἐπιπολαζούσας ἀνά τὰς βορειοανατολικὰς κλιτύας τοῦ Παρνασσοῦ.

Μετὰ δὲ τὸ πέρασ τῶν ἐν Ἐλατεία ἐργασιῶν καὶ τῶν ἐκδρομῶν τούτων, διατάξαντες τὰ τῆς μετακομίσεως τοῦ λίθου κατὰ τὰ κελευσθέντα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου οὐκ ἄνευ ἐνστάσεών τινων τῶν κατοίκων Δραχμανίου, ὑπεβάλομεν εἰς αὐτὸ τὴν κατωτέρω ἔκθεσιν ὑπὸ ἡμερομηνίαν Ἰ Μαΐου. Τὴν ἔκθεσιν ταύτην συνέταξα μὲν ἐγὼ, ἄνευ δ' ἀντιπαρατηρήσεώς τινος συνυπέγραψεν ὁ Πατρῶν καὶ Ἡλείας Νικηφόρος.

Ἐπιτελέσαντες τὴν διὰ τῆς ὑπ' ἀρ. 4254 ἀπὸ 5 Ἀπριλίου Ὑμετέρας διαταγῆς ἀνατεθεῖσαν ἡμῖν ἐντολήν, ὅπως φροντίσωμεν μεταθέντες εἰς Ἐλάτειαν περὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας μετακομίσεως τοῦ λίθου τοῦ ἐκ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ἀναφέρομεν Ὑμῖν εὐσεβάστως τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἡμετέρων ἐργασιῶν.

Ὁ χώρος ἐν ᾧ εὗρέθη ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος λίθος κεῖται ἡμίσειαν ὥραν βορείως τοῦ χωρίου Δραχμανίου, ἐπὶ ὑψώματος καλουμένου Ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ναϊδρίου τοῦ κειμένου ἐν μέσῳ τῶν κατακεχωσμένων ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Ἐλατείας. Ὀλίγα βήματα μακρὰν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὁ κ. Paris, μέλος τῆς ἐνταῦθα γαλλικῆς Σχολῆς, ἐπιχειρήσας ἀδεία τοῦ καθ' Ὑμᾶς Ὑπουργείου ἀνασκαφὰς τὸ παρελθὸν θέρος, ἀνεῦρε τὰ ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ μεταπεποιημένου εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ἐν οἷς ἔκειτο καὶ ὁ ἀπὸ Κανᾶ λίθος, περὶ οὗ διὰ μακρῶν ἔγραψεν ὁ ἐταῖρος τῆς ἐνταῦθα γαλλικῆς Σχολῆς κ. Diehl ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας τῷ ὑπὸ τῆς αὐτῆς Σχολῆς ἐκδιδομένῳ. Ὁ λίθος οὗτος φέρει κατὰ τὸ μέσον μιᾶς τῶν στενομάκρων αὐτοῦ πλευρῶν λελειασμένης τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε ἄνωθεν μεγάλου σταυροῦ·

† ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ
Ο ΛΙΘΟΣ ΑΠΟ
ΚΑΝΑ ΤΗΣ ΓΑ
ΛΙΛΑΙΑΣ ΟΠΟΥ
ΤΟΥ ΔΩΡΟΝΟΝ
ΕΠΟΤΗ ΣΕΝΟΚΣ
ΗΜΩΝ ΓΧΧ†

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὡς ἐκ τοῦ γραφικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος φαίνεται πιθανόν, ἐχαράχθη περὶ τὸν πέμπτον αἰῶνα.

Πλὴν δὲ ταύτης τῆς διὰ μεγάλων καὶ ὑπὸ πάντων ὁρατῶν γραμμάτων κεχαραγμένης ἐπιγραφῆς ἐν γωνίᾳ τινὶ ἄλλῃς πλευρᾶς τοῦ λίθου κατὰ τὸ σημεῖον d τοῦ διαγράμματος, ὅπερ ὁ κ. Diehl ἐπισυνῆψεν εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ πραγματείαν ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας, ὑπάρχει κατ' αὐτὸν καὶ ἄλλη τις ἐπιγραφὴ διὰ μικροτάτων, μόλις διὰ μικροσκοπίου ὁρατῶν γραμμάτων ἐπιπολαίως ἐγκεκολαμμένη, ἧς σώζονται τὰ ἐξῆς κιονηδὸν γεγραμμένα·

ΚΑΙ	ΜΟΥ
ΤΗΣ	ΑΝ
ΜΗΤ	ΤΩΝΙ
ΡΟΣ	ΝΟΥ †

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ὁμολογοῦμεν ὅτι μετ' ἐπανειλημμένας ἐξετάσεις τοῦ λίθου ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν. Δὲν εἶνε ὁμως ἀπίθανον νὰ ὑπάρχη, ἀφ' οὗ ἐδημοσίευσεν αὐτὴν ὁ πρῶτος ἰδὼν, ὅστις δυστυχῶς δὲν εὕρισκεται νῦν ἐν Ἀθήναις, ὅπως παρακληθεῖς ἐπιδείξῃ ἡμῖν αὐτὴν καὶ πείσῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν γραμμάτων, ἂν μὴ ὡς τοιαῦτα ἐκλαμβάνῃ τυχαίας ὄλως τοῦ λίθου χαραγὰς.

Ὁ δὲ λίθος εἶνε κατὰ τὸν κύριον Κορδέλλαν καὶ τὸν κ. Α. Χρηστομάνον, ὧν ἐζητήσαμεν τὴν γνώμην, ἐπισυναπτομένη ἐν ἀντιγράφῳ, κρυσταλλοπαγῆς μάρμαρος ἔχων ἰστὸν λεπτόκοκκον μέχρι στυφροῦ, ἐν ᾧ διακρίνονται ὀξυγωνιώδη κρύσταλλα τοῦ ἀσβεστίτου. Κατὰ τὰς ιδιότητας ταύτας ὁ λίθος οὐσιωδῶς διαφέρει ἀπὸ τῶν μάρμαρων τῆς τε Πεντέλης καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ.

Τὸν λίθον εὔρομεν κατὰ τὴν ἡμετέραν εἰς Ἑλάτειαν μετάβασιν κείμενον κατὰ γῆς καὶ ἔχοντα πρὸς τὰ ἄνω ἐστραμμένην τὴν πλατεῖαν πλευρὰν, ἐφ' ἧς κατὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ κ. Diehl ὑπάρχει ἡ μικρὰ ἐπιγραφή. Κατὰ δὲ τὴν βεβαίωσιν τοῦ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς παρισταμένου φύλακος τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλατείας εὑρέθη ἐν ἡ σήμερον ἔκειτο θέσει, ἀλλ' ὄρθιος. Τὰ εἰρεπία ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἔκειτο δεικνύουσι προφανῶς ὅτι εὑρίσκετο ἐντὸς χριστιανικῆς ἐκκλησίας οἰκοδομηθείσης ἐπὶ τῶν βάσεων ἀρχαίου ναοῦ. Ἄγνοοῦμεν, ἂν ὁ κ. Paris ἀνεγνώρισεν, ὅτι ἐπὶ τῶν εἰρεπιῶν ἀρχαίου ναοῦ ἦτο ἀποδομημένη ἡ παλαιὰ ἐκκλησία ἢ φέρουσα κατὰ τὴν ἀμυδρὰν ἀνάμνησιν τῶν ἐγγυρίων τὸ ὄνομα Μεγάλη Παναγία. Τοιοῦτό τι δὲν ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐν σ. 33 τοῦ εἰρημένου Δελτίου περιγραφῆς τῶν εἰρεπιῶν. Ἄλλ' οὐδ' αἱ ἀνασκαφαί, ἃς εἶχον ἐκτελέσει οἱ Γάλλοι, ἤρ- κουν εἰς φανερὰν κατάδειξιν τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπὶ τῶν εἰρεπιῶν ἀρχαίου ναοῦ ἦτο ἀποδομημένη ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία, καθότι εἶχον ἀποκαλύψει μόνον μέρος τῶν θεμελιῶν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ καὶ ἀνοίξει τάφρον πρὸς εὑρεσιν τοῦ πρὸς βορρὰν στυλοβάτου τοῦ ναοῦ, ἧτις πιθανῶς διὰ μικρὰν ἀνακρίθειαν τοῦ γενομένου ὑπολογισμοῦ τῆς ἀπὸ τοῦ σηκοῦ ἀποστάσεως αὐτοῦ οὐδὲν ἀπεκάλυψε. Θέλοντες δὲ νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς ἐπὶ τῶν εἰρεπιῶν ἀρχαίου ναοῦ θεμελιώσεως τῆς Μεγάλης Παναγίας καὶ περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ἀνεσκάψαμεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὸ μὲν πρῶτον διὰ πέντε, εἶτα δὲ δι' ὀκτὼ ἐργατῶν, παρακολουθήσαντες τὸν ὑποφαινόμενον νότιον στυλοβάτην, καὶ ἀπεκαλύψαμεν ὅλον μὲν τὸν νότιον στυλοβάτην, μέγιστον δὲ μέρος τοῦ δυτικοῦ, εὔρομεν δὲ καὶ τὰς πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς γωνίας τοῦ βορείου. Κατὰ ταῦτα ὁ ἐκ πωρίνου λίθου στυλοβάτης τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ἔχει κατὰ μὲν τὰς μακρὰς πλευρὰς μῆκος μέτρων 44,60, κατὰ δὲ τὰς στενὰς 20,40. Τὸ πάχος τῶν λίθων τοῦ στυλοβάτου τούτου εἶνε 0,77. Ἡ ἀπόστασις τοῦ ἔσω μέρους τοῦ στυλοβάτου ἀπὸ τῆς ἔξω πλευρᾶς τοῦ κρηπιδώματος τοῦ σηκοῦ εἶνε μέτρων 4,40, τὸ δ' ἐσωτερικὸν πλάτος τοῦ σηκοῦ μέτρων 8,80. Ἄν δὲ ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ἀπλῶς περίπτερος ἢ δίπτερος, μόνον διὰ περαιτέρων τακτικῶν ἀνασκαφῶν δύναται ἀσφαλῶς νὰ ποδειχθῇ. Σημειωτέον δ' ὅτι κίονες κατὰ χώραν δὲν σώζονται.

Ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία περιωρίσθη κατὰ πλάτος εἰς τὸν σηκὸν

τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν σωζομένων αὐτῆς λειψάνων. Τὸ δὲ μῆκος αὐτῆς ὀρισθῆσεται πιθανῶς, ὅταν ἀνασκαφῇ ὁλόκληρος ὁ χώρος τῶν εἰρεπιῶν τοῦ ναοῦ. Ἐκ τῆς μετατροπῆς ταύτης μόνου τοῦ σηκοῦ εἰς ἐκκλησίαν ἐξηγεῖται καὶ ἡ εὑρεσις τάφων εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ στυλοβάτου καὶ τοῦ κρηπιδώματος τοῦ σηκοῦ χώρον. Τοιοῦτοι εὑρέθησαν κατὰ τὴν ἡμετέραν σκαφὴν δύο ἐγγύτατα τοῦ στυλοβάτου, ὁ μὲν εἰς ἀπόστασιν μέτρων 20,40 ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τοῦ στυλοβάτου ἐπὶ τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς, κεκαλυμμένος ὑπὸ δύο ὀγκωδῶν πωρίνων λίθων καὶ σχηματίζων γωνίαν πρὸς τὸν στυλοβάτην, ἕτερος δὲ κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ στυλοβάτου. Οἱ τάφοι οὗτοι οὐδὲν πλὴν ὀστέων περιεῖχον. Ὅστ' αὖ δ' εὑρέθησαν καὶ κατὰ τὴν συνέχειαν τῶν ἠρειπιωμένων κογχῶν τοῦ ἀγίου βήματος τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας πρὸς νότον. Τὰ δ' εὑρεθέντα καθ' ὅλου κατὰ τὴν ἡμετέραν σκαφὴν κατετέθησαν εἰς τὸ ἐν Ἑλατεία μουσεῖον· συνίστανται δὲ πλὴν τῶν ὀστέων εἰς τρία ἄσημα τεμάχια γλυπτικῶν ἔργων, εἰς ἦλον σιδηροῦν, εἰς κρίκον ἐπίσης σιδηροῦν, εἰς δύο μικρὰ τεμάχια ὑέλου κεχρωματισμένης καὶ εἰς μίαν βάλανον ὑέλου ἀγγείου.

Θέλοντες δὲ νὰ διαφωτίσωμεν κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ ἄλλως τὰ κατὰ τὸν ἐκ Κανᾶ λίθον ἐπεστήσαμεν τὴν ἡμετέραν προσοχὴν εἰς τὸ ἀξιοπερίεργον γεγονὸς τῆς περὶ τὴν Ἑλάτειαν μέχρι τοῦ Παρνασσοῦ ἀφ' ἐνός καὶ τῆς Λεβαθείας ἀφ' ἑτέρου συχνῆς ἀπαντήσεως τοῦ ὀνόματος τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπερ φέρουσι μοναὶ ἢ ἐρημοκκλησία ἐντὸς σπηλαίων. Καὶ δὴ τοιοῦτον ὄνομα φέρει τὸ ἐπὶ τῶν ἀποτόμων καὶ δυσπροσίτων βράχων ἄνωθεν τοῦ παρὰ τὴν Λεβαθεῖαν ἄντρου τοῦ Τροφωνίου ἐκκλησιδριον, σπήλαιόν τι εἰς ἐκκλησίαν μετατετραμμένον ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνιων προπόδων τοῦ Παρνασσοῦ ἐν ἀποστάσει μιᾶς περιπου ὥρας ἀπὸ τοῦ Δαδίου, ἄλλο τοιοῦτο σπήλαιον εἰς ἐκκλησίαν μετατραπὲν ἐν ἀπροσίτῳ βράχῳ ἄνωθεν τῆς Βελίτσας ἐν τῷ δήμῳ Τιθορέας καὶ τέλος ἡ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ μονὴ ἢ κειμένη μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς Δαύλιας (Διαυλείας). Τὰ μέρη ταῦτα ἐπισκεψάμενοι ἢ περὶ αὐτῶν ἀκριβεῖς εἰδήσεις ζητήσαντες, οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν πόρισμα περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος αὐτῶν τοῦ σχετιζόντος αὐτὰ ὅπωςδῆποτε πρὸς τοὺς Ἄγγιους τόπους. Μάτην δ' ἠλπίσαμεν νὰ εὔρωμεν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἱε-

ρουσαλήμ ἔγγραφόν τι ἢ παράδοσιν διευκρινουσαν τὸ ζήτημα τοῦτο. ἔνεκα τῆς ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἐγκαταλείψεως τῆς μονῆς ταύτης καὶ ἐκ πυρκαϊᾶς ἀπωλέσθησαν πάντα τὰ σχετικὰ ἔγγραφα. Εὐρηται δ' αὐτόθι μόνον λίθος φέρων τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε·

ΕΤ ΙΠΗ ΕΝ
ΜΗΡΙΑΓΙ^Ϟ Ε
ΗΜΕΡΑ ΠΙ

Κατὰ τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναγραφόμενον ἔτος 7088 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἤτοι 1580 μ. Χ., ἐγένετο πιθανῶς ἀνοικοδόμησις τις, οὐχὶ δὲ ἡ κτίσις τῆς μονῆς. Δὲν πρέπει δὲ νὰ μείνη ἀμνημόνευτος, καὶ ἡ ἐν Βελίτση ὑπαρξίς ἐκκλησίας, ἐκτισμένης πιθανῶς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου ναοῦ καὶ τιμωμένης ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁββᾶ Ζωαιμᾶ, ὅστις, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δὲν τιμᾶται ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω καὶ ἄλλως πιστοῦται ἡ κατὰ τὴν Φωκίδα μέχρι καὶ Λεβαδείας ὑπαρξίς ὀνομάτων ὑπομιμνησκόντων τὴν Παλαιστίνην καὶ τὰ κατὰ τὸν Σωτήρα.

Συμπληροῦντες τέλος τὴν περὶ τοῦ λίθου τοῦ Κανᾶ ἡμετέραν ἐκθεσιν, ἐκφράζομεν τὴν εἰκασίαν, ὅτι οὗτος ἔκειτο ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ τῆς ἐν Ἐλατείας τριεποστάτου ἐκκλησίας τῆς Μεγάλῃς Παναγίας, χρησιμεύων ὡς βάσις μιᾶς τῶν ἐσωτερικῶν ἀψίδων καὶ ἔχων τὴν μεγάλην ἐπιγραφὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰ ἔξω. Τίς δὲ ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐστήθη αὐτόθι δὲν δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν καὶ τῆς γενομένης σκαφῆς.

Ὡς εἰκός, ἡ βεβαίωσις ἡμῶν, ὅτι οὐδαμῶς διεγινώσκετο τὸ μικρὸν χάραγμα τὸ συμπληρωθὲν ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ κ. Diethl εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ κατὰ τὰ μαρτυρούμενα ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ τοῦ ἐκ Πλακεντίας περιηγητοῦ, ἐκίνησε τὴν κοινὴν περιέργειαν, καὶ πολλοὶ ὑπῆρχον αἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ πράγματος. Καὶ ὁ μὲν μα-

¹ = "Ετ[ει], ζπη" (=1580) ἐν μνῆι Μαῖου ε' ἡμέρα Πέμπτη.

καρίτης Καλογεράς ἐδημοσίευσε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς 23 Μαῖου (ἀρ. 143) μακρὸν ἄρθρον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ὁ ἀπὸ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας λίθος καὶ ἡ τούτου ἱστορικὴ ἐξήγησις, ἐν ᾧ, εἰς τὰ ἤδη προεξητασμένα ὑπὸ τοῦ κ. Diethl προσάγων νέα διδάγματα ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν ἐπιχειρηθεισῶν ἐκδρομῶν, ἀπεδέχετο τὴν ταυτότητα τοῦ λίθου καὶ ἐπειρᾶτο νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ κατὰ τὴν μετακόμισιν αὐτοῦ εἰς Ἐλάτειαν ὡς γενομένην ὑπὸ μοναχῶν ἐκ Παλαιστίνης μεταξὺ τοῦ 718 καὶ 817 μεταναστευσάντων εἰς τὴν Φωκίδα ἔνεκα τῶν πιέσεων τῶν τὴν Ἀγίαν γῆν καταλαβόντων Σαρακηνῶν. Περὶ δὲ τοῦ μικροῦ χάραγματος ἔγραψεν ἐν τῷ εἰρημένῳ ἄρθρῳ ὁ μακαρίτης Καλογεράς τάδε·

Καὶ ἂν ὄντως διεκρίνοντο τὰ πράγματα, ἅπερ οὗτος τῇ τοῦ φακοῦ βοήθειᾳ ἀνέγνω, πᾶς τις ἠδέως καὶ ἀνεπιφυλάκτως, νομίζομεν, ἐμελλε νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὸν τοῦ Ὀδοιπορικοῦ συγγραφέα μετ' εὐλαθείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου λίθου ἀνακεκλιμένον καὶ τὰ ἀνωτέρω γράμματα γράφοντα. Οὕτε ἦν δυνατόν νὰ δεχθῇ τις τοσοῦτον περίεργον σύμπτωσιν ὀνομάτων¹. Ἀλλ' ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ὅτι, καίπερ περιέργως καὶ μόνοι καὶ μετὰ ἄλλων καὶ δὴ καὶ τῇ τοῦ φακοῦ βοήθειᾳ τὸν λίθον ἐξετάσαντες, ἔχνη μὲν γραμμάτων ἀμυδρὰ ἀδυνατοῦμεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι δὲν διεκρίναμεν, λέξιν τινὰ ὅμως ἐξ αὐτῶν νὰ συναρμολογήσωμεν οὐδαμῶς κατωρθώσαμεν. Ὁ δὲ καὶ μετὰ ἄλλων παρετηρήσαμεν τόδε εἶναι, ὅτι ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Diethl ὀριζομένης θέσεως τοῦ λίθου, ἐνθα ἀμυδρὰ γραμμάτων ἔχνη διακρίνονται, παρα-

¹ Καὶ τοῦτο θεωρῶ ἀμφισβητήσιμον, τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τῆς πραγματείας ἀποδεκτὸν γενόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Καλογερά, καθότι δὲν βλέπω τὸν λόγον δι' ὃν ὁ ἐκ Πλακεντίας προσκυνητὴς ὁ καὶ τὸ Ὀδοιπορικὸν λατινιστὶ γράψας θὰ ἤθελε χαραῖξαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐν Κανᾶ λίθου ἑλληνιστῶ. Λέγων δὲ, ὅτι ἐπεχάραξε τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τῶν γονέων, ἐνόει πάντως, ὅτι ἀνέγραψεν ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς γονεῖς ὀνομαστῶ ἕκαστον, ἐν ᾧ κατὰ τὰ συμπληρούμενα ὑπὸ τοῦ κ. Diethl τὸ ἐπιγραφικὸν χάραγμα τοῦ ἐξ Ἐλατείας λίθου μόνον τὴν λέξιν γονεῖς, ὅχι δὲ καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν θὰ περιείχε. Ἡ δὲ φερομένη ὑπὸ τοῦ κ. Diethl δίκαιολογία, καθ' ἣν ὁ Ἀντωνίος εὐρίσκετο ἐν τῇ Ἀνατολῇ, κατὰ δὲ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἠέχρηται τῆς ἑλληνικῆς ἤτοι κοινῆ, δὲν εἶνε, νομίζω, ἐπαρκής.

τηρεῖται οὐχί τυχαία ἐκ τοῦ χρόνου ἢ ἐξ ἄλλης τινός φυσικῆς ἐπιηρείας, ἀλλ' ἐκουσία καὶ βιαία τριβή. Εἶναι τάχα τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ τὴν τοῦ μνημείου τήρησιν ἐπιτετραμμένοι ἢ ἄλλος τις ἐξήλειψεν ταῦτα, ἀπέβημα θεωρήσαντες ἢ βεβήλωσιν τὸ γενόμενον;¹

Ἵπεσημείωσε δ' εἰς ταῦτα ὁ Πατρῶν Νικηφόρος τάδε: *Λυπούμεθα ὅτι ὁ ἀξιότιμος κ. Diehl δὲν παρεπιδημεῖ τῶν ἐν Ἀθήναις, ὅπως ὀδηγήσῃ καὶ ἡμῶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γραμμάτων, ἀπερ' αὐτὸς ἀνέγνω. Πράγματι δ' ὁ κ. Diehl ἀπουσίαζεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Διὸ καγὼ μάτην ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν τότε τὴν γαλλικὴν Σχολὴν διευθύνοντα κ. Foucart τὰ τῆς πρὸς αὐτὸν διαφωνίας μου περὶ τοῦ μικροῦ ἐπιγραφικοῦ χαραγματος. Ἀλλὰ καὶ ὅτε μετὰ τινος χρόνον, ἐμοῦ παραθερίζοντος μακρὰν τῶν Ἀθηναίων, ὁ κ. Diehl ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, παρακληθεὶς ὑπὸ διαφόρων ἐνδιαφερομένων, ὧν ἐνθυμοῦμαι μόνον τὸν μακαρίτην Δημήτριον Κορομηλᾶν, νὰ ἐπιδείξῃ τὸ χάραγμα, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπανεύρῃ αὐτὸ, ἐδικαιολόγησε δὲ τὸ πρᾶγμα λέγων, ὅτι πιθανῶς ἐξετρίβη ὑπὸ τοῦ σχοινοῦ κατατὴν εἰς Ἀθήνας ἐξ Ἑλατείας μετακόμισιν τοῦ λίθου.*

Ταῦτα δὲ πάντα μετὰ τῶν ἐμῶν κρίσεων περὶ τοῦ ἀπὸ Κανᾶ λίθου ἀνεκοίνωσα δι' ἀνταποκρίσεως εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ ἐν Λονδίῳ Athenaeum ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 3009 φύλλῳ τῆς 27 Ἰουνίου 1885 σ. 830 κ. ε.

Ἄλλ' οὐχ ἦττον μετὰ τὴν πάροδον ἐτῶν τινῶν καὶ αὐτὸς ὁ κ. Diehl φαίνεται μεταβαλὼν γνώμην περὶ τοῦ χαραγματος ἐκείνου. Διὰ ταῦτα δὲ, ὅτε τῷ 1892 ὁ κ. Paris ἐδημοσίευσεν τὴν περὶ τῆς Ἑλατείας μονογραφίαν, ἐν παραρτήματι δ' αὐτῆς συμπεριέλαβε καὶ τὰ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κ. Diehl ἐν τῷ

¹ Ἐμυθρὰ γραμμάτων ἔχνη, περὶ ὧν ποιεῖται λόγος ὁ μακαρίτης Καλογεράς, ἐνόμισεν ὅτι διέγνω πάντως μετὰ νέαν τοῦ λίθου ἐξέτασιν ἐν Ἀθήναις καὶ μετὰ τὴν ἡ Μαιῶν, διότι ἐν Ἑλατεῖᾳ μετ' ἐμοῦ συνεξετάσας ἐπανειλημμένως τὸν λίθον διὰ τε γυμνῶν ὀφθαλμῶν καὶ μετὰ φακοῦ οὐδὲν εἶχεν ἰδεῖν διὸ καὶ συνυπέγραψεν ἄνευ ἐπιστάσεως οὐδεμιᾶς τὴν ἀνωτέρω ἐκθεσιν, ἐν ᾗ βῆταις λέγεται, ὅτι οὐδὲν διεκοίθη ἐπὶ τοῦ λίθου ἔχνος τοῦ μικροῦ χαραγματος.

Δελτίῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας περὶ τοῦ λίθου τοῦ Κανᾶ γραφέντα, οὗτος προσέθηκεν ἐνυπογράφως ὡς ἐπίμετρον εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ ἐκείνο τὰ ἐξῆς:

Ἐξ οὗ χρόνου ἐγράφη τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁ ἀπὸ Κανᾶ λίθος ἐγεινεν ἀντικείμενον μικροῦ τινος λόγου Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τινὰ ἐπιτροπεῖαν τὴν ἐντολὴν νὰ μεταβῇ εἰς Ἑλατεῖαν καὶ ἐξετάσῃ τὸ ἀνακαλυφθὲν μνημεῖον, ἢ δ' ἐπιτροπεῖα αὕτη ἐπειράθη ματαίως, καθ' ἃ φαίνεται, νὰ ἐπανεύρῃ τὸ ἐπιγραφικὸν χάραγμα τοῦ προσκυνήματος. Οὐχ ἦττον πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐξηκολούθει ἐπιτροπεῖας, ἐπειδὴ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διέταξε τὴν εἰς Ἀθήνας μετακόμισιν τοῦ λίθου καὶ τὴν τοποθέτησιν αὐτοῦ ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας τῆς μικρᾶς Μητροπόλεως, ἐν ᾗ κατὰκειται σήμερον¹.

Ὅφείλω δὲ νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἐν τῷ σκοτεινῷ τούτῳ προδόμῳ εἶνε σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ἀνακαλυφθῇ χάραγμα ἐγκολαφθὲν ἐπιπολαίως, οὐ οἱ χαρακτῆρες καὶ ἐν ἀπλήτῳ φωτὶ μόνον τῆ βοήθειᾳ φακοῦ διεγινώσκοντο. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖ ἀναμφιβόλως τὰς ἱκανῶς ζωηρὰς ἐπικρίσεις ἃς προεκάλεσεν αὕτη ἡ ἐπιγραφή καὶ τὰς ἐνίοτε ἐμπαθεῖς διαψεύσεις τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης². Προβλέπων δὲ τὰς παρατηρήσεις ταύτας εἶχον θεωρήσει καθῆκόν μου νὰ δηλώσω ἐν τῷ ἄρθρῳ μου τὴν ἀκριβῆ θέσιν, τὴν χαρακτηριστικὴν διάταξιν καὶ τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων τοῦ χαραγματος. Εἶνε δυνατόν κατὰ τὴν μεταφορὰν οἱ χαρακτῆρες τῆς ἐπιγραφῆς νὰπέθῃσαν ἔτι δυσαναγνωστότεροι. Οὕτω δὲ ἡ τυπικὴ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως κῦτῶν κατέστη δυσχερῆς, εἰ μὴ αὐτόχρημ' ἀδύνατος.

¹ Ὁ λίθος ἐτοποθετήθη πράγματι τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Γοργοπήκου ἢ Ἀγίου Ἐλευθερίου, ἐχρησίμευσε δὲ κατὰ τοὺς γάμους τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου ὡς τράπεζα πρὸς ἐπίθεσιν τῆς ἀγίας μεταλήψεως. Σήμερον δὲ κατὰκειται καὶ πάλιν ἐν τῇ παλαιᾷ Μητροπόλει. Περὶ δὲ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ κ. Diehl ὡς πρὸς τὴν μετακόμισιν τοῦ λίθου εἰς Ἀθήνας ἀντιπαρατηρῶ, ἦτι αὕτη εἶχε διαταχθῆ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὶν ἢ γεννηθῆ ἢ περὶ τοῦ ἐπιγραφικοῦ χαραγματος διαφωνία.

² Ταῦτα λέγων ὁ κ. Diehl δὲν ἀναφέρεται εἰς ἐμὲ, μετὰ τῆς προσηκούσης φειδοῦς γράψαντα περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ εἰς ἀγνώστους μοι ἐπιθέσεις Ἑσπερίων λογίων. Περὶ δὲ τῆς διαμφισθητέσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Diehl ἀναγνωσθέντος ἐπιγραφικοῦ χαραγματος ἴδε καὶ *Pierre Paris Élatée, la ville, le temple d'Athéna Cranaia*. Ἐν Παρισίοις, 1892 σ. 58.

Τὸ κατ' ἐμὲ δὲ, ἐπειδὴ ἤκιστα προσήκει μοι νὰ φανῶ ἐπινοῶν ἄγρια λείψανα, ἔτι δ' ὀλιγώτερον ἐπιγραφὰς, ἀξιῶ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μὴ λεχθέντα ὅσα εἶπον περὶ τοῦ χαράγματος τοῦ Ἀντωνίνου. Ἐξετάζων μετ' ἐπιστάσεως τὸν ἐξ Ἑλατσίας λίθου, ἐπίστρεψα, ὅτι διέγνων σαφῶς τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἀνέγραψα εἰλικρινῶς ὅ τι εἶχον πιστεύσει ὅτι εἶδον. Ἄν δὲ ἠπατήθην, καίτοι θὰ ἦτο λίαν παράδοξος παράκρουσις τοιοῦτου εἶδους, τοῦτο τοῦλάχιστον διακαῶς ἐπιθυμῶ, μηδὲν νὰ παραγάγω εἰς πλάνην· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ παράσχω ἀποδείξιν τυπικὴν, προτιμῶ μέχρι νεωτέρας ἀποδείξεως νὰ ποδειχθῶ, ὅτι εἶδον κακῶς.

Ἄλλ' οὐχ ἦττον τὸ μνημεῖον εἶτε μετὰ τοῦ χαράγματος εἶτε καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν παύει ὄν ἀξιὸν λόγου. Ἡ ἄλλη ἐπιγραφή, ἣν οὐδεὶς πιστεύω, θάμψισθηται, μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ παράδοσις ἀνέφερε τὸν λίθον τοῦτον εἰς τὸ ἐν Κανᾷ θαῦμα, καὶ ὅτι εἰς αὐτὸ ἀπεδόθη ὁ λίθος ἤδη ἐνωρίς, ἅτε τῶν γραμμάτων αὐτοῦ ἐνδεικνυόντων περίπου τὸν ἑβδόμον αἰῶνα. Αἱ δὲ σκέψεις, ἅς μοι ἐπέπνευσεν ἡ θέσις ἐν ἣ εἶνε γεγραμμένη αὕτη ἡ ἐπιγραφή, ἐξακολουθοῦσιν οὔσαι ἰσχυραί. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι, ἐκλείποντος τοῦ χαράγματος, συνεκλείπει, τὸ ὁμολογῶ, ἡ ἀναμφήριτος βεβαιότης περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ μνημεῖου· ἀλλ' οὐχ ἦττον ὁ λίθος δὲν παύει συνδεόμενος διὰ παραδόσεως ἀρχαίας πρὸς μίαν τῶν τιμιωτάτων ἀναμνήσεων τοῦ χριστιανισμοῦ, οὐδεὶς δ' ὑπάρχει λόγος πείθων ἡμᾶς νὰ διαμψισθηθῶμεν, ὅτι ἦλθε πράγματι διὰ τῆς ὑπ' ἐμοῦ δηλωθείσης ὁδοῦ ἢ δι' ἄλλης τινὸς ἐκ Παλαιστίνης εἰς τὴν Ἑλατσίαν. Πιστεύω, ὅτι ἐν τῷ κειμένῳ Ἀντωνίνου τοῦ ἐκ Πλακεντίας οὐδεὶς ποτ' ἐζήτησε ν' ἀνεύρη μνημεῖον γνήσιον καὶ βεβαίως σύγχρονον τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ. Ἄρα μετὰ τῆς παραδόσεως ἣν διηγῆθησαν εἰς τὸν εὐσεβῆ προσκυνητὴν καὶ τῆς ἐπιγραφείσης περὶ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα ἐπὶ τοῦ λίθου δὲν ὑπάρχει, πιστεύω, λίαν μεγάλη διαφορά. Ἡ μία ἀξίζει ὅσον καὶ ἡ ἄλλη, ἐν ἀμφοτέραις δὲ ταῖς περιπτώσεσιν ὁ ἀπὸ Κανᾷ λίθος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε περιεργόν τι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν εὐαγῶν μνημείων τῶν βυζαντιακῶν μέσων αἰώνων¹.

Ἡ δευτερολογία τοῦ κ. Diehl εἶνε οὕτως εὐθαρσῆς καὶ εἰλικρινῆς, ὥστε δὲν ἔχω τὸ θάρρος νὰ εἴπω αὐτὴν παλινωδίαν².

¹ *Pierre Paris* *Élatée* σ. 311 κ. ε.

² Ὁμοίως ὀφείλω νὰ παρατηρήσω, ὅτι καὶ ὁ κ. *Paris* ἐν σ. 46 τῆς συγγραφῆς

Τὰ προστεθέντα δ' ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς πλάνης θέτουσι τὸ περὶ τοῦ ἀπὸ Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας λίθου ζήτημα εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν, αὐτὴν ἐκείνην ἣν καγὼ εἶχον δηλώσει περίπου διὰ τῶν γραφέντων ἐν τῷ *Athenaeum*. Καὶ φανερόν μὲν εἶνε, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν λίθον νομιζόμενον ὡς ὄντα τὸν αὐτὸν, ὅπου τὸν λίθον οἶνον ἐποίησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἢ τοῦλάχιστον ἐξ οἰουδήποτε λόγου παρουσιζόμενον ὡς τοιοῦτον. Ἄλλ' ἐξακολουθεῖ μένον ἄλυτον τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐπεχαράχθη ἡ μεγάλη ἐπιγραφή, ἣν οὐδεὶς πράγματι ἠμφισβήτησεν ἢ ἠδύνατο νὰ διαμψισθηθῆται. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἄρθρῳ τοῦ *Δελτίου* τῆς ἐλληνικῆς ἀλληλογραφίας ὁ κ. Diehl λέγει αὐτὴν γραφείσαν τὸν ἕκτον ἢ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα, ἐν δὲ τῷ ἐπιμέτρῳ εἶδομεν αὐτὸν ποιούμενον λόγον μόνον περὶ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος. Ὁ δὲ κ. *Δαίρπελδ* ἐν τῇ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσει θεωρεῖ μὲν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην χαραχθεῖσαν μετὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ λίθος ἐστήθη ὀρθῶς καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς παραστάς θύρας, ἐν ᾧ πρότερον ἀπετέλει τὸ ἄνω ἔδρανον θρανίου, ἔχων δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἄλλους λίθους, ἀλλὰ δὲν ὀρίζει τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐνεκολάφθη. Ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσει ὠρίσαμεν ὡς χρόνον τῆς ἐγχαράξεως τῆς ἐπιγραφῆς τὸν πέμπτον περίπου αἰῶνα. Οἶονεὶ δὲ λησμονήσας τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει γραφέντα ὁ μακαρίτης Καλογεράς ἐπανῆλθεν ἐν τῷ ἄρθρῳ τῆς *Ἐφημερίδος* εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Diehl, λέγων τὴν ἐπιγραφὴν χαραχθεῖσαν τὴν ἕκτην ἢ ἑβδόμην μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ἐξ ὑποσημειώσεως δ' εἰς τοῦτο τὸ χωρίον τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου μανθάνομεν, ὅτι ὁ Σακκελίω ἀνῆγεν ὅλως ἀπιθάνως τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας καὶ δὴ καὶ μέχρι αὐτοῦ τοῦ πρώτου. Αἱ τοιαῦται διαφωνίαι προέρχονται ἐκ τῆς ἀσταθείας περὶ τὴν ἐπιγραφικὴν τῶν ἀρχαιοτέρων βυζαντιακῶν

αὐτοῦ ἀνεγνώρισεν, ὅτι διὰ τῶν ὑφ' ἡμῶν γενομένων συμπληρωματικῶν ἀνασκαφῶν ἐβεβαιώθη, ὅτι ἐνθα κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἔκειτο ἡ Μεγάλῃ Παναγία ἦτο ἐν τοῖς ἀρχαίαις χρόνοις τὸ Ἀσκληπιεῖον.

χρόνων, ἧς δὲν καθωρίσθησαν δυστυχῶς μέχρι τοῦδε γνωρίσματος ἀσφαλῆ. Ἐγὼ δ' ὅπωςδῆποτ' ἐμμένω καὶ τῶρα εἰς τὰ γραφέντα ἐν τῇ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσει, θεωρῶν τὰ γράμματα ἐγκολαφθέντα περὶ τὸν πέμπτον αἰῶνα.

Ἄλλὰ τίς ὁ χρόνος καὶ ὁ λόγος τῆς εἰς Ἑλλάτειαν μετακομίσεως τοῦ λίθου; Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅπερ δὲν θεωρῶ λελυμένον μέχρι τοῦδε, ἀρκοῦμαι ἐπαναλαμβάνων καὶ πάλιν ἐνταῦθα ἕσα ἔγραψα ἤδη περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐμῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος¹.

Ταχεῖα δ' ἀπέβη ἡ αὐξήσις τῆς μονῆς (τοῦ Ὀσίου Λουκᾶ), ἣν ἢ τε ἀρχιτεκτονικῆ καὶ διὰ ψηφιδωτῶν διακόσμησις ἀνέδειξαν σὺν τῷ χρόνῳ ἐν τῶν καλλιστευμάτων τῆς βυζαντιακῆς τέχνης. Οὐχ ἦτον δ' ἀξία λόγου ἀπέβη ἡ ἐπίδρασις ἣν ἐξήσκησεν ἡ μονὴ καὶ ὁ θαυματουργός τοῦ Στειριώτου ὀσίου τάφος ἐπὶ τε τὴν Φωκίδα καὶ τὰς περικειμένας χώρας. Τοσαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις αὕτη, ὥστε διὰ λόγους ἀγνώστους περὶ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα παρουσιάζεται οὐκ οἶδαμεν πόθεν διευθυνομένη ἀντίδρασις ἐναντίον τῆς μεγάλης ἐκείνης δυνάμεως, ἣν δίκην νέου δελφικοῦ μαντείου ἐξήσκει ἀπὸ τῆς Φωκίδος ἐπὶ τοὺς περιόικους ἡ μονὴ τοῦ ὀσίου Λουκᾶ. Τοιαύτην πιθανώτατα ἐννοίαν πρέπει νὰ ποδώσωμεν εἰς τὸ περίεργον φαινόμενον τῆς ἀπὸ τῶν βορείων προπόδων τοῦ Παρνασσοῦ μέχρι τῆς Ἑλλατείας διαδόσεως ἱεροσολυμιτικῶν ὀνομάτων καὶ κειμηλίων ἐκ Παλαιστίνης. Ἀληθῶς οὐ μόνον μονὴν φερωνυμουμένην ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ ἔχομεν παρὰ τὸ σημερινὸν Δαδίον καὶ σπήλαιον τῆς Ἱερουσαλήμ μίαν περίπου ὥραν ὑπερθεῖν τῆς Τιθορέας, τῆς σημερινῆς Βελίτσας², ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιδρια κατὰ ταύτην τὴν περιοχὴν ἀπαντῶνται τοῦ ὀσίου Ζωσιμᾶ, οὐ ἢ λατρεία, ἀγνωσμένη ἢ τοῦλάχιστον σπανίζουσα ἐν Ἑλλάδι, ἐπι-

¹ Τόμ. Δ' σ. 372-373.

² Πλὴν τούτων ὑπάρχει ἄλλο σπήλαιον φερώνυμον τῆς Ἱερουσαλήμ ἐν τινὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Παρνασσοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Δαδίου ἐν ἀποστάσει μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ἀπ' αὐτοῦ, ἄλλο σπήλαιον ἐξωθεν τῆς παρὰ τὸ Δαδίον μονῆς τῆς Ἱερουσαλήμ ἐν οὐ μακρᾷ ἀπ' αὐτοῦ ἀποστάσει, ἄλλο ἐν βράχῳ ὑψηλῷ καὶ ἀποκρήμνῳ οὐ μακρὰν τῆς Λεβαθείας καὶ ἄλλο ἐν Δελφοῖς παρὰ τὸ ἀρχαιότερον Καστρι τὸ μετακτισθὲν χάριν τῶν ἀνασκαφῶν. Ἴδε περὶ τούτων τὰ παρὰ τοῦ Καλογερᾶ ἐν τῷ προμνημονευθέντι ἄρθρῳ διὰ μακροτέρων εἰρημίνα.

χωριάζει ἐν Παλαιστίνῃ. Μετὰ τοιαύτης δὲ τινος ἐποικήσεως ἢ μετακλήσεως μοναχῶν ἐκ Παλαιστίνης συνδέεται πάντως καὶ ὁ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Ἑλλατείας, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ σημερινοῦ Δραχμανίου, ἐν τῷ εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν μεταρρυθμισθέντι ναφ τοῦ Ἀσκληπιοῦ εὐρεθεὶς μέγας λίθος ὁ φέρων διὰ μεγάλων γραμμάτων τοῦ πέμπτου¹ περίπου αἰῶνος τὴν ἐπιγραφὴν Οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ἀπὸ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας ὅπου τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ὅσα εἶπον ἐνταῦθα πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ προκειμένου προβλήματος περὶ τῆς Ἑλλατείας ὡς νέου θρησκευτικοῦ κέντρου ἐν ἀντιδράσει πρὸς τὴν προϊούσαν καὶ αὐξανομένην δύναμιν τοῦ Ὀσίου Λουκᾶ εἶνε βεβαίως ἀπλή εἰκασία. Ἀναθεωρουμένου δὲ τοῦ ὅλου ζητήματος περὶ τοῦ ἀπὸ Κανᾶ λίθου τὰ κύρια σημεῖα, εἰς ἃ δέον νὰ στραφῇ ἡ προσοχὴ, εἶνε πρῶτον μὲν ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐνεχαράχθη ἡ μεγάλη ἐπιγραφὴ, ὁ χρόνος καθ' ὃν μετεκομίσθη εἰς Ἑλλάτειαν ὁ λίθος ἐκ Παλαιστίνης ἀπ' εὐθείας ἢ ἄλλοθεν, ὁ χρόνος εἰς ὃν ἀνάγεται ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐκ Παλαιστίνης περὶ τὸν Παρνασσὸν καὶ μέχρις Ἑλλατείας καὶ Λεβαθείας ἐποικισμοῦ, ὁ διατρανούμενος ἐκ τῶν ὀνομάτων Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς λατρείας τοῦ ὀσίου Ζωσιμᾶ. Ἄλλ' ἕκαστον τῶν ζητημάτων τούτων παρέχει τοιαύτας δυσχερείας πρὸς λύσιν καὶ προσκρούει εἰς οὕτω δυσδιεξόδους ἀπορίας, ὥστε λίαν ἀμφίβολον εἶνε, ἂν τὰ κατὰ τὸν ἀπὸ Κανᾶ λίθον θὰ δυνηθῶσι ποτε νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς βεβαιότητος, ἐγκαταλιμπανομένου τοῦ σταδίου τῶν εὐφυῶν συνδυασμῶν καὶ τολμηρῶν εἰκασιῶν.

¹ Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ γέγραπται ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους ἐνδεκάτου.

ΖΗΤΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΔΑΦΝΟΠΑΤΟΥ

Ὁ Ἰωάννης Σκυλίτζης ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἀντιγραφείσης Συνόψεως ἱστοριῶν τοῦ Γεωργίου Κεδρηνοῦ λέγει σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ ἐξῆς: Ὁ γὰρ Δαφνοπάτης Θεόδωρος, Νικήτας ὁ Παφλαγῶν καὶ οἱ λοιποὶ Βυζάντιοι, Νικηφόρος τε διάκονος ὁ Φρὺξ, Λέων ὁ Καρίας, Θεόδωρος ὁ Σίδης καὶ ὁ τούτου ὁμώνυμος Σεβαστείας καὶ ὁ Κυζίκου Δημήτριος καὶ ὁ μοναχὸς Ἰωάννης, οἰκείαν ἕκαστος ὑπόθεσιν προστησάμενος, ὁ μὲν ἔπαινον φέρε εἰπεῖν βασιλέως, ὁ δὲ λόγον πατριάρχου, ἕτερος δὲ φίλου ἐγκώμιον, πόρρω τῆς τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν διανοίας ἀποπεπτώκασιν καὶ πρὸς ἀλλήλους διηνέχθησαν¹.

Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ, ἐν ᾧ παρουσιάζονται καὶ ὀνόματα συγγραφέων ἀπολωλότων, ὁ Θεόδωρος Δαφνοπάτης συγκαταριθμεῖται εἰς τοὺς ἐκ περιστάσεως εἰδικοῦ τινος θέματος ἱστορήσαντας. Ἦτο δὲ οὗτος συγγραφεὺς τοῦ δεκάτου αἰῶνος μεσοῦντος, περιβληθεὶς τὰς ἀρχὰς μαγίστρου, πρωτοασηκρήτις, πατρικίου καὶ ἐπάρχου τῆς πόλεως καὶ γνωστὸς τοῦτο μὲν ἐξ ἐκλογῶν ἀπὸ διαφόρων λόγων Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦτο δ' ἐκ τινος λόγου καὶ ἐπιστολῶν γραφειῶν κατ' ἐντολήν τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ καὶ ἐκδοθειῶν ὑπὸ Ἰωάννου Σακκελίωνος². Ὁ αὐτὸς δ' ἐξήνεγκε τὴν εἰκασίαν, ὅτι

¹ Κεδρηνοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 4, 6 κ. ε.

² Ἐν Τόμ. Α' καὶ Β' τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς ἐταιρείας,

ὁ Δαφνοπάτης ὑπῆρξεν ὁ συγγραφέας καὶ τὴν συνέχειαν τοῦ Θεοφάνους¹. Ταύτην δὲ τὴν γνώμην ἀπεδέχθη μετὰ τινος ἐπιφυλάξεως καὶ ὁ Krumbacher, περιορίσας τὴν πατρότητα τοῦ Δαφνοπάτου εἰς μόνον τὸ τελευταῖον μέρος τῶν Μετὰ Θεοφάνην συγγραφέων τὸ περιλαμβάνον τὴν ἱστορίαν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, Ῥωμανοῦ τοῦ Α' καὶ Ῥωμανοῦ τοῦ

Καὶ φαίνεται μὲν ἡ γνώμη αὕτη πιθανὴ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἐν τούτοις δισταγμοὶ τινες οὐκ ἀνάξιοι λόγου γεννῶνται περὶ αὐτῆς ἐκ τινος προσφάτου εὐρήματός μου. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ ἐκλογῇ περὶ τοῦ γένους τῶν Μελισσηνῶν τῇ εἰς τὸν Γεώργιον Σχολάριον προσγεγραφομένη καὶ ἐν τῷ Cod. Phill. 1456 τοῦ Βερολίνου περιλαμβανομένη, ἐξ ἧς ἐκδίδω κατωτέρω σ. 189 κ. ε., τὰ ποσπάσματα τοῦ Θεωνᾶ, εὐρίσκομεν ἐν φ. 5^b τάδε: *Μᾶλλον δὲ φησιν ὁ Κεδρηνὸς ἐπ' ἔτους κόσμου ςσ'β, Χριστοῦ δὲ ωα'*³, ὅτι ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ καὶ τὴν προσηγορίαν ἔχων Ῥαγαβὲλ κοινολογεῖται ἐν μυστηρίῳ περὶ τοῦ πράγματος τῆς μαινομένης παιδίσκης ἐκείνης ἐνὶ τῶν συνήθων καὶ οἰκείων αὐτοῦ Θεοδῶτῳ τῷ Μελισσηνῷ τῷ καὶ Κασσιτερᾷ τὴν προσηγορίαν τῷ υἱῷ πατρικίου τοῦ Μελισσηνοῦ. Συναινεῖ δὲ τῷ Κεδρηνῷ καὶ ὁ Δαφνοπάτης Θεόδωρος· φησὶ γὰρ ὅτι ὁ Ῥαγαβὲλ Μιχαὴλ τῆς βασιλείας ἐξωσθεὶς ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παραιτούμενος τὴν βασιλείαν καὶ μοναχὸς ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ γενόμενος τὸ ζῆν ἐξεμέτρησε· τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ Θεοφύλακτον τῶν παιδογόνων μορίων στερήσαντες ὡσαύτως καὶ τὸν ἐν ἀγίοις Ἰγνάτιον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τοιοῦτοτρόπως πέρας οἱ ἀπεχθεῖς ἔβαλον τοῖς ἐκείνου πράγμασιν.

Ὡς ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο, ζήτημα γεννᾶται μέχρι τίνος διήκει ἡ παρατιθεμένη μαρτυρία τοῦ Θεοδώρου Δαφνοπάτου. Τε-

¹ Ἐνθ' ἀνωτ. Τόμ. Β' σ. 39, σ. 389 ἐν σημ.

² Byzantinische Literaturgeschichte σ. 348, 399 καὶ 459. ἑλλ. μεταφρ. Σατηριάδου Τόμ. Α' σ. 707 καὶ 808. Τόμ. Β' σ. 104 κ. ε.

³ Αἱ χρονολογίαι αὗται δὲν ἔχουσιν ὀρθῶς ἐν τῷ κώδικι. Τὸ δὲ χωρίον παρέχω διωρθωμένον καὶ ἀπηλλαγμένον τῶν ἐν τῷ κώδικι διαγραφῶν καὶ ἁμαρτάδων,

λευτᾶ αὕτη εἰς τὰς λέξεις τὸ ζῆν ἐξεμέτρησε, τὰ δὲ κατόπιν εἶνε εἰλημμένα ἐξ ἄλλου συγγραφέως; Ἡ ἀπορία δὲν δύναται νὰ λυθῆ μετὰ βεβαιότητος· ἀλλὰ τὰ τῆς ἐκθέσεως καθ' ὄλου καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν συνήθως ποιεῖται ὁ συγγραφεὺς τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν τὰς ἐξ ἄλλων χωρίων παραθέσεις πείθουσι μᾶλλον, ὅτι καὶ τὰ ἐπιφερόμενα τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ Θεοφύλακτον μέχρι τῶν λέξεων τοῖς ἐκείνου πράγμασιν ἐλήφθησαν ὁμοίως ἐκ τοῦ Δαφνοπάτου. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι ταῦτ' ἀντεγράφησαν ἐξ αὐτοῦ αὐτολεξεῖ, ἐπειδὴ οὐδ' ἐν τοῖς παραληφθεῖσιν ἐκ τοῦ Κεδρηνοῦ¹ ἐτηρήθη τὸ γράμμα τῶν λεγομένων.

Καὶ δὴ ἐν τοῖς Μετὰ τὸν Θεοφάνην ἀναγινώσκομεν τάδε· Τότε δὲ τοῦ Λέοντος ἐπιφανέντος, Μιχαὴλ ἅμα παισὶ τε καὶ γυναικὶ τὴν κόμην ἀποθέμενοι πρὸς τὸ τοῦ θεοῦ τεμένισμα, ὃ Φόρος κατονομάζεται . . . τὴν αὐτοῦ εὐμένειαν χωρεῖ ἐκκαλούμενος. Ὁ δὲ συλῆσαι μὲν ἐκ θεοῦ καὶ ἔρημον θεῖναι ψυχῆς οὐκ ἐν καλῷ θέμενος, ἐκεῖνον μὲν ἐν τῇ Πλάτῃ νήσῳ ὑπερόριον θεὸς ἠσυχάζειν ἐπέτρεψεν χρυσὸν τινα κατ' ἔτος ἐπιχορηγῶν, ἐνθεν καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαβόντα καὶ Ἀθανάσιον μετονομασθέντα ἐπιβιῶναί φασιν ἔτη δύο καὶ τριάκοντα. Συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ Εὐστράτιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ ἀποκαρεῖς καὶ εὐνουχισθεὶς ὢν ἐτῶν εἴκοσι προστείξει τοῦ Λέοντος, καὶ Νικήτας, ὃς πρότερον μὲν παῖς ὢν τὴν τῶν ἰκανίτων διεῖπεν ἀρχὴν . . . , τότε δὲ τὴν κόμην καὶ αὐτὸς ἀποθέμενος Ἰγνάτιος ἐκαλεῖτο καὶ τῷ πατρὶ συνεῖναι ἐτύγγαυεν τῷ μονήρῃ (γρ. μονήρει) βίῳ προσκειόμενος².

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐμπεριέχει κατ' οὐσίαν ἅπαντα τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν παραλαμβανόμενα ἐκ τοῦ Δαφνοπάτου, τὸν θάνατον τοῦ καταλυθέντος Μιχαὴλ Ραγκαβῆ ὡς μοναχοῦ, τὸν εὐνουχισμόν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Θεοφυλάκτου καὶ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰγνατίου. Ἀλλ'

¹ Κεδρηνοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Β' σ. 50.

² Συγγραφεὶς μετὰ τὸν Θεοφάνην ἐκδ. Βόννης σ. 19, 15—20, 9.

ὑπάρχουσι καὶ διαφοραὶ μετὰ τῶν δύο χωρίων. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ χωρίον τῶν Μετὰ τὸν Θεοφάνην συγγραφέων εἶνε πολὺ διεξοδικώτερον καὶ περιέχει πλείονας λεπτομερείας περὶ τε τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἀφ' ἑτέρου δ' ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ μὲν πρωτότοκος τῶν υἱῶν τοῦ Μιχαὴλ ὀνομάζεται Εὐστράτιος διὰ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ἔφερον ὡς μοναχὸς, ἐν ᾧ ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τῶν Μελισσηνῶν καλεῖται ἴσως διὰ τοῦ κοσμικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος Θεοφυλάκτος. Ὁ δὲ Ἰγνάτιος καλεῖται καὶ διὰ τοῦ κοσμικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος Νικήτας, δὲν προστίθενται δὲ περὶ αὐτοῦ αἱ λέξεις τὸν ἐν ἀγίοις αἱ ἐμφαίνουσαι τὴν ἔπειτα ἐπελθοῦσαν ἀνάρρησιν αὐτοῦ ὡς πατριάρχου προκατόχου τοῦ Φωτίου καὶ εἶτα διαδόχου αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 867 καὶ τὴν μετὰ τὸν ἐν ἔτει 877 θάνατον ἀναγραφὴν εἰς τοὺς ἀγίους τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας.

Αἱ διαφοραὶ δὲ αὗται εἰς οὐκ ὀλίγας ἐμβάλλουσιν ἡμᾶς δυσχερείας. Ἐνέμεινε δὴλα δὴ ὁ γράψας τὴν γενεαλογίαν τῶν Μελισσηνῶν εἰς μόνα τὰ πράγματα, καὶ παρέλαβε μὲν αὐτὰ ἐκ τοῦ Δαφνοπάτου, ἀφαιρέσας τὰ περιττὰ εἰς τὴν διήγησιν αὐτοῦ καὶ μεταβαλὼν μὲν τὸ μοναχικὸν ὄνομα τοῦ Εὐστρατίου εἰς τὸ κοσμικὸν τοῦ Θεοφυλάκτου, ὃν ἄλλοθεν γνωστὸν εἰς αὐτὸν, παραλείψας δὲ τὸ κοσμικὸν ὄνομα τοῦ Ἰγνατίου καὶ προσθεὶς τὴν ὑπόμνησιν τῆς ἔπειτα πατριαρχείας καὶ εἰς τοὺς ἀγίους ἀναβιβάσεως αὐτοῦ. Ταύτην ἄλλως ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ ἐξ αὐτῶν τῶν Μετὰ Θεοφάνην συγγραφέων, ἐνθα γίνεται περὶ αὐτοῦ λόγος¹ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας καθ' ὄλου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη διαφορὰ ὑπάρχει μετὰ τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν καὶ τοῦ κειμένου τῶν Μετὰ τὸν Θεοφάνην. Ἐν ἐκείνῃ μὲν ὁ Μιχαὴλ Ραγκαβῆ λέγεται μονάσας ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ, καθ' ἣ καὶ παρὰ τῷ Κεδρηνοῦ² ἐν τούτῳ δὲ ἀντὶ τῆς Πρώτης γίνεται λόγος περὶ τῆς Πλάτης. Ἀλλ'

¹ Συγγραφεὶς μετὰ τὸν Θεοφάνην ἐκδ. Βόννης σ. 193, 9. 261, 20 κ. ε.

² Κεδρηνοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Β' σ. 48, 20.

ἡ διαφορὰ αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῆ ἴσως ἐκ διαφόρου γραφῆς τῶν ὑπ' ὄψιν τῶν ἐκδοτῶν κωδίκων τῶν Μετὰ τὸν Θεοφάνην συγγραφέων.

Κατὰ ταῦτα, ἂν μὲν ἐξηγήσωμεν τὰς μεταξὺ τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν καὶ τῶν Μετὰ τὸν Θεοφάνην συγγραφέων διαφορὰς καθ' ὃν τρόπον ἔγεινεν ἄνωτέρω, δύναται νὰ γείνη δεκτὸν, ὅτι ὁ Θεόδωρος Δαφνοπάτης καὶ οἱ Μετὰ τὸν Θεοφάνην συγγραφεὶς εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔργον. Ἄν δ' αἱ διαφοραὶ κριθῶσι τοιαῦται, ὥστε νὰ μὴ συμβιβάζεται ἡ ταυτότης τῶν δύο κειμένων, οἱ Μετὰ τὸν Θεοφάνην χρονογράφοι καὶ ἡ συγγραφή τοῦ Θεοδώρου ἦσαν δύο διάφορα ἔργα. Ὅπως δὲ ἴσως δὲ ἡ γνώμη τοῦ Krumbacher περὶ τοῦ Θεοδώρου Δαφνοπάτου ὡς συγγραφέως μόνον τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ τῶν δύο Ῥωμανῶν δὲν δύναται πλέον νὰ θεωρηθῆ ἰσχυρὰ, ἀφ' οὗ βλέπομεν γεγονότα τῶν χρόνων Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβῆ ρητῶς προσγραφόμενα εἰς τὸν Δαφνοπάτην. Ἐν δὲ καὶ μόνον ὑπολείπεται, ἢ νὰποδεχθῶμεν τὴν εἰκασίαν τοῦ Σακκελίωνος, καθ' ἣν ἅπασα ἡ συγγραφή τῶν Μετὰ τὸν Θεοφάνην ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Δαφνοπάτου, ἢ νὰποκρούσωμεν καὶ ταύτην καθ' ὀλοκληρίαν, ἀποδεχόμενοι, ὅτι τὸ ἱστορικὸν τοῦτου ἔργον ἦτο παντελῶς ἀνεξάρτητον, περιλαμβάνον περίοδον χρόνου μακρὰν, ἀνερχομένην τοῦλάχιστον μέχρι τῶν χρόνων Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβῆ, οὗ τὰς τελευταίας τύχας ἐπραγματεύετο, καθ' ἣ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ περισωθέντος ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τῶν Μελισσηνῶν.

ΘΕΩΝΑΣ

ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

Ὁ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βερολίνου ἀποκείμενος ἑλληνικὸς κώδιξ Phill. 1456, γεγραμμένος τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα, περιέχει πραγματείαν ἐπιγραφομένην «Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν δι' ἐντάλματος τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἐκλογή ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν». Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἔργου τούτου καθ' ἑαυτὸ θέλω διαλάβει ἄλλοτε διὰ μακρῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ. Νῦν δὲ παρατηρῶ, ὅτι μεταξὺ τῶν γνωστῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν συγγραφέων, εἰς οὓς ἀναφέρεται ὁ γράφας τὰ περὶ τοῦ γένους τῶν Μελισσηνῶν, μνημονεύεται καί τις νέος καὶ ὅλως μέχρι τοῦδε ἄγνωστος. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ Θεωνᾶς.

Γίνεται δὲ τούτου μνεία ἐν τῷ κώδικι τρίς. Καὶ δὴ πρῶτον ἐν φ. 7^α, ἐνθ' ἀναγινώσκομεν τάδε·

Ἐκ τούτου οὖν τοῦ μαγίστρου Λέοντος γέγονε Νικηφόρος καὶ Θεοδοσίος, ἀνὴρ κατὰ πάντα ἐπισικῆς, οὗ Θεοδοσίου Θεοφίλος καὶ ἐκ τοῦ Θεοφίλου Θεόδωρος ὁ πατρίκιος καὶ ἐξ αὐτοῦ Λεωσθένης¹ ὁ μάγιστρος καὶ στρατηγὸς πάσης Ἀσίας καὶ ἀπὸ Λεωσθένους² Νικηφόρος ὁ καίταρ, οὗ μέμνηται Ζωναρᾶς καὶ Θεωνᾶς Χριστοῦ ἔτει αριβ' ρητῶς.

1. Ἐν τῷ κώδικι Λεωσθένης

2. Λεωσθένους

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ φύλλῳ κατωτέρω·

Γεννᾶ καὶ ὁ καίσαρ Νικηφόρος ἐκ τῆς Μαρίας τῆς Κομνηνῆς Ἰωάννην τὸν ὀνομασθέντα Κομνηνὸν, οὐ περὶ Χωνιάτης καὶ Θεωνᾶς ταῦτα· ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς φροντιστὴς τῶν δημοσίων πραγμάτων προβάλλεται ἐκ τῶν καθ' αἶμα αὐτῷ προσεγγιζόντων τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην τὸν τοῦ καίσαρος Νικηφόρου υἱὸν, ὃν καὶ [τῷ] τοῦ παρακοιμωμένου¹ τετίμηκεν ἀξιώματι καὶ τὸν Ταρωνίτην Γρηγόριον. Καὶ οἱ μὲν Κομνηνοὶ ἐκλήθησαν οὕτως² || δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἀρτάβανος³ τὴν τῶν Κομάνων διοίκησιν καὶ ἀρχιερωσύνην λαβὼν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λέοντος δῶρον, ἤρξεν ἐν Κομάνοις, αὐτὸς καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἕως ἐπὶ τῆς βασιλείας Φωκᾶ τοῦ τυράννου. Τότε γὰρ τοὺς τούτου ἐγγόνους Ἰσαάκιον καὶ Ἀλέξιον ἐκ τῶν ἐκεῖθεν ἀναστάτους οἱ Πέρσαι ποιήσαντες εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπανελθεῖν ἠνάγκασαν καὶ ἐκ τῆς τῶν Κομάνων πόλεως (ἔστι γὰρ χώρας ἐγγὺς Καππαδοκίας, κάκει⁴ θαυμαστὸν ἱερὸν) τὴν ἐπωνυμίαν λαβόντες Κομνηνοὶ⁵ ἐκλήθησαν, μετὰ καιρὸν προσθέντες τὸ ν ἐλέγοντο Κομνηνοὶ. Καὶ ἐκ τοῦ Ἰσαακίου δέκατος ἑβδόμος⁶ ὑπῆρχεν ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς καὶ ὁ τούτου αὐτάδελφος κύρ Ἰωάννης⁷ ὁ τοῦ ἀνάκτορος κύρ Ἀλεξίου πατὴρ· ἐκ δὲ τοῦ Ἀλεξίου κατὰγεσθαι τὴν βασιλικὴν οἰκίαν φασὶ τῆς σῆς λίαν κραταιότητος. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· γεγονᾶσι δὲ καὶ τῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ παῖδες δύο, ὅ τε Νικηφόρος καὶ Ἀλέξιος: ~ Καὶ περὶ μὲν (τὰ) τοῦ Νικηφόρου ἱστορεῖται ταῦτα. Τὴν ἐμπεσοῦσαν στάσιν καὶ σύγχυσιν⁸ ἐν Ἰταλίᾳ ἐν τῇ Νεαπόλει δῆλα δὴ⁹ τῆς Παρθενόπης ἐπὶ ἔτους ἀρκδ', ἧς ἔξαρχος καὶ πρωτουργὸς ἐγνωρίζετο Ρουγέριος Ναβάρδος, ἀνὴρ δεινός, θυμοειδὴς καὶ δραστήριος, ὅτε καὶ Ἰννοκέντιος ὁ δεύτερος τοὺς οἰακας τῆς¹⁰ Ῥωμαίων Ἰθυεν ἐκκλησίας, ὃν καὶ συνίστορα λέγουσι γεγονέναι τῆς τοιαύτης ἐπαναστάσεως, ἐνωτισάμενος¹¹ ὁ βασιλεὺς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Νικηφόρον ὡς

1. παρακειμωμένου 2. οὕτως κάτωθεν τῆς λέξεως τοιοντοτρόπως διαγεγραμμένης 3. ἀρκτάβανος 4. κάκει ἄνωθεν διαγεγραμμένου καὶ 5. κομνηνοὶ ἄνωθεν διαγεγραμμένου κομνηνοὶ 6. ἑβδόμος 7. ἰωαννης 8. τὴν ἐμπεσοῦσαν στάσιν καὶ σύγχυσιν ἄνωθεν διαγεγραμμένων στάσεως καὶ συγχύσεως ἐμπεσοῦσης τότε 9. τὸ δηλαδὴ γεγραμμένον πρότερον ἄνωθεν πρὸ τοῦ ἐν τῇ διεγρᾶφῃ καὶ ἐτέθη ἄνωθεν τοῦ τῆς 10. τῶν 11. ὅπερ διαγεγραμμένον πρὸ τοῦ ἐνωτισάμενος

εὐφυῆ καὶ ἐχέγγυον καὶ πάνυ τι σφόδρα ἐν τοῖς ἀπόροις εὐμήχανον καὶ μόνον ἐπάξιον δυνάμενον τὴν στάσιν¹ ταύτην καταπαῦσαι ἀπέστειλε μετὰ παντοίας ἀδείας καὶ ἐξουσίας. Ὅστις διαβάς εἰς Ἰταλίαν πολλὰ μὲν ἔπραξε καὶ πολλὰ εἰπὼν καὶ δημηγορήσας καὶ τινὰς ἐξ αὐτῶν τιμωρήσας, ἄλλοις καὶ χάριτας ἐπαγγειλάμενος, ἄλλοις καὶ δωρεάς, οὐ μόνον τοῖς ἀρίστοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ τοῦ δήμου διδοῦς, οὐδὲν χρηστὸν ἔφθασε κατορθώσας². μᾶλλον δὲ || οἱ ἐκεῖ τὸν Ρουγέριον κύριον τῆς Νεαπολεως ἐπευφήμησαν³ καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς τὴν χώραν⁴ ἀπεστέρησαν ἐπὶ ἔτους ἀρλ'. Ὁ δὲ Νικηφόρος, τοῦ βασιλέως καὶ θεοῦ μὴ δυνηθεὶς πληρῶσαι τὸ πρόσταγμα, ἐπὶ οἴκον⁵ ἀνακάμψαι ὄνειδος καὶ αἰσχύνῃν ἤγειτο. Διὸ παρακληθεὶς τὰ μέγιστα μετὰ τῆς τοῦ Ρουγερίου ἀδελφῆς συνεζεύχθη, καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, οἵτινες⁶ Κομνηνάτοι⁷ καὶ Μελίσσοι ἐκλήθησαν⁸ διὰ τὸ στενὸν τῆς ἰταλικῆς γλώττης. Ἀφίκετο δὲ ὁ Νικηφόρος εἰς Ἰταλίαν⁹ μετὰ τὴν ἔλευσιν Εὐγενίου¹⁰ υἱοῦ Βεσπεσιανοῦ τοῦ προπάτορος αὐτῶν τοῦ ἀπὸ Ῥώμης εἰς τὸ Βυζάντιον ἐλθόντος μετὰ ἔτη¹¹ ὡγ', ὅτε καὶ πρέσβυς εἰς Νεάπολιν ἀπεστάλη. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τοῦ Νικηφόρου¹². Ὁ δὲ Ἀλέξιος γεννᾶ Θεοφύλακτον, Μιχαῆλον καὶ Νικόλαον, καὶ ἐκ τοῦ Θεοφύλακτου γίνεται Θεοδόσιος¹³, ἐξ οὗ¹⁴ Ἀλέξιος καίσαρ¹⁵ καὶ Μιχαῆλ ὁ ἐπονομαζόμενος¹⁶ ὑπὸ τινῶν Στρατηγόπουλος¹⁷. Ὅν περὶ¹⁸ Θεωνᾶς, Ἀκροπολίτης καὶ Γρηγορᾶς ἔτει¹⁹ Χριστοῦ ασο' ταῦτα διεξίησι. Θείλων περάσαι²⁰ νυκτὸς ἐγγὺς τῆς πόλεως ὁ καίσαρ Ἀλέξιος κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μιχαῆλ μετ' ὀλίγου πάνυ στρατοῦ Θρακῶν²¹ καὶ Μακεδόνων, ἀπήνησεν αὐτῷ γέρων τις²²,

1. στάσιν 2. ἐφθασε κατορθώσας κάτωθεν τῶν διαγεγραμμένων ποιῆσαι ἠδυνήθη εἶχε καὶ κατορθῶσαι 3. ἐπευφήμησαν 4. τὴν χώραν προστεθειμένον διὰ παραπομπῆς ἄνωθεν 5. Γραπτέον οἴκου;

6. οἵτινες προστεθειμένον διὰ παραπομπῆς ἄνωθεν 7. κομνηνάτοι 8. Τὸ ἐκλήθησαν μετὰ ἐκεῖθι διαγεγραμμένον 9. Μετὰ τὸ ἰταλίαν ἔπειτα ἐπανακάμψας διαγεγραμμένον 10. εὐγενείου 11. μετὰ ἔτη ἄνωθεν τῶν λέξεων μετ' ἔτη διαγεγραμμένων 12. Μετὰ τὸ νικηφόρου ἔπονται διαγεγραμμένοι αἱ λέξεις ἐν ἰταλίᾳ 13. θεοδόσιος κατὰ διόρθωσιν ἐκ τοῦ θεοδώσιος

14. ἐξ οὗ ἄνωθεν τῶν λέξεων ὅστις δύο υἱοὺς εἶχεν διαγεγραμμένων

15. ἀλέξιος καίσαρ κατὰ διόρθωσιν τῶν τὸ πρῶτον γραφέντων ἀλέξιον καίσαρα 16. μιχαῆλ ὁ ἐπονομαζόμενος κατὰ διόρθωσιν τῶν τὸ πρῶτον γραφέντων μιχαῆλον τοὺς ἐπονομαζομένους 17. στρατηγόπουλος κατὰ διόρθωσιν τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος στρατηγοπούλους 18. περὶ 19. ἔτος 20. περάσαι ἐκ τοῦ περᾶσαι 21. θρακῶν 22. τίς

ὅστις ὀπὴν τινὰ αὐτῷ ἔδειξεν εἰσερχομένην ἔνδον τῆς πόλεως· δι' ἧς ὁ
καῖσαρ εὐθέως ἔνδον μετὰ τοῦ στρατοῦ γενόμενος διὰ στρατιωτικῆς
ἐμπειρίας καὶ μηχανῆς αὐτοῦ τὴν βασιλεύουσαν ἠλευθέρωσε καὶ τὴν
Ῥωμαίων ἀρχὴν αὐθις διεσώσατο κρατούμενην ὑπὸ τῶν Λατίνων ἔτει
5 ἡ' καὶ μῆνας τρεῖς ἐπὶ ἔτους Χριστοῦ α'σξε'. Περὶ δὲ τοῦ Μιχαή-
λου ταῦτα ἐπὶ ἔτους Χριστοῦ α'σξε' ἱστοροῦσιν. Ὁ βασιλεὺς Ἀνδρο-
νικὸς ὁ Πηλαιολόγος ὁ πρῶτος ὑποψίαν² ἐπιβουλῆς ἔχων πρὸς τὸν
αὐτοῦ ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον τὸν πορφυρογέννητον, ὅτι τῆς βασιλείας
ἐραστὴς ἦν, στείλας αὐτὸν φρουρεῖσθαι ἐκέλευσε, καὶ πάντας τοὺς ἐν
10 γένει καὶ δοξῇ διακρίνοντας καὶ τῷ δεσπότη γνησίως συνομιλοῦντας
εἰρικτῆ παρεδωκε καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν ἐδήμευσεν· ἐν οἷς ἦν ὁ προῦ-
χων πλούτης καὶ γένει καὶ στρατηγίαις περιβόητος Μιχαὴλ ὁ Στρα-
88 τηγόπουλος ἀποκαλούμενος: ~ || Ἐπωνόμαζον δὲ αὐτοὺς Στρατη-
γοπούλους³ δι' αἰτίαν τοιαύτην. Τὸν γενέτην⁴ αὐτῶν ὁ βασιλεὺς κύρ
15 Ἰωάννης ὁ Δούκας δεξιὸν ὄρων τὴν φύσιν καὶ τολμηρὸν ὄντα κατὰ
τῶν ἐναντίων, λίαν νέον καὶ ἄνευ πώγωνος στρατηγὸν πάσης Παφλα-
γονίας κατέστησε· καὶ παρὰ καιρὸν προσηκόντα τρόπαια καὶ ἀρι-
στείας στήσαντα διὰ τὴν νεότητά στρατηγόπουλον καὶ οὐ στρατηγὸν
ἀπεκάλουν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοὺς αὐτοῦ υἱοὺς ἐπωνόμασαν Στρατηγο-
20 πούλους. Ἦν⁵ δὲ καὶ ἕτερον γένος οὐκ ἀφανὲς Στρατηγοπούλων⁶
τὸ κύριον αὐτῶν ἐπικλῆν ἄνωθεν: ~

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις βλέπομεν γινομένην τρις μναίαν
τοῦ Θεωνᾶ. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ ἐξ αὐτοῦ εἰλημμένα χωρία
δὲν διαστέλλονται ἰδίᾳ, ἀλλὰ μνημονεύονται κοινῇ πρῶτον μὲν
μετὰ τοῦ Ζωναρᾶ, εἶτα δὲ μετὰ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, τέλος
δὲ μετὰ τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου καὶ Νικηφόρου τοῦ Γρη-
γορᾶ. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἴδωμεν τινὰ πράγματα τῶν ἐν τῇ
περὶ τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν συγγραφῇ εὐρίσκονται
παρὰ τοῖς λοιποῖς τῶν συμνημονευομένων συγγραφέων, ὅπως

1. περὶ δὲ μετὰ τὰς λέξεις ὁ δὲ διαγεγραμμένος 2. ἐποψίαν

3. ἐπωνόμαζον δὲ αὐτοὺς στρατηγοπούλους ἄνωθεν τῶν λέξεων οὕς
αὐταδέλλους στρατηγοπούλους ἐπωνόμαζον διαγεγραμμένων 4. τὸ
γενέτην μετὰ γὰρ διαγεγραμμένον 5. Ἦν ἄνωθεν
τῶν λέξεων οὕτως. Ἔστι διαγεγραμμένων 6. στρατηγοπούλων κατὰ
διόρθωσιν ἐκ τοῦ στρατηγόπουλοι

διακρίνωμεν τίνα ἦσαν κοινὰ καὶ παρὰ τῷ Θεωνᾶ καὶ τίνα, λεί-
ποντα παρὰ τοῖς ἄλλοις, ἐκ τοῦ Θεωνᾶ καὶ μόνου παρέλαβεν
ὁ Γεώργιος Σχολάριος ἢ ὅστις ἄλλος ὑπῆρξεν ὁ γράψας τὴν
περὶ Μελισσηνῶν πραγματείαν.

Καὶ δὴ τὸν Νικηφόρον Μελισσηνὸν, περὶ οὗ ἐν τῷ πρώτῳ
τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων χωρίων γίνεται λόγος ὡς μνη-
μονευομένου παρὰ τε Ζωναρᾶ καὶ Θεωνᾶ, εὐρίσκομεν παρὰ
Ζωναρᾶ ἐν βιβλίῳ XVIII, 21 ἐν οἷς λέγει· εἶχε δὲ (Ἀλέξιος
ὁ Κομνηνός) καὶ ἐπ' ἀδελφαῖς κηδεστὰς τὸν Μελισσηνὸν Νι-
κηφόρον καὶ Μιχαὴλ τὸν Ταρωνίτην. . . . Τὸν δὲ γε Μελισ-
σηνὸν, ἀποστασίαν κάκεῖτον κατὰ τοῦ Βοτανειάτου ἐν τῇ
ἐῶα φρονήσαντα καὶ ἔτι ταύτης ἐχόμενον, ἐπὶ συμβάσει τε-
τιμήκασιν καίσαρα καὶ τὴν πόλιν αὐτῷ Θεσσαλονίκην εἰς
κατοικίαν ἀπένειμαν, καὶ χορηγίαν χρημάτων καὶ τούτῳ
καὶ πᾶσι τοῖς αὐτοῖς (γρ. αὐτῷ) κατὰ γένος προσήκουσι
τύχῃ τοιαῦτα καὶ ἀξιωματῶν ὄγκῳ τηλικῶδε ἀνάλογον προσ-
αφώρισαν.

Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ ἔτος 1112, ὅπερ ἀναφέ-
ρεται ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τῶν Μελισσηνῶν, δὲν παρελήφθη ἐκ
τοῦ Ζωναρᾶ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεωνᾶ, καὶ κατὰ ταῦτα ὁ Θεωνᾶς
ἦτο πληρέστερος τοῦ Ζωναρᾶ ἐν τῷ χωρίῳ, ἐν ᾧ ἐγένετο λό-
γος περὶ Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ. Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον,
ὅτι καὶ τὰ περὶ Λεωσθένους μαγίστρου ὡς πατρὸς τοῦ Νικη-
φόρου, ἅτινα οὔτε παρὰ τῷ Ζωναρᾶ οὔτε παρ' ἄλλῳ τινὶ τῶν
σωζομένων Βυζαντινῶν εὐρίσκομεν, παρελήφθησαν ἐκ τοῦ Θεω-
νᾶ. Πῶς δὲ καὶ διὰ τί ὁ Θεωνᾶς ἐποιεῖτο λόγον περὶ τοῦ Νικη-
φόρου Μελισσηνοῦ ἐν ἔτει 1112, ἐν ᾧ κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε
γινωσκόμενα οὗτος πιστεύεται θανάτῳ τῷ 1104¹, παραμένει
ἄγνωστον.

Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ δευτέρου τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων
χωρίων βλέπομεν ἀναφερομένους ὡς πηγὰς τῶν περὶ Ἰωάν-

¹ Ἴδε *Muralt* Essai de chronographie Byzantine 1057 - 1453. σ. 99.

νου τοῦ Κομνηνοῦ τὸν Νικήταν Χωνιάτην καὶ τὸν Θεωνᾶν. Παραθέτω δ' ἐνταῦθα ἐκ νέου τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Σχολαρίου μετὰ τοῦ τοῦ Χωνιάτου ἀπέναντι, ὅπως ἀποβῆ εὐχερῆς ἢ παραβολὴ αὐτῶν.

Σχολάριος.

Χωνιάτης

(ἐκδ. Βόννης σ. 13,12 κ. ἐ.).

Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς φροντιστὰς τῶν δημοσίων πραγμάτων προβάλλεται ἐκ τῶν καθ' αἶμα αὐτῷ προσεγγιζόντων τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην, τὸν τοῦ καίσαρος Νικηφόρου υἱὸν. ὃν καὶ [τῷ] τοῦ παρακοιμώμενου τετίμηκεν ἀξιώματι, καὶ τὸν Ταρωνίτην Γρηγόριον.

Καὶ φροντιστὰς δὲ τῶν δημοσίων πραγμάτων προβάλλετο ἐκ τοῦ (γραπτίον τῶν) καθ' αἶμα οἱ προσεγγιζόντων τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην, ὃν καὶ τῷ τοῦ παρακοιμώμενου τετίμηκεν ἀξιώματι, καὶ τὸν Ταρωνίτην Γρηγόριον, ὄντα πρωτοβεστιάριον.

Ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης γίνεται δῆλον, ὅτι τὰ τοῦ Σχολαρίου συμφωνοῦσι κατὰ γράμμα πλὴν ἐλαχίστων λεκτικῶν μεταβολῶν πρὸς τὰ τοῦ Χωνιάτου πλὴν τῆς παρά τῷ Σχολαρίῳ προσθήκης τὸν τοῦ καίσαρος Νικηφόρου υἱὸν καὶ τῆς παραλείψεως τῶν λέξεων ὄντα πρωτοβεστιάριον. Κατὰ ταῦτα ποιούμενος μνείαν ὁ Σχολάριος ὡς πηγῶν αὐτοῦ ἐν τούτοις τοῦ τε Χωνιάτου καὶ τοῦ Θεωνᾶ, οὐχὶ δὲ μόνου τοῦ Χωνιάτου, κατὰ δὲ τὰλλα πιστῶς ἀντιγράφων τὸ κείμενον τούτου, παρέχει εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα νὰ εικάσωμεν, ὅτι περὶ μὲν τὰλλα συνεφώνουν οἱ δύο Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, ἴσως μάλιστα αὐταῖς λέξεσιν ἀναγράφοντες ταῦτα πράγματα, μόνον δὲ ὁ Θεωνᾶς προσέθετεν, ὅτι ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀναδειχθεὶς παρακοιμώμενος ἦτο υἱὸς Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ· οὗτος δὲ ἦτο καὶ ὁ λόγος δι' ὃν ὁ Σχολάριος ἐθεώρησε πρέπον νὰ μνημονεύσῃ πρὸς τῷ Χωνιάτῃ καὶ τοῦ Θεωνᾶ.

Τὰ δ' ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ κατόπιον περὶ τῆς δῆθεν κλήσεως

τῶν Κομνηνῶν ἀπὸ τῶν Κομάνων¹ λεγόμενα καὶ τὰ περὶ Ἀρταβάνου ὡς ἀρχιερέως καὶ τυράννου ἐν Κομάνοις καὶ γενάρχου τῶν Κομνηνῶν οὔτε παρὰ τῷ Χωνιάτῃ, οὔτε παρὰ τινὶ ἄλλῳ τῶν Βυζαντινῶν ιστορικῶν εὐρίσκονται. Εὐλόγως λοιπὸν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ ταῦτα παρέλαβεν ὁ Σχολάριος ἐκ τοῦ Θεωνᾶ.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἔπειτα μετὰ τῶν σημείων: ~ τῶν δηλωτικῶν νέας παραγράφου ἐπόμενα περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μεταξὺ 1124 καὶ 1130 πραχθέντων ὑπὸ Νικηφόρου Κομνηνοῦ τοῦ υἱοῦ Ἰωάννου εἶνε ἐν τοῖς πλείστοις νέα. Ἐπιφυλάσσομαι δὲ νὰ γράψω περὶ αὐτῶν ἄλλοτε διὰ μακρῶν, χρώμενος καὶ ταῖς περὶ τοῦ χωρίου τούτου γνώμαις, ἅς μοι διεδίδασαν παρακληθέντες οἱ ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας φίλοι συνάδελφοι κ. κ. C. O. Zuretti καὶ C. Garufi.

Μετὰ δὲ τὰ περὶ τοῦ Νικηφόρου ἔπονται τὰ γενεαλογικὰ περὶ Ἀλεξίου τοῦ γενάρχου τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι ἄρξαντος κλάδου τῶν Κομνηνῶν, εἰς ἃ ἐπακολουθοῦσι τὰ περὶ τῶν Στρατηγοπούλων Ἀλεξίου καὶ Μιχαήλ, ἐν οἷς ῥητῶς μνημονεύονται ὡς πηγαιὶ ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ὁ Γρηγορᾶς καὶ ὁ Θεωνᾶς. Καὶ τὰ μὲν λεγόμενα περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως συμφωνοῦσι κατ' οὐσίαν πρὸς τὰ γνωστά ἡμῖν ἐκ τῶν δύο πρώτων ἐκείνων συγγραφέων· ἀλλὰ νέα ὅλως εἶνε ἡ λεκτικὴ διατύπωσις τῶν πραγμάτων, ἧτις δὲν γινώσκομεν, ἂν προέρχεται ἐκ τοῦ καλάμου τοῦ Σχολαρίου ἢ ἂν ἐν τούτοις ὁ γενεαλογήσας τὰ τῶν Μελισσηνῶν ἀντέγραψε πιστῶς τὸν Θεωνᾶν. Ὁμοίως δ' ἄγνωστον παραμένει, ἂν ἢ οὐκ ὀρθὴ χρονολογία τῆς ἀλώσεως 1265 ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 1261 παρ-

¹ Σήμερον εἶνε ἀποδεδειγμένον πλέον, ὅτι οἱ Κομνηνοὶ ἐκλήθησαν οὕτως ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν Κόμνης, καθ' ἃ ἐπέθετε μὲν ἤδη ὁ *Ducange* *Familiae augustae Byzantinae* σ. 142, ἀπεδείχθη δὲ ῥητῶς ἀναγράφων ὁ *Μιχαὴλ Ψελλός* ἐν τῷ Ἐγκωμίῳ εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντῖνον Λεικούδην (ἐκδ. *Σάβα* ἐν Μισαιωνικῇ βιβλιοθήκῃ Τόμ. Δ' σ. 407). Πρὸς. *Chalandon Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène*. Ἐν Παρισίῳ. 1900 σ. 21.

ελήφθη ἐκ τοῦ Θεωνᾶ ἢ προέρχεται ἐκ τοῦ Σχολαρίου ἢ μᾶλλον εἶνε ἀπλῶς λάθος τοῦ ἀντιγραφέως.

Ἐν συνεχείᾳ δὲ τῶν περὶ τῆς ἀλώσεως προστίθενται τὰ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου Α' καθείρξεως τοῦ Μιχαὴλ Στρατηγοπούλου, ἅτινα πάντως ἔχουσι τὰς αὐτὰς πηγὰς, ἤτοι τὸν Γρηγορᾶν (σ. 190, 22 κ. ἐ.) καὶ τὸν Θεωνᾶν, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ὄλου εἰρμου τῆς διηγήσεως καὶ τῆς λέξεως *ιστοροῦσιν*, ἀναφερομένης βεβαίως εἰς τοὺς ἀνωτέρω μνημονευομένους ἱστορικούς. Καὶ ταῦτα δὲ συμφωνοῦσι μὲν περὶ τὰ πράγματα πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Ἀκροκλίτου καὶ τοῦ Γρηγορᾶ, ἀλλ' αἱ λέξεις δι' ὧν ἐκτίθενται εἶνε διάφοροι, πλὴν μόνον τῶν ἐν τέλει *ὁ προῦχων πλούτει καὶ γένει καὶ στρατηγίαις περιβόητος Μιχαὴλ ὁ Στρατηγόπουλος*, ἅτινα εὐρίσκομεν αὐτολεξεί παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾶ (ἐκδ. Βόννης σ. 190, 23). Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων εἶνε ἀμφίβολον, ἂν ἀντεγράφησαν ἀκριβῶς ἐκ τοῦ Θεωνᾶ ἢ ἂν διετύπωσεν αὐτὰ ὡς ἔχουσιν ἐν τοῖς περὶ Μελισσηνῶν ὁ γράψας τὴν περὶ αὐτῶν πραγματείαν.

Τοιαῦτα εἶνε τὰ χωρία τῆς περὶ Μελισσηνῶν ἀνεκδότου συγγραφῆς, ἐξ ὧν μανθάνομεν τὰ περὶ τῆς ἀπολεσθείσης ἱστορικῆς βιβλίου τοῦ Θεωνᾶ. Εἶνε δὲ λυπηρὸν, ὅτι οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν γινώσκομεν τι περὶ αὐτῆς. Διὸ, εἰς μόνην τὴν ἀνωτέρω παρατεθείσαν ἐξέτασιν ἀναγκαζόμενοι νὰ περιορισθῶμεν καὶ ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ κατ' αὐτὴν, συνάγομεν περὶ τοῦ ἱστορικοῦ Θεωνᾶ ταῦτα καὶ μόνα, ὅτι ἡ συγγραφή αὐτοῦ περιελάμβανε πάντως τὰ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1112 καὶ τοῦ 1291, ὅτε καθείρχθη ὁ Μιχαὴλ Στρατηγόπουλος. Καὶ ἂν μὲν τὰ περὶ τοῦ πρώτου χωρίου τοῦ Σχολαρίου ἀνωτέρω εἰκασθέντα ἔχουσιν ὀρθῶς, χωρία τινὰ τῆς ἱστορικῆς συγγραφῆς τοῦ Θεωνᾶ συνέπιπτον λεκτικῶς πρὸς τὸν Νικήταν Χωνιάτην, τᾶλλα δὲ ὁ Θεωνᾶς ἦτο συγγραφεὺς ἀνεξάρτητος, οὗ ἡ συγγραφή περιεῖχε πολλὰ τὰ νέα, ἀναφερόμενα μάλιστα εἰς τὰ τοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν.

Ἀλλὰ πῶς παρουσιάζοντο ταῦτα παρ' αὐτῷ καὶ μόνῳ, λείπουν δ' ἐκ τῶν λοιπῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, καὶ ἰδίως τῶν οικείων πρὸς τὸ γένος τῶν Κομνηνῶν, τοῦ Νικηφόρου Βρυενίου καὶ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς; Τὸ αἰνίγμα τοῦτο λύεται, νομίζω, ἂν προσέξωμεν τὸν νοῦν εἰς τὰ λεγόμενα ἀνωτέρω ἐν σ. 192, 18 ἐκ δὲ τοῦ Ἀλεξίου *κατάγεσθαι τὴν βασιλικὴν οἰκίαν φασὶ τῆς σῆς Μαν κραταιότητος*. Ταῦτα οὕτως ἔχοντα δὲν ἐγράφησαν βεβαίως ὑπὸ τοῦ Σχολαρίου, ἀλλὰ παρέλαβε ταῦτα αὐτολεξεί οὗτος ἢ ὅστιςδὴποτε εἶνε ὁ γράψας τὴν περὶ γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν συγγραφήν ἐκ τοῦ συγγραφέως ὃν εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ὅστις, καθ' ἃ ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἶνε πιθανώτατα ὁ Θεωνᾶς. Θεωρῶ δὲ ἀληθῶς πιθανώτερον τοῦτο ἢ νὰ ποδεχθῶ, ὅτι ὁ γράψας τὰ τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν, ἂν πράγματι ἔγραψε κατὰ κέλευσμα Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἀνήγαγεν ὄντως τὸ γένος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὸ τῶν Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντος ἕνεκα τῆς κηδεστίας τῶν δύο οἰκῶν. Ἄν δὲ τὸ χωρίον τοῦτο πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ καθ' ἃ προτείνω, ἔχομεν ἐν αὐτῷ ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ προκειμένη συγγραφή ἀπηυθύνετο εἰς τινὰ τῶν κρατούντων Κομνηνῶν. Καὶ δὴ τῷ 1291, ὅτ' ἔχομεν τὴν τελευταίαν σωζομένην ἐκ τοῦ Θεωνᾶ μαρτυρίαν, ἄρχουσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ Παλαιολόγοι, Κομνηνοὺς δ' ἔχομεν μόνον ἐν Τραπεζοῦντι· ἄλλως δὲ οὗτοι ἦσαν καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἐν τῷ ὑποτιθεμένῳ χωρίῳ τοῦ Θεωνᾶ μνημονευομένου Ἀλεξίου Κομνηνοῦ.

Ἀποδεικνύεται, νομίζω, ἐντεῦθεν καταφανῶς, ὅτι ὁ Θεωνᾶς ἦτο ἱστοριογράφος τῆς αὐλῆς τῶν μεγάλων Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντος. Καὶ μέχρι μὲν τίνος ἔτους ἐξικνεῖτο ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ συγγραφή δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς, ἄρα ἀγνοοῦμεν καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἔζησε καὶ τὸν αὐτοκράτορα εἰς ὃν ἦτο ἀφιερωμένον τὸ βιβλίον. Ἀλλ' ἡ ἐν Τραπεζοῦντι σύνταξις αὐτοῦ ὑπὸ συγγραφέως φίλα φρονούντος πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον καὶ ἰσως τεταγμένον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν αὐτοκρατόρων ἐξηγεῖ

τὴν ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ συγγραφῇ συμπερίληψιν ἀρχαίων παραδόσεων καὶ γενεαλογιῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν οἶκον τῶν Κομνηνῶν καὶ πιθανῶς εἰλημμένων ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀρχείων. Διὰ τοῦτο εἶνε λίαν θλιβερά ἢ ἀπώλεια τῆς ἱστορικῆς ταύτης βίβλου, ἥτις πάντως πλεῖστα ὄσα περιελάμβανεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος καὶ σωζομένη ἤθελε χρησιμεύσει εἰς ἡμᾶς πρὸς τῷ χρονικῷ τοῦ Παναρέτου ὡς κυριωτάτη πηγὴ πρὸς ἐξιστόρησιν τῶν κατ' αὐτήν.

Ὅφειλω οὐχ ἤττον νὰ παρατηρήσω τὰ ἐξῆς. Ὁ Τραπεζούντιος ἀρχιμανδρίτης τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος Παρθένιος ὁ Μεταξόπουλος, συντάξας Ἱστορικὸν τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος καὶ τῶν βασιλέων αὐτῆς συνεκδοθὲν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1775 μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τῶν ὁσίων πατέρων Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ Χριστοφόρου, τῶν ἐν Μελαῖ ὄρει ἀσκησάντων, καὶ ὁ τὴν ἀκολουθίαν ἐκείνην γράψας Νεόφυτος ἱεροδιάκονος Πελοποννήσιος ὁ Καυσοκαλυβίτης, ἀναγράφοντες τὰς τραπεζουντιακὰς πηγὰς τῶν ἱστορημάτων αὐτῶν, οὐδεμίαν ποιοῦνται μνείαν τοῦ Θεωνᾶ. Σημειούσθω δ' ἐνταῦθα, ὅτι αἱ κυριώταται ἀνέκδοτοι πηγαὶ ἃς εἶχον ὑπ' ὄψιν ἦσαν α') Ἰωάννης ὁ Ξιφιλίνος, β') ὁ ἐν ἀγίοις Ἀθανάσιος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος κατὰ τὸ 1600, τοῦπίκλην Δαιμονοκαταλύτης, συντάξας περιγραφὴν τῆς μονῆς Σουμελαῖ, γ') Ἀκάκιος μοναχὸς Σαββαίτης ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, γράψας ἱστορίαν τῆς αὐτῆς μονῆς καὶ ἀκολουθίαν τῶν ὁσίων πατέρων, δ') Νικόδημος ἱερομόναχος ἐκ Φάσεως τῆς Κολχίδος κατὰ τὸ 1665, συγγράψας περὶ τῆς αὐτῆς μονῆς Ἱστορικὸν καὶ Ἀκολουθίαν τῶν ὁσίων πατέρων, ε') Ἀνωνύμου κῶδιξ παλαιότατος καὶ πολυχρόνιος ἐν μεμβράναις, περιέχων τὰ περὶ τῆς μονῆς Σουμελαῖ, ς') Σεβαστὸς ὁ Τραπεζούντιος, διδάσκαλος κατὰ τὸ 1700 τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ἀθηντικῆς Σχολῆς, ζ') Γεώργιος Τραπεζούντιος, διδάσκαλος τῆς αὐτῆς σχολῆς κατὰ τὸ 1730 χρηματίσας, η') Ἰωάννης Μουσιχὸς τοῦπίκλην Ποτπούτας Τραπε-

ζούντιος, συντάξας τῷ 1762 Ἱστορικὸν τῆς μονῆς καὶ Ἀκολουθίαν τῶν ὁσίων πατέρων, θ') Νικόλαος ὁ Βελαρᾶς ἐν Βουκουρεστίῳ 1768, συνθεὶς περιγραφὴν συνοπτικὴν τῆς μονῆς. Ἐκ τοῦ καταλόγου δὲ τούτου τῶν πηγῶν Νεοφύτου τοῦ Πελοποννησίου καὶ Παρθενίου τοῦ Μεταξοπούλου καταφαίνεται, ὅτι μόνον εἰδικὰς περιγραφὰς καὶ ἱστορικὰ τῆς μονῆς Σουμελαῖ ὡς καὶ ἀκολουθίας τῶν ὁσίων αὐτῆς πατέρων ἔλαβον ὑπ' ὄψιν ἐντεθῆεν δ' ἐξηγεῖται ὁ λόγος, δι' ὃν δὲν ποιοῦνται μνείαν τοῦ χρονικοῦ τοῦ Θεωνᾶ, ὅπερ ἄλλως ἴσως δὲν ἐσώζετο πλέον τὸν δέκατον ὀγδοὸν αἰῶνα.

Ἐν τέλει πρέπει νὰ προσθέσω παρατήρησιν τινα περὶ τῶν ἐν τῷ κώδικι τοῦ Βερολίνου χρονολογιῶν. Αἱ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀποσπάσμασιν ἀπὸ Χριστοῦ χρονολογίαι ἀριθ', ἀρλ', ασο', ασξέ' δὲν πρέπει νὰ νομισθῶσιν οὕτω γεγραμμέναι καὶ ἐν ταῖς πηγαῖς τῆς περὶ Μελισσηνῶν πραγματείας, ἄρα καὶ παρὰ τῷ Θεωνᾶ. Ὁ βιβλιογράφος μέχρι μὲν τινος ἐν τοῖς πρώτοις φύλλοις τοῦ κώδικος ποιεῖται χρῆσιν τῶν συνήθων παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀπὸ κοσμογονίας χρονολογιῶν, ἀλλ' ἀνάγων ταύτας καὶ εἰς σωτήρια ἔτη, ἔπειτα δὲ ἀναγράφει τὰ ἔτη μόνον ἀπὸ Χριστοῦ. Δὲν πρέπει δὲ τοῦτο νὰ ξενίσῃ ἡμᾶς προκειμένου περὶ συγγραφῆς τῶν χρόνων τοῦ Γενναδίου, ἂν πράγματι οὗτος ἦτο ὁ γράψας τὰ περὶ Μελισσηνῶν, καθ' ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ ἦτο ἤδη εἰσηγμένη καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἢ κατὰ σωτήρια ἔτη χρονολογία, οὐδ' εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰς τὴν ἀναγωγὴν προέβη ὁ ἀντιγραφεὺς ὁ ἄλλως πολλὰ τῶν τοῦ κειμένου μεταβαλὼν, ὡς δεικνύουσιν αἱ ἐν τῷ κώδικι περισσαὶ διαγραφαὶ καὶ διορθώσεις, αἵτινες παρέχουσιν εἰς τὸν κώδικα ὄψιν σχεδιάσματος αὐτογράφου. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου ἢ εἰς σωτήρια ἔτη ἀναγωγὴ τῶν ἀπὸ κοσμογονίας χρονολογιῶν καὶ ἄλλων συγγραφέων πλὴν τοῦ Θεωνᾶ πείθει ἡμᾶς, ὅτι οὐδεμίαν ἀνάγκη εἶνε νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Τραπεζούντιος ἱστορικὸς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος τελευτῶντος ἢ τοῦ δεκάτου τετάρτου

ἀρχομένου ἐχρονολόγει ἄλλως ἢ οἱ Βυζαντινοὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔζη. Ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ συμπολίτου Παναρέτου, ὅστις μέχρι αὐτοῦ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 591^α (1426) ἐχρονολόγει κατὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΥΔΩΝΗ

ΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ ΑΣΑΝΗΝ

Ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Σακκελίων ἐξέδωκεν ἐν σ. 206-7 τῆς Πατριακῆς βιβλιοθήκης ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. ΥΟΑ' κώδικος τῆς ἐν Πάτρῳ βιβλιοθήκης ἐν λείψανον ἐπιστολῆς ἀδήλου τινὸς καὶ μίαν ὀλόκληρον ἐπιγραφομένην τῷ Ἀσάνῃ. Καὶ περὶ μὲν τοῦ γράψαντος τὰς ἐπιστολάς οὐδὲν ὑπετόπασε· περὶ δὲ τοῦ Ἀσάνῃ λέγει· «οὐδένα τῶν ἄλλων ἔγωγε ὑπολαμβάνω εἶναι ἢ τὸν πρωτοβεστιάριον Ἀνδρόνικον· ἄνδρα γένει τε ἐπιφανῆ καὶ στρατηγικῇ ἐμπειρίᾳ τῶν κατ' αὐτὸν πάντων προφέροντα, τέως δὲ καὶ τὴν τῆς Πελοποννήσου διοίκησιν διαπεπιστευμένον»¹.

Ἄλλὰ τίνος εἶνε αἱ δύο ἐπιστολαὶ αὗται, ἢ τε περισωθεῖσα πλήρης καὶ ἐκείνη ἧς τὸ τέλος μόνον περιλειφθὲν ἐν τῷ πατριακῷ κώδικι ἐξέδωκεν ὁ Σακκελίων, διδασκόμεθα ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου Βιβλ. 75, γεγραμμένου τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται ἐπιστολαὶ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα καὶ τοῦ Δημητρίου Κυδώνη. Καὶ δὴ μετὰ τῶν τοῦ Κυδώνη φέρεται ἐν φ. 233⁶ ἀνεπίγραφος, ἀριθμὸν φέρουσα πβ', ἐκείνη ἢ ἐπιστολή, ἧς τὸ ὅλον κείμενον, ἐπιγραφομένης ἐν τῷ πατριακῷ κώδικι τῷ Ἀσάνῃ, ἐξέδωκεν ὁ Σακκελίων. Εἶνε ἄρα τοῦ Δημητρίου Κυδώνη αὕτη ἢ ἐπιστολή. Τίς δὲ ὁ Ἀσάνης, εἰς ὃν ἀπευθύνεται, διδασκόμεθα ἐκ τοῦ ἐξῆς συνδυασμοῦ. Ἐν φ. 184⁶-185^α τοῦ αὐτοῦ βουρνεϊανοῦ κώδικος εὑρηται ἄλλη ἐπιστολή ὑπ' ἀριθμ. ιγ', ἐπιγραφομένη Κωνσταντίνῳ τῷ Ἀσάνῃ. Ἐκ ταύτης, ἐκδιδομένης παρ' ἐμοῦ

¹ Ἴδι Νικηφόρον Γρηγοράν ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 362.

κατωτέρω, θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι αὕτη ἔχει ἀντικείμενον τὸ αὐτὸ καὶ τὸ τεμάχιον τῆς παρὰ τῷ Σακκελίῳ ἀκεφάλου καὶ ἀνεπιγράφου. Ἐν ἀμφοτέραις λέγεται, ὅτι ὁ Ἀσάνης ἀπεμακρύνθη παρ' ἐλπίδα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπελήφθη πλοῦ, καθ' ὃν ἐμπίπλῃται μάζης καὶ σκοροδῶν ἀντὶ πάσης περὶ τὴν τράπεζαν χλιδῆς, καὶ ἐν ἀμφοτέραις γίνεται μνεῖα τῶν ῥόδων τῶν ἐρεττόντων. Ἐγράφησαν ἄρα ἀμφότεραι ὑπὸ τοῦ Κυδῶνῃ πρὸς τὸν αὐτὸν Κωνσταντῖνον Ἀσάνην, πλεύσαντ' ἀλλαχόσε ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον, τῶν ἐξ ἧς στατήρων γίνεται μνεῖα ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ ἐκδοθείσῃ ὅλη ὑπὸ τοῦ Σακκελίῳ. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἔπεται ἐν τῷ κώδικι τῆς μονῆς τῆς Πάτμου ἀμέσως εἰς τὸ λείψανον τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης, ἣτις διὰ τὴν ταυτότητα τῆς ὑποθέσεως ἐξελέγχεται ὁμοίως γεγραμμένη πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Ἀσάνην, ἔπεται, ὅτι καὶ αὕτη, ὡς αἱ δύο ἄλλαι, ἐστάλη πρὸς τὸν αὐτὸν καὶ ὄχι πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Ἀσάνην, πρὸς ὃν ὑπέθεσεν αὐτὴν γραφεῖσαν ὁ Σακκελίῳ.

Καὶ ἡ μὲν ἐν τῷ βουρνεϊανῷ κώδικι ῥητῶς πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Ἀσάνην ἐπιγραφομένη ἐπιστολὴ φέρει τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν καὶ ἐν τῷ βατικανικῷ κώδικι 481 φ. 160⁶, ὁ δὲ Jorio ἀνακριδῶς λέγει, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Κυδῶνῃ ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ κώδικι περιεσώθη, ἅτε ὄλως ἀγνοῶν τὸν ὑπ' ἐμοῦ ἀντιγραφέντα βουρνεϊανὸν κώδικα¹. Ἡ δ' ἐν τῷ πατμιακῷ κώδικι ἐπιγραφομένη *Τῷ Ἀσάνῃ*, ἢ ὄλως ἀνεπίγραφος περιωθεῖσα ἐν τῷ βουρνεϊανῷ κώδικι, ὁμοίως ἀνεπίγραφος φέρεται ἐν ἅπασιν τοῖς εἴκοσι καὶ πέντε κώδιξιν, οὓς περιλαμβάνοντας ἐπιστολάς τοῦ Κυδῶνῃ ἐμελέτησε καὶ ἀναγράφει ὁ Jorio².

Μετὰ δὲ τὰ εἰρημένα παραθέτω κατωτέρω ὑπὸ μὲν ἀριθμὸν 1 τὸ παρὰ τῷ Σακκελίῳ τεμάχιον ὡς ἔχει παρ' αὐτῷ, ὑπὸ δὲ ἀριθμὸν 2 τὴν ἐν τῷ φ. 184⁶ - 185² τοῦ βουρνεϊανοῦ κώδι-

¹ Jorio L'Epistolario di Demetrio Cidone in Studi Italiani di Filologia classica. Τόμ. Δ' (1896) σ. 263 καὶ σ. 280.

² Ἐνθ' ἀν. σ. 284 ἀρ. 283.

κος ἐπιστολῆν, ἐκδιδομένην τὸ πρῶτον ἐνταῦθα, τέλος δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 3 πληρεστέραν καὶ μᾶλλον ἀπηκριβωμένην κατὰ τὸν βουρνεϊανὸν κώδικα τὴν ἐν τῇ Πατμιακῇ βιβλιοθήκῃ ἐκδοθεῖσαν ὅλην μὲν, ἀλλὰ μετὰ τινῶν χασμάτων ἕνεκα φθορᾶς τοῦ πατμιακοῦ κώδικος. Ὑποσημειόνω δὲ διὰ Β μὲν τὰς γραφὰς τοῦ βουρνεϊανοῦ κώδικος, διὰ Σ δὲ τὰς παρὰ Σακκελίῳ. Ἐπιφυλάσσομαι δὲ νὰ γράψω ἄλλοτε διὰ μακρῶν περὶ τε τούτων τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Κυδῶνῃ, ἃς ἐξέγραφα πάσας τῷ 1877 ἐκ τοῦ βουρνεϊανοῦ κώδικος, πολλάς αὐτῶν καὶ πρὸς ἄλλους κώδικας ἀλλαχοῦ ἀποκειμένους ἀντιβαλόν.

1.

... δὲ τὴν λύπην ἡμῖν τὸ μὴ τῶν συμφορῶν κοινωνοὺς ὑμᾶς ἔχειν, μηδὲ τοῖς ἡμετέροις κακοῖς καὶ τὰ τῶν φίλων προσκεῖσθαι. Οὐκ ἂν οὖν οὐδ' αὐτὸς δικαίως ἀλγοῖς [πόρ]ρω τῆς μεγάλης πόλεως ὧν βαράθρου γὰρ ἐστὶν ἀντικρὺς νῦν ἐρᾶν ταύτης ἐπιθυμοῦντα. Ὡστε νῦν μὲν ἐπὶ νήσους κομίζου καὶ λιμένας περιεργάζου καὶ μετὰ τῶν ἐρεττόντων ἄδε μάζης ἐμπιπλάμιος καὶ σκοροδῶν. Τοῦ θεοῦ δὲ διηλλαγμένου καὶ αὐτὸς ἦκειν δεῦρο. Τύχη ἀγαθῇ.

2.

Κωνσταντίνῳ τῷ Ἀσάνῃ.

Ἐγὼ δὲ πρότερον ᾤμην μεταπεσεῖσθαι τὸν Καύκασον ἢ σὲ τὴν περὶ τοῦ μὴ πλεῖν ψῆφον κινήσειν. Οὐ γὰρ λόγοις μόνον καὶ τῇ τοῦ προσώπου στυγνότητι ὅσον πρὸς τὴν θάλατταν ἀπεχθῶς εἶχες ἐδείκνυσ, ἀλλ' ἦν ἐν τῇ ταύτης κατηγορίᾳ καὶ ὄρκος μηδέποτε σὲ μηδ' ἐν ταῖς ἀλκυόνοσ ἡμέραισ νεὼς ἐπιθήσεσθαι. Νῦν δὲ πάντα ἐκείνα πεπᾶται καὶ ὁ κύνας καὶ ἵππους ἐπὶ τὰ θηρία πρότερον ἐλαύνων Ἀσάνης καὶ μηδ' ἀπὸ τῶν ὄρων τὴν θάλατταν ἀνεχόμενος βλέπειν ἐξαι-

1. 6 7. διηλλαγμένου ἔγραφα: διημαγμένου παρὰ Σακελίῳ

2. Ἐπιγραφὴ: Κωνσταντίνῳ τῷ Ἀσάνῃ Β 3. ὅσον ἔγραφα: ὅσον Β

4. κατηγορία καὶ ὄρκος ἔγραφα: κατηγορία ἀλλ' ἐν τῇ ᾤψ Γρ. κατηγορία καὶ ὄρκος Β 5. μηδ' ἔγραφα: μηδ' Β 6. ὄρων ἔγραφα ὄρων Β

3.

Τῷ Ἀσάνῃ.

φνης ἡμῖν τὸν Ἀνθηδόνιον ἐμιμήσατο Γλαῦκον, ἐν τῇ θαλάττῃ τὴν οἰκίαν πηξάμενος. Καὶ τρέχει μὲν ἐπὶ τὸν λιμένα, ἀνάγεται δὲ ἐκεῖ-
 10 θεν ἡδίων ἢ οἱ μετὰ χειμῶνα καταίροντες, καὶ κλίνης μὲν αὐτῷ πά-
 σης μπλακώτερον τὸ κατάστρωμα, ἢ δὲ κοίλη ναῦς σεμνότερον καὶ
 τῶν ἐν βασιλείοις στοῶν. Σύβαρις δὲ αὐτῷ τὰ σκόροδα καὶ ἡ μάζα
 καὶ πρὸ τῶν ἀηδόνων αἱ τῶν ἐρεττόντων ὠδαί, καὶ βωμολοχούντων
 ἡδίων ῥητορευόντων ἄλλων ἀκούει, καὶ πᾶσα ἐπὶ τὰς τριήρεις ἡδονὴ
 15 μετενήνεκται. Τί ταῦτ' ὦ Ἰασθε; τί τοσοῦτον ἐξαίφνης ἡμῶν καὶ τῆς
 ἡπείρου κατέγνωσ. τί δὲ τὸ τοὺς ὄρκους σοὶ βιασάμενον; Ἀλλ', ὡς
 ἔοικεν, ἀνίκητόν τι ζῶν ὁ βασιλεὺς, κἂν βουλευθῆ πάσης ἀνάγκης ἐκρά-
 τησεν, οὐδ' ἔστιν οὐ κελεύων ἢ πείθων οὐκ ἂν περιγίνωτο. Ἐπὶ το-
 σοῦτον ἀναχωρήσεις, εὖ οἶδα, καὶ αὐτὸς ἐγκαλούμενος καὶ το 'κείνου
 20 πρόσταγμα τῆς μεταβολῆς αἰτιάζει. Τί γὰρ ἂν ἐποίουν, ἐρεῖς, τούτου
 κελεύοντος; Σὺ μὲν ταῦτα φήσεις, ἐμὲ δὲ οὐ πείσεις. Οἶδα γὰρ ὅτι
 τὸ μὲν παρὰ τοῦ βασιλείως ἀμελεῖσθαι τὴν κατὰ τῆς θαλάττης ὀργὴν
 σοὶ ποιεῖ, ἂν δ' ἐκεῖνος ὑπόσχηται καὶ γελᾶται, ἀσφαλέστερα τῆς ἡπεί-
 ρου τὰ κύματα. Ἐγὼ δ' ἂν εἶποιμι καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς
 25 μεταβολῆς ἀποροῦντας, ὡς τοῖς ὑπὸ σοῦ πρὶν ἡργμένοις οὐκ ἐχρῆν
 ἄνευ σοῦ τέλος ἐπιθεῖναι τὸν βασιλέα. Νῦν μὲν οὖν ἐμποροῦ τῆς τύ-
 χης καὶ σύνισθι βασιλεῖ, εὐδαίμονας οὓς ἂν βούλοιτο ποιεῖν δυναμένῳ,
 τὴν τε Ἀσίαν τῇ Εὐρώπῃ διάλλαττε, τὰ μὲν δίδους, τὰ δὲ δεχόμε-
 νος δῶρα. Φρόντισον δὲ πῶς ἐπανιών τῶν λημμάτων καὶ ἡμῖν κοινω-
 30 νήσεις. Ἄν γὰρ μόνος τρυφᾶν βουλευθῆς, οὐκ οἴσεις τοὺς ὑπὲρ τῆς μετα-
 βολῆς ἐγκαλοῦντας. Οὕτω πανταχόθεν πολλοὺς ἐγερῶ σοὶ τοὺς κατη-
 γόρους.

Ὁ μόνον ἡμᾶς ἀνεῖχεν ἐπὶ τῆς ξένης, καὶ τοῦτ' αὐτὸς ἀφελόμενος
 ὦχου. Ποίαν γὰρ τῶν φίλων οὐκ ἂν ἐκένωσε λύπην ἢ σὴ συνουσία,
 ἢ καὶ τῶν ἐς δεῦρο συμφορῶν ἡμῖν φάρμακον γέγονεν; Ἀλλ', ὡς ἔοι-
 κεν, οὐδὲν ἔδει μέτρον ἡμῖν εἶναι τῆς δυστυχίης, καὶ τοῦτ' ἦν ὁ καὶ
 σοὶ τὴν ἀποδημίαν ἐποίησεν, ἐν ἡμῖν οὐκ ὄντος τοῦ κουφιζαντος προ- 5
 βάλλῃ τὰ δυσχερῆ. Μετὰ γὰρ τὴν Νεάπολιν καὶ τὸν Ἀγκῶνα καὶ τὴν
 αὐτόθι μακροτάτην διατριβὴν, ἢ τοὺς μὲν ἡμετέρους ἠνίασε, τῶν δὲ
 ξένων πολλοὺς ἡμῖν τῆς ἀβελτηρίας ἠγειρε κατηγόρους, εἰ μηδὲν ἕτε-
 ρον ἴσμεν πράττειν, πλὴν τοῦ τοὺς καιροὺς ἀναλίσκειν, ἤλθομεν μὲν
 εἰς τὴν Βενετίαν, ἐφ' ἣν πόρρωθεν ἠπειγόμεθα καὶ ἦν τοὺς Κροίσου 10
 θησαυροὺς ἡμῖν ἠλπίζομεν δεῖξιν καὶ τέλος ἐπιθήσειν ταῖς μεγάλαις
 ἐκείναις ἐλπίσιν· ἀλλὰ κἀνταῦθα πλὴν θριάμβων καὶ κρότων παρὰ τὴν
 εἰσοδὸν καὶ τοῦ πάντων εὐγενέστατον κριθῆναι τὸν βασιλέα τᾶλλα
 πάντα, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, ἄνθρακες. Πάλιν γὰρ ἐνέχυρα καὶ
 δανειστῆς μόλις ἐπὶ πολλῷ δανείζειν πειθόμενος καὶ νῦν μὲν ὑπισχνού- 15
 μενος, αὔριον δὲ ἀναβαλλόμενος καὶ ταῖς ἀναβολαῖς ταύταις αὕξων
 τὴν ἀπορίαν. Ἄνδρι γὰρ ἐμπόρῳ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν οἱ ὀβολοὶ τιμιώ-
 τερον, καὶ πόσα ἂν δεηθείης, εἰ μέλλεις πείσειν αὐτοὺς σοὶ μεταδοῦναι
 τῶν παιδικῶν. Ἡ δὲ μεγάλη βουλή καὶ οἱ ἔφοροι αὐτὸ τοῦτο βουλή,
 καὶ σκέπτονται συνεχῶς οὐχ ὅπως τι πράξουσιν, ἀλλ' ὅπως ἐρίῳ στέ- 20
 ψαντες καὶ μύρῳ χρίσαντες καὶ χελιδάνος καταθέντες τιμὴν οὐκ ἀτί-
 μως τῆς πόλεως ἐξελάσουσιν. Οἱ δὲ μισθοφόροι ἐπίκεινται μισθοδοτεῖν
 καὶ ἀποπλεῖν ἀναγκάζοντες, βοᾷ δὲ πᾶς τὴν ἐπάνοδον, καὶ κέρδος
 ἡγοῦνται τὸ τοῖς οἰκείοις συναπολέσθαι. Οὐκ οἶδ' εἰ τὴν ἡμέτεραν πε-
 νίαν οἱ τῆς Πελοποννήσου στατήρες παραμυθήσονται. Καὶ σὺ τῶν τοῦ 25

10. μετὰ χειμῶνα ἔγραφα: μεταχειμῶνα B 12. Τὸ μάζα τοῦ κώδικος
 εἶνε πιθανώτατα ἢ γραφὴ αὐτοῦ τοῦ Κυδωνη, οὐδὲ δέον νὰ διορθώσωμεν μάζα

13. βωμολοχούντων - ἀκούει ἔγραφα: βωμολοχούντων ὡς περ ῥητο-
 ρευόντων ἀκούειν ἐν τῷ κειμένῳ, ἐν δὲ τῇ ᾠγ Γρ. βωμολοχούντων ἡδίων ἢ
 ῥητορευόντων ἄλλων ἀκούει B 15. τί ταῦτ' ἔγραφα: τιταῦτ' B

18 (καὶ 20, 23) ἂν B 28. διάλλαττε ἔγραφα: διάλαττε B δὲ B.

29. δὲ πῶς ἔγραφα: δὲ πῶς B 29-30. κοινωνήσεις ἔγραφα:
 κοινωνήσης B

4. μέτρον B: [μέ]τρον Σ τοῦτ' ἦν B: τοῦτο νῦν Σ 5-6. προς-
 δάλλῃ B: προςδάλλῃ Σ 8. ἀβελτηρίας BΣ 10. βενετίαν B:
 Βενυντίαν Σ 11. ἡμῖν
 B: λείπει Σ 12. ἐλπίσιν
 B: [ἐλ]πίσιν Σ 13. τᾶλλα Σ: τᾶλλα B 15. δανειστῆς μόλις
 B: δανεισταὶ Σ 17-18. τιμιώτερον B: τιμιώτεροι Σ 18. μέλ-
 λεις BΣ: ἴσως γραπτέον μέλλοις 20. τι ἔγραφα: τί BΣ πρά-
 ξουσιν B: δράσουσιν Σ 20-21. στέψαντες B: . . . Σ 24. οἶδ'
 B; οἶδα Σ

βασιλέως μνησθεὶς ἐντολῶν ἀργυρολογήσεις τοὺς προσαιτοῦντας, ἐφό-
 δια γοῦν πρὸς τὴν πατρίδα πορίσας, ὡς τὸν γ' ἀξιοῦντα χρήματ' ἐλ-
 πίξειν ἐτέρωθεν πάντες ἰλλεθόρου δεῖσθαι φασί. Τούτων σε θεὸς ἐξή-
 γαγεν ὡςπερ Αἰαντα τῶν βελῶν, καὶ σῦναι βασιλεῖ εἰ τίς τι λέγοι σο-
 30 φὸν ἀποδεχομένῳ· οὐ καθ' ἡμέραν ἀκούων τὰ μνήμης ἄξια λέγοντος
 καὶ εἰ τί σοι πρότερον ἡμῖν συνόντι προσγέγονεν ἀηδίας καὶ τοῦθ' ὡς-
 περ τινὰ νόσον ἀπορρίπτεις ῥαδίως, ἀμιγῆ πάσης λύπης τὴν ἀπὸ τῶν
 λόγων καρπούμενος ἡδονήν. Δέδοικα μέντοι κἀνταῦθα τὸ τοῦ Σωκρά-
 τους καὶ τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι κορυφὴν ἡδονῆς τε καὶ λύπης. Οἶδα γάρ
 35 ὡς ἐν τοῖς τῶν διαλέξεων συμπεράσματιν ὁ Παλαμᾶς ὡςπερ τι τῶν
 πορισμάτων ἐξάπινα φύεται. Φανέντι δὲ σὺ μὲν ἐπιτρέχεις καὶ σπα-
 ράττειν εὐθὺς προθυμῆς τὸ θηρίον· ὁ δὲ οὐ ῥαδίως τὸν ἄνδρα προδίδω-
 σιν, ἀλλ' ἀμύνει σπουδῆς εἰ τις ἐπιχειροῖ συμπλέκεσθαι. Τοῦτο δ' ἴσως
 ἀηδῶς ὑμᾶς ἀπαλλάττεσθαι πείθει.

27. χρήματ' B: χρήματα Σ 28. πάντες B: πάντως Σ
 δεῖσθαι φασί ἱγραφα: δεῖσθαι φασί BΣ 29. βε-
 λῶν B: βολῶν Σ 30. καθ' ἡμέραν Σ:
 καθημέραν B 31. τί ἱγραφα: τι BΣ 31-32. ὡςπερ τινὰ Σ:
 ὡςπερ τινὰ B 33-34. Δέδοικα-λύπη B: λείπουσι Σ 35. ὡςπερ
 Σ: ὡςπερ B 36. πορισμάτων B: . . . ρισμάτων Σ
 ἐπιτρέχεις B: ἐπι. . . Σ 37. ὁ Σ: ὁ B προδίδωσιν B:
 προδίδωσι Σ 38. ἀλλ'— συμπλέκεσθαι B: λείπουσι Σ
 39. πείθει B: πείθει Σ

ΜΙΧΑΗΛ ΛΟΥΛΛΟΥΔΗΣ Ο ΕΦΕΣΙΟΣ

ΚΑΙ Η ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΦΕΣΟΥ

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 523 Ἀρουνδελιανῷ κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης
 τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου, περιέχοντι τὸ χρονικὸν τοῦ Κωνσταν-
 τίνου Μανασσῆ καὶ γεγραμμένῳ τῷ 1313, εὑρον σημειούμενα
 ἐν φ. 142⁶ τάδε· Ἡ παροῦσα βίβλος ἐτελειώθη διὰ χειρὸς τοῦ
 ἐλαχίστου καὶ εὐτελοῦς ἱερέως Μιχαὴλ τοῦ Λουλλούδη τοῦ
 ἀπὸ τῆς Ἐφέσου μετοικισμένου ὄντος ἐν τῇ τριεμερίστῳ νήσῳ
 Κρήτῃ διὰ τὸ τὴν αὐτοῦ πατρίδα κρατηθῆναι ὑπὸ Περισῶν
 ἔτει ρωκα' ἰνδ. ια'. Ἐν δὲ φ. 143^a - 145^a ἔπονται «Τοῦ αὐ-
 τοῦ ἱερέως στίχοι πρὸς τὸν προστάξαντα ταύτην τὴν βίβλον γρά-
 φαι εὐγενέστατον ἄρχοντα κύριον . . . μᾶ τὸν Ἰαλίδαν (;)».
 Εἶνε δ' ἐν δλω οἱ στίχοι ἐξήκοντα καὶ δύο τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἄρ-
 χονται μὲν διὰ τῶνδε·

Νότου βασίλισσα ποτὲ σοφίαν Σολομῶντος
 ἐθαύμαζεν ἀκούουσα, λίαν ἐξεθαμβεῖτο.

τελευτῶσι δὲ ὧδε·

Ἴδου γὰρ ἐπεθύμησα πάσας τὰς ἐντολάς σου,
 ἐμὲ δὲ ζῆσον, ὡς φησὶ Δαυὶδ ὁ προφητάναξ.

Ὁ Μιχαὴλ Λουλλούδης οὗτος δὲν εἶνε καὶ ἄλλοθεν ἄγνω-
 στος. Καὶ ὡς βιβλιογράφος μὲν ἔγραψε πρὸς τῷ εἰρημένῳ κώ-
 δικι τὸν ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ὑπ' ἀρ. 2207
 (Regius 2691), περιλαμβάνοντα ἱατρικὴν συλλογὴν Παύλου

τοῦ Αἰγινήτου. Ἐν φ. 216^α τοῦ κώδικος τούτου εὑρίσκεται τὸ σημείωμα τόδε: Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς ἐμοῦ Μιχαὴλ τοῦ Λουλλούδη μηνὶ φεβρουαρίῳ, ἰνδ. ιγ', ἔτους ςωζ', ἧτοι τῷ 1299¹. Ὡς συγγραφέα δὲ γινώσκουμεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης Cod. Hist. Gr. 122, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται «Μιχαὴλ ἱερέως τοῦ Λουλούδου τοῦ Ἐφεσίου στίχοι πρὸς δὲ τὴν παροῦσαν βίβλον ἀντέγραφεν»².

Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον περὶ τοῦ Ἐφεσίου ἱερέως σημείωμα, διαλαθὼν καὶ τὸν Krumbacher, εἶνε τὸ περιλαμβανόμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. CCXCII κώδ. τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης, ἐν ᾧ περιέχεται ἡ ἱατρικὴ συγγραφή τοῦ Παύλου Αἰγινήτου, ἧς ἄλλο ἀπόγραφον εἶνε ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς παρισιακὸς κώδιξ. Ἐχει δὲ τὸ σημείωμα τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος ὡδε: Ἐτελειώθη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς μου τοῦ εὐτελοῦς ἀναγνώστου καὶ αἰχμαλωτάτου Μιχαὴλ τοῦ Λουλλούδη τοῦ ἀπὸ τῆς Ἐφέσου μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδ. δ', ἔτους ς^ο τεσσαρεσκαιδεκάτου, μετακισμὸν (;) εὑρισκομένου μου ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ διὰ τὸ τὴν ἐμὴν πατρίδα ὑπὸ τῶν ἀθέων αἰχμαλωτισθῆναι Περσῶν ἐν τῷ μηνὶ Ὀκτωβρίῳ κδ', ἰνδ. γ' ἔτους ς^ο τρικαιδεκάτου, περσαρχοῦντος τοῦ Σάσα³.

Καὶ ὁ μὲν Πέρσης Σάσας τοῦ Λουλλούδη εἶνε ὁ Τούρκος ἀμνηρᾶς Γαζάν ἢ Σαϊσάν-χάν⁴. Περὶ τούτου δὲ λέγει ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς⁵ τάδε: τὰ γὰρ περὶ Μαγνησίαν καὶ Πριή-

¹ *Omont* Fac-similés des manuscrits Grecs datés de la Bibliothèque Nationale du IX^e au XIV^e siècle. Εἰσαγ. σ. 14 καὶ Πίν. LXXII, ἔνθα δημοσιεύεται πανομοιότυπον τῆς γραφῆς αὐτοῦ.

² *Kollar* Ad P. Lambecii Commentariorum . . . libros VIII Supplementum. Ἐν Βιέννῃ. 1790 σ. 694. *Krumbacher* Byzantinische Literaturgeschichte σ. 774. Ἑλλ. μεταφρ. Σωτηριάδου Τόμ. Β' σ. 748. Παρὰ τῷ *Krumbacher* φέρεται ἰσφαλμένως ὁ ἀριθμὸς τοῦ κώδικος 106 ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 122.

³ *Morelli* Bibliotheca manuscripta Graeca et Latina. Ἐν Βασσάνῳ. 1802 Τόμ. Α' σ. 168.

⁴ Πρὸς. *Hammer* Geschichte des osmanischen Reichs Τόμ. Α' σ. 70. Ἑλλ. μεταφρ. Κροκιδᾶ Τόμ. Α' σ. 83.

⁵ Ἐκδ. Βόννης σ. 214, 19.

νην καὶ Ἐφεσον φθάσας ὑφείλετο οατράπης ἕτερος, ὄνομα Σασάν. Πλείονα δὲ μανθάνομεν περὶ αὐτοῦ παρὰ τοῦ Παχυμέρους: ἀγγέλλεται δὲ καὶ γῆμη προστρόπαιος, ὡς κατείληπται Ἐφεσος παρὰ τοῦ περσάρχου Σασάν, δε γαμβρὸς ἄμα καὶ θεράπων τοῦ Καρμανοῦ Μανταχίου ὧν ἐκείνου μὲν ἐκ πολλοῦ ἀπεστάτησε, καθ' ἑαυτὸν δὲ δυνάμεις ἄγων ὑπὲρ ἐκεῖνον ἐκραταιοῦτο. Καὶ δὴ προεάλω μὲν παρ' αὐτοῦ τὸ ἐκεῖσε τῶν Θυραίων φρούριον, λιμῶ πολυημέρῳ τοὺς ἐκεῖ παραστησαμένου: ἐπεὶ δ' αὖθις ταύτης χάριν τῆς αἰτίας ἐξ ὁμολογίας τοῦ μή τι τῶν ἀνηκέστων τοὺς ἀνθρώπους παθεῖν συγκατείληπται καὶ ἡ Ἐφεσος, σκευὴ μὲν ἐκεῖνα τὰ τῷ ναῶ ἀφιερωμένα τοῦ ἠγαπημένου τῷ Χριστῷ καὶ παρθένου, χρημάτων τε ἀπιστον πλῆθος διεφορεῖτο, μετωκίζοντο δὲ καὶ οἱ πλείους τῶν πολιτῶν ἐπὶ τὸ τῶν Θυραίων φρούριον, δέει τοῦ μή τι παθεῖν ἐκ δόλου τοὺς Περσάρχας ἄχαρι ἐπιθεμένων ἐκείνων, ἦν καιρὸς διδοίη. Ἄλλους δὲ πλείστους ἔργον μαχαίρας ἐποίουν ἀνοικτὶ σφάττοντες¹. Τῶν δὲ μαρτυριῶν τούτων εὐπρόσδεκτος συμπλήρωσις εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπιχωρίου Λουλλούδη μνεία τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς πατρίου Ἐφέσου, ἧτις εἶνε κατὰ τάνωτέρω ἢ 24 Ὀκτωβρίου 6813, ἧτοι 1304, πρὸς ὃ ἔτος συμπύπτει καὶ ἡ ἐν τῷ σημειώματι ἀναγραφόμενη τρίτη Ἰνδικτιῶν. Κατὰ ταῦτα δὲ πρέπει νὰ ἐπανορθωθῇ ἡ χρονολογία ἡ φερομένη παρὰ τῷ *Hammer*² ἀποδεχομένῳ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἐφέσου γενομένην περὶ τὸ 1307· τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ καὶ ὁ *Wächter*³.

Συνοψίζοντες δὲ τάνωτέρω περὶ τοῦ Μιχαὴλ Λουλλούδη, βλέπομεν αὐτὸν μέχρι μὲν τῆς ἐν ἔτει 1304 ἀλώσεως τῆς Ἐφέσου διατελοῦντα ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐν ᾗ ἔγεινεν ἀναγνώ-

¹ Ἐκδ. Βόννης Τόμ. Β' σ. 589.

² Ἐνδ' ἀν.

³ *Albert Wächter* Der Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV Jahrhundert. Ἐκδ. Λειψίq. 1904 σ. 40 σημ. 2.

στης μεταξύ τοῦ ἔτους 1299, ὅτε γράφων τὸν ἐν Παρισίοις ἀποκείμενον κώδικα τοῦ Παύλου Αἰγινήτου δὲν φέρει ἀκόμη τὸ ἐπωνύμιον τοῦτο καὶ τοῦ 1305, ὅτε ῥητῶς λέγεται ἀναγνώστης ἐν τῷ Μαρκιανῷ κώδικι. Ἀλούσης δὲ τῆς πατρίδος ὑπὸ τῶν Τούρκων, μετώκησεν εἰς Κρήτην, ἐν ἣ συναντῶμεν αὐτὸν ἤδη τῷ 1305 ὡς ἀναγνώστην καὶ ἀργότερον τῷ 1313 ὡς ἱερέα, καθ' ἃ συνάγεται ἐκ τοῦ Βιενναίου κώδικος. Ἄγνωστον δὲ εἶνε τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΠΑΤΜῳ ΚΩΔΙΚΩΝ

Ὁ καρδινάλιος Μαί ἐξέδωκεν ἐν τῷ ἔκτῳ τόμῳ τῆς Νέας Βιβλιοθήκης τῶν Πατέρων κατάλογόν τινα παλαιὸν τῶν κωδικῶν τῆς ἐν Πάτμῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐπιγραφὴν φέροντα τήνδε· *Πίναξ τῶν ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς νήσου Πάτμου ἀξιολογωτέρων εὐρισκιομένων βιβλίων*¹. Τὸν κατάλογον δὲ τοῦτον ἀνεδημοσίευσεν εἶτα καὶ ὁ Migne ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Πατρολογίᾳ².

Κατὰ τὸν Μαί ὁ κατάλογος οὗτος συνετάχθη ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου περὶ τὸ 1355, τὸν χαρακτῆρα δὲ τῆς γραφῆς τοῦ αὐτοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος φέρει κατ' αὐτὸν ὁ ὑπ' ἀρ. 1205 κώδιξ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἐν ᾧ περιέχεται. Ἀπαριθμοῦνται δ' ἐν τῷ εἰρημένῳ καταλόγῳ πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ κώδικες, ὧν ἐκτίθεται συνοπτικώτατα τὸ περιεχόμενον.

Ἄλλ' ὁ αὐτὸς κατάλογος εὔρηται καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 3067 ἑλληνικῷ κώδικι τῆς ἐν Παρισίοις Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, ἐξ οὗ ἀντέγραψ' αὐτὸν τῷ 1876. Καὶ εἶνε μὲν ὁ κώδιξ οὗτος γεγραμμένος ἐν χρόνῳ μεταγενεστέρῳ, κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα· ἀλλ' ἐπειδὴ περιέχει τινὰς διαφορὰς ἀπὸ τοῦ ἐκδεδομέ-

¹ *Maï Nova Bibliotheca Patrum* Τόμ. Γ' σ. 537 κ. ἑ.

² *Migne Patrologia Graeca* Τόμ. CXLIX, σ. 1047-1052.

νου ὑπὸ τοῦ Μαί καὶ τοῦ Migne, κρίνω καλὸν νάνακοινώσω τὰς διαφορὰς ταύτας ἐνταῦθα, προκειμένου περὶ βιβλιοθήκης τῶν σπουδαιοτάτων ἐν τῇ ἐλληνικῇ Ἀνατολῇ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἐν αὐτῇ χειρογράφων.

Ἐπιγραφὴν δὲ φέρει ὁ κατάλογος ἐν τῷ παρισιακῷ κώδικι τήνδε· Ἀρχὴ σὺν θεῷ τοῦ πίνακος τῶν βιβλίων τῶν ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς γῆσου Πάτμου εὐρισκομένων ἀξιολογώτερων.

Περιέχονται δ' ἐν αὐτῷ αἱ ἐξῆς διαφοραὶ ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ.

Ὁ μὲν βατικανικὸς ὡς ζ' χειρόγραφον ἀναγράφει τόδε· *Εἰς τὸν Ἰωβ ἐξήγησις Βασιλείου, Χρυσοστόμου, Θεοδορήτου καὶ ἑτέρων ἄχρι τοῦ Καὶ νῦν ἐλάλησε Κύριος λέγων· ἐν τρισὶν ἔτεσι μισθωτοῦ. Εἶτα δὲ ὡς η' τόδε· Εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ Βασιλείου μόνον ἐξήγησις. Ἀλλ' ἐν τῷ παρισιακῷ ἀντὶ τοῦ βατικανικοῦ ζ' ἔχομεν δύο χειρόγραφα ἐπιγραφόμενα ὧδε· Εἰς τὸν Ἰωβ ἐξήγησις διαφόρων. — Εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἐξήγησις Βασιλείου, Χρυσοστόμου, Θεοδορήτου καὶ ἑτέρων ἄχρι τοῦ Καὶ νῦν ἐλάλησε Κύριος λέγων· ἐν τρισὶν ἔτεσι μισθωτοῦ.*

Τοῦ κε' κώδικος τὸ περιεχόμενον εἶνε τὸ ἐξῆς κατὰ τὸν βατικανικὸν πίνακα· *Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ περὶ τὰς υ', ἀρχόμεναι ἀπὸ τῶν χ' ἄχρι τῶν φ', ὅπερ προφανῶς λελανθασμένον διορθοῦται ἐκ τῶν ἐν τῷ παρισιακῷ κώδικι ὀρθῶς ἐχόντων Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ περὶ τὰς υ' ἀρχόμεναι ἀπὸ τῶν χ' ἄχρι τῶν α'.*

Ἐν τῷ να' κώδικι τοῦ βατικανικοῦ χειρογράφου ἀναγινώσκομεν· *Μαξίμου φιλοσόφου βιβλίον ἄνευ ἀρχῆς· περιέχει δὲ ἐν ἀρχῇ λέξεις τινὰς α' β' κτλ., ἐν δὲ τῷ παρισιακῷ Μαξίμου φιλοσόφου βιβλίον ἄνευ ἀρχῆς· περιέχει ἐν ἀρχῇ λέξεις τινὰς κατ' ἀλφάβητον κτλ.*

Ὁ νζ' κώδιξ περιγράφεται ἐν τῷ βατικανικῷ πίνακι ὧδε· *Ἐξήγησις Νικήτα τοῦ καὶ Δαυιδ τοῦ φιλοσόφου, ἐν δὲ τῷ*

παρισιακῷ πληρέστερον διὰ τῶν ἐξῆς· *Εἰς τὰ ἀπόρρητα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ εἰς τὰ αὐτοῦ τετράστιχα Νικήτα τοῦ καὶ Δαυιδ ἐρμηνεῖται.*

Τέλος δ' ὁ παρισιακὸς πίναξ περιέχει ἐν τέλει δύο ἔτι κώδικας, λείποντας ἐκ τοῦ βατικανικοῦ, τοὺςδε· + *Ἰπποκράτους ἰατρικὸν οὗ ἡ ἀρχὴ, Ἀγκυλιδωτόν. — + Ἐπιστολαί, ὧν ἡ ἀρχὴ λείπει, τὸν ἀριθμὸν περὶ τὰς σ'.*

Ἐν τέλει παρατηρῶ, ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄκαρπος ἡ παραβολὴ τοῦ πίνακος τούτου, οἷος ἐπανορθοῦται καὶ συμπληροῦται νῦν ἐκ τοῦ παρισιακοῦ κώδικος, πρὸς τὴν Πατριακὴν βιβλιοθήκην τοῦ Σακκελίωνος, ὅπως ἐξελεγχθῆ τινες τῶν κωδίκων τῶν καὶ νῦν σωζομένων ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ ἤδη τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα καὶ τινες τῶν τότε ὑπαρχόντων ἐξέλιπον. Θὰ εἶνε τοῦτο οὐκ ἀναξία λόγου συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Πάτμῳ βιβλιοθήκης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ

ΤΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΔΟΥΚΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΦΡΑΓΚΟΥ ΑΤΖΑΪΩΛΗ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΟΥΚΑ ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΝ ΣΦΟΡΤΣΑΝ

Ἐκδίδω ἐνταῦθα ἄγνωστον μέχρι τοῦδ' ἐπιστολήν πρὸς τὸν
δοῦκα Μεδιολάνων Φραγκίσκον Σφόρτσαν φέρουσαν ὑπογραφὴν
Franchus de Aziolis Thebarum etc dominus. Εὗρον δὲ ταύ-
την ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῶν Μεδιολάνων (Archivio di Stato) ἐν τῷ
ρακέλῳ Potenze essere, Grecia. Ἡ ἐπιστολή αὕτη, σωζομένη
ἐν πρωτοτύπῳ ἐπὶ γάρτου, ἔχει κατ' ἀκριβὲς ἀντίγραφον ὧδε·

Serenissime Princeps et Excellentissime Domine. Cum us-
que ad has Græciæ partes de Vestre Celsitudinis potentia, prin-
cipatus amplitudine ac prope inaudita virtute militari singu-
larissima fama pervenerit, idcirco, confisus de fama predicta,
et cupidus militarem artem quam a teneris annis inchoavi, et
illi animum firmiter alligavi non modo relinquere sed illam
nullatenus exercere contra christianos pro eorum perfido ini-
mico Theucrorum imperatore, decrevi omnes meas cogitatio-
nes omniaque vota mea V. Celsi declarare, sperans ab ea pro
sua innata clementia omnem opem et favorem possibillem
obtinere. Hinc est, princeps collendissime, quod dum supe-
rioribus annis civitatis Athenarum aliarumque terrarum ei-
dem continguarum, prout pater patruusque et alij autores
mei de stirpe mea annis centum et ultra decursis fecerunt,
dominarer, prelibatus Theucrorum Imperator, motus emulo-

rum insidijs et audita ineffabili fortitudine castrorum et civi-
tatis mee Athenarum antelate, illam videre decrevit. Quam,
cum primum inspexisset inexpugnabilem, et aliam sibi par-
tem in suo dominio non habere, summum illi adhibuit amo-
rem, ex quo me ab eius dominio illico voluit amoveri et meam
sibi domum relinquere, et aliam civitatem nomine Thebe mihi
assignavit, cuius alias progenitores mei etiam dominarunt,
licet coacti a potentia prelibati Imperatoris patris illius do-
minium amiserint. Ab ea quidem Thebarum Civitate et alio
opido pingui non minores recipio redditus et introitus quibus
a prelibata Athenarum urbe percipiebam. Sed mihi non nulla
repugnant contraria, unum videlicet, quod licet dominijs no-
mine fungar, tamen considerans huius imperatoris sentencie
crebram mutationem, et quod illius potentie, quamvis invi-
tus, subicior, in dies nomen advene mihi assignare dubito.
Aliud est quod onus unum pro dicto imperio intollerabile
gero, quod videlicet cogor armis comittibusque meis divo marti
devotis, quorum ductor et dominus sum, et forti dextera di-
michari et invadere destruereque omnes nomen, vexillum ac
opem fidey christiane gerentes. Hec quidem potissimum est
illa causa qua crucior, qua angor, et qua mea urit et pongit
conscientia, quod cum sim christicola, eiusdem fidey et reli-
gioni inimicari videar. Unde sciens me mortalem, et omni-
bus tellis et flagellis dey pro premissis esse proclivum, decrevi
pocius et domum propriam et dominium deserere, quam fidey
christiane, quam collere semper volo, inimicus et invasor effi-
cere. Ad Vestram igitur Exeellentiam, quam armis decoratam
intelligo, confidenter recurro, ut si pro eius necessitatibus
militum copiam augere desiderat, si quem fidelem et audacem
armorum ductorem habere cupit, de me gestisque meis sisci-
tare non spernet, et si me pro sua Sublimitate ydoneum ac
sufficientem accipiet, eaque mihi decenter iuxta honorem et
condicionem meam de condigno stipendio providere placuerit,
ducatos decem milia pro apparatu pro comittibus meis flori-
dis et expertis in armis hic de meis exponere non dubitabo,

et ad Vestram Excellentiam illico me conferam, cui et animum et corpus meum quo utor omnesque fortunas meas libenter offero. que si contingerit me paratissimum animo sentiet pro sua sui que status salute vigilare, nec de ulla alia re cogitare, nisi omni cura et studio semper ea facere que vel ad conservationem sui status vel sui nominis diuturnitatem pertinebunt. Harum demum lator erit Franciscus Ursi dilectus meus familiaris, cui de premissis responsum dare et de his que nomine meo dicet fidem indubiam adhibere placeat, cuius gratie me devote comendo. Dat. Thebis X Februarij 1460.

Franchus de Aziolis Thebarum etc dominus.

Τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστολῆς εἶνε σαφέστατον, γνωριμώτατοι δὲ ὁ τε ἐπιστέλλων καὶ ὁ πρὸς ὃν ἀπευθύνεται ἢ ἐπιστολὴ ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ τῶνδε: [III]^{mo} Principi et Exe^{mo} Domino D. Franciseo [Sf]ortie Vicecomiti Duci Mediolani [prie] Anglerieque Comiti ac Cremone Domino. Καὶ ὁ μὲν Φραγκίσκος Σφόρτσας, εἰς ὃν ἀπευθύνετο ἢ ἐπιστολῆ, ἀνήκων εἰς τὸ γνωστὸν ἐπιφανὲς καὶ ἰσχυρὸν γένος, ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰακώβου Σφόρτσα καὶ δουξ Μεδιολάνων ἀπὸ τοῦ 1450 μέχρι τοῦ 1466. Ὁ δ' ἐπιστέλλων Φράγκος Ἀτζαϊώλης εἶνε ὁ υἱὸς τοῦ δουκὸς Ἀθηναίων Ἀντωνίου Β', ὅστις, ὁμηρεύσας παρὰ τῷ Μωάμεθ ἐν Ἀδριανουπόλει, ἀνέλαβεν ἔπειτα περὶ τὸ 1451, ὑπ' αὐτοῦ προστατεύόμενος, τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων, κατεχομένην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς Νερίου Β' ὑπὸ τῆς χήρας αὐτοῦ Κιάρας καὶ τοῦ Βενετοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς Βαρθολομαίου Κονταρίνη. Ἐγινώσκομεν δὲ μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ Φράγκου Ἀτζαϊώλη, ὅτι κατόπιν, τῷ 1458, ὅτε ὁ Μωάμεθ διέταξε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ὀμάρ τὸν υἱὸν τοῦ Τουραχάν νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀπέβαλε τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων, μάτην ὑπερασπισθεὶς τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀποχωρήσας δ' ἐκ τῆς πόλεως ἀπεσύρθη εἰς τὰς Θήβας, ἃς παρε-

χώρησεν ὁ Μωάμεθ εἰς αὐτὸν ὡς ὑποτελεῖ. Ἄλλ' ἀργότερον, τῷ 1460, ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοῦ σουλτάνου ἐν Θήβαις¹.

Τὸ δὲ ἀνωτέρω ἐκδοθὲν ἔγγραφον ἐπιβεβαιώνει μὲν ὅσα ἐγινώσκομεν περὶ τοῦ Φράγκου, παρέχει δὲ καὶ νέας ἀγνώστους μέχρι τοῦδε εἰδήσεις. Ὁ Φράγκος γράφει πρὸς τὸν δοῦκα τῶν Μεδιολάνων, ὅτι, μανθάνων τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀρετὴν, ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὸν, θέλων νὰ φιερώσῃ κατὰ τῶν Τούρκων τὴν στρατιωτικὴν τέχνην, ἧς ἤψατο ἀπὸ παιδῶν. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἀφηγεῖται τὰ καθ' ἑαυτὸν. Ὁ πατήρ (Ἀντώνιος Ἀτζαϊώλης ὁ Β'), λέγει, καὶ ὁ πατράδελφος (Νέριος ὁ Β') καὶ ἄλλοι τῶν οἰκογενῶν ἐδέσποσαν τῆς πόλεως Ἀθηναίων καὶ τῶν αὐτῇ συνεχομένων χωρῶν ἐπὶ ἔτη ἑκατὸν καὶ ὑπερέκεινα². Καὶ μέχρι μὲν τινος ἤρχε καὶ αὐτὸς τῆς χώρας, ἀλλ' ἔπειτα ὁ αὐτοκράτωρ (σουλτάνος) τῶν Τούρκων, ἦτοι τῶν Τούρκων, παρακινήθεις ὑπὸ ἐπιβουλῶν τῶν ἀντιζήλων καὶ ἀκούσας τὰ κατὰ τὴν ἄρρητον ὀχυρότητα τῶν Ἀθηναίων, ἀπεφάσισε νὰ ἰδῇ τὴν πόλιν. Ἐπισκεφθεὶς δ' αὐτὴν καὶ ἰδὼν ἀπόρθητον, θέλων δὲ νὰ ποκτῆσῃ αὐτὴν καὶ ἐκβάλλῃ τὸν Φράγκον ἀπὸ τῆς ἰδίας ἀρχῆς, τὰς μὲν Ἀθήνας ἐκράτησε δι' ἑαυτὸν, εἰς δὲ τὸν Φράγκον ἔδωκε τὰς Θήβας, ἃς ὁμοίως ἄλλοτε μὲν κατεῖχον οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναγκασθέντες ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ εἰρημένου σουλτάνου εἶχον ἀποβάλλει. Ἀπὸ δὲ τῶν Θηβῶν καὶ ἄλλης πόλεως λιπαρᾶς ἢ εὐδαίμονος (alio opido pingui) ἀπελάμβανε κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν ὁ Φράγκ-

¹ Gregorovius Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter Τόμ. Β' σ. 371, 374, 379, 381, 395. Ἑλλ. μεταφρ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Τόμ. Β' σ. 378, 380, 386, 388, 402 κ. ἑ.

² Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Φράγκου δὲν εἶνε χρονολογικῶς ἀκριβής, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος τῶν Ἀτζαϊωλῶν ὁ δεσπότης τῶν Ἀθηναίων, ὁ Νέριος Α', ἐγκαθιδρύθη ἐν αὐταῖς τῷ 1385, ἐξ ἐκεῖνου δὲ τοῦ χρόνου μέχρι τοῦ 1460, ὅτ' ἐγράφετο ἢ ἐπιστολῆ, εἶχον παρῆλθει μόνον ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἔτη. Ἄρα ὁ Φράγκος ἢ ἀνεπιστάτως εἶχε τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἰδίου οἴκου ἢ ἐπίτηδες ἐνόμισεν, ὅτι μεγαλοποιεῖ αὐτὸν, παριστάνων περισσότερα τὰ ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ.

κος προσόδους ὄχι ὀλιγωτέρας τῶν εἰσπραττομένων πρότερον ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ ταῦτα εὐχαρίστως εἶχον τὰ κατ' αὐτὸν ὡς πρὸς τὰλλα· ἀλλ' ἀνησύχει ὁμοῦς βλέπων τὴν συχνὴν μεταβολὴν τῆς γνώμης τοῦ σουλτάνου καὶ ἐφοβεῖτο μὴ ὑπόπηση καὶ ἄκων εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Μέγιστον δὲ βᾶρος εἰς αὐτὸν ἦτο, ὅτι ἠναγκάζετο ὡς ὑποτελῆς τοῦ σουλτάνου, καὶ περὶ χριστολόγους ὧν, νὰ συστρατεύηται μετ' αὐτοῦ κατὰ Χριστιανῶν, ἄγων τὰς δυνάμεις ὧν ἠγεῖτο. Διὸ, γινώσκων ἑαυτὸν θνητὸν καὶ ὑποκείμενον εἰς τὰς δικαίας παρὰ θεοῦ τιμωρίας, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπη τὸν τε ἴδιον οἶκον καὶ τὴν ἀρχὴν μᾶλλον ἢ νὰ γείνη ἐχθρὸς καὶ ἐπιδρομεὺς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἣν θέλει πάντοτε νὰ θεραπεύῃ. Προςφεύγει λοιπὸν πρὸς τὸν δοῦκα τῶν Μεδιολάνων, ὃν γινώσκει κοσμούμενον τοῖς ὅπλοις, καὶ ἐξαιτεῖται, ὅπως, ἂν χάριν τῶν ἰδίων ἀναγκῶν θέλῃ ναυξήσῃ τὸ ὑφ' ἑαυτὸν πλῆθος τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπιθυμῇ πιστὸν καὶ τολμηρὸν ὀπλαρχηγὸν (armogium ductorem), μὴ περιφρονήσῃ αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς αὐτοῦ ἄθλους καὶ ἀποδεχθῇ αὐτὸν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν. Μισθὸν δ' ἐτήσιον ὀρίζει δεκακισχιλίων δουκάτων χάριν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ ἀκμαίων καὶ πεπειραμένων στρατιωτῶν. Στέλλεται δὲ ἡ πρὸς τὸν δοῦκα ἐπιστολὴ τοῦ Φράγκου διὰ τοῦ οἰκείου αὐτῷ Φραγκίσκου Οὕρη, δι' οὗ παρακαλεῖ νὰ στείλῃ εἰς αὐτὸν ὁ δοῦξ καὶ τὴν ἀπάντησιν.

Τοιαύτη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Φράγκου Ἀτζαϊώλη, δεομένη ἔντισιν ἐρμηνείας καὶ ἄγουσα εἰς ἀναγκαίας τινὰς παρατηρήσεις. Αἱ ἐπιβουλαὶ τῶν ἀντιζήλων, περὶ ὧν ποιεῖται λόγον ὡς προκαλεσασῶν τὴν κατάβασιν τῶν Τούρκων εἰς τὰς Ἀθήνας, εἶνε βεβαίως αἱ παρὰ τῷ σουλτάνῳ ἐν Ἀδριανουπόλει κατὰ τοῦ Φράγκου ἀντενέργειαι τοῦ Βενετοῦ Κονταρίνη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηναίων φόνον τῆς ἐν Μεγάροις καθειργμένης θείας Κιάρης. Λέγων δ' ὁ Φράγκος περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Μωάμεθ, τοῦ σουλτάνου Μουράτ τοῦ Β', καταλή-

ψεως τῶν Θηβῶν, ἐννοεῖ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην διὰ τοῦ στρατηγοῦ Τουραχάν ἐν ἔτει 1446, ὅτε ὁ τέως ἐπὶ βραχὺ κατέχων τὴν πόλιν δεσπότης Πελοποννήσου Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἠναγκάσθη νὰποχωρήσῃ εἰς Ἑξαμίλιον. Ἡ δὲ πλὴν τῶν Θηβῶν εἰς τὸν Φράγκον ὡς ὑποτελῆ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ παραχωρηθεῖσα λιπαρὰ ἢ εὐδαίμων πόλις ἦτο πάντως ἡ Λεβάδεια. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται πῶς ὁ Φράγκος, κατέχων τὰ περὶ τὰς Θήβας καὶ τὴν Λεβάδειαν, ἠδύνατο νὰ ἔχη ἐτησίαν πρόσοδον ὄχι μικροτέραν τῆς πρότερον ἐκ τῆς Ἀττικῆς εἰσπραττομένης. Τίνες δ' οἱ Χριστιανοί, καθ' ὧν ἠναγκάζετο νὰ συστρατεύηται μετὰ τῶν Τούρκων ὡς ὑποτελῆς τοῦ Μωάμεθ, δὲν πιπτεῦω νὰ θεωρηθῇ ἀμφίβολον. Ἐννοεῖ δὲ βεβαίως ὁ Φράγκος τοὺς δεσπότης τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν κατ' αὐτῶν κατὰ τὰ ἔτη 1458 καὶ 1459 πόλεμον τοῦ Μωάμεθ. Καὶ δὲν ἦτο μὲν μέχρι τοῦδε γνωστὴ συμμετοχὴ τις τοῦ Φράγκου εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο γεγονός μεταξὺ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ ἐν Θήβαις καὶ τοῦ ἔτους 1460, καθ' ὃ ἐγράφη ἢ ἐπιστολῇ, δύναται νὰ νοηθῇ. Οὕτω δὲ ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Φράγκος, ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν ὑποχρεώσεων τῆς ὑποτελείας, συμμετέσχε τοῦ πολέμου ἐκείνου ἢ διὰ στρατιωτῶν ὑπ' αὐτοῦ παρασχεθέντων εἰς τὸν Μωάμεθ καὶ τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ ἢ αὐτὸς συνεχστρατεύσας, τοῦθ' ὅπερ συνάγεται ἐκ τῆς πρὸς τὸν Σφόρτσαν ἐπιστολῆς. Καὶ ὁμοῦς ἐν τῷ πολέμῳ ἐκείνῳ τὰ ὅπλα τῶν Τούρκων δὲν ἐφέροντο μόνον κατὰ τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου πενθεροῦ τοῦ Φράγκου Ἀτζαϊώλη, τοῦ Δημητρίου Ἀσάν, ὅστις καὶ ἠναγκάσθη μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν νὰ παραδώσῃ τὸ ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενον ὀχυρὸν Μουχλίον. Διὰ τούτους τοὺς λόγους εἶνε πολὺ φυσικόν, ὅτι ὁ Φράγκος ἠσθάνετο τὴν ὑποχρέωσιν ἐκείνην ὡς βᾶρος ἐπαχθές (onus), καὶ ἐφοβεῖτο τὴν δικαίαν τιμωρίαν τοῦ θεοῦ.

Ἐντεῦθεν, βαρυνθεὶς τὸ ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἄδωρον δῶρον

τῆς ἀρχῆς καὶ κινδυνεύων Ἰσως, ἀπεφάσισε νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ἀντὶ ἀξίου λόγου ἄλλως μισθοῦ, ἀναπληροῦντος τὰς ἐκ τῆς ἀρχῆς ὠφελείας, εἰς τὸν δοῦκα τῶν Μεδιολάνων καὶ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν φίλην Ἰταλίαν, ἐξ ἧς ὠρμῶντο οἱ πρόγονοι αὐτοῦ. Προβαίνων δ' εἰς ταύτην τὴν ἀπόφασιν, λίαν ἐπικαίρως ἔστρεψε τὸν νοῦν πρὸς τὸν δοῦκα τῶν Μεδιολάνων, ὅστις εἶχε πιθανώτατα πράγματι ἀνάγκην ναυξήσῃ τὰς στρατιάς αὐτοῦ, ἅτε μέλλων σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ ἀναλάβῃ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον πρὸς τὴν Γένουαν, ὅστις ἔμελλε νὰ πολήξῃ τῷ 1464 εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης πολιτείας.

Τοιοῦτοι δὲ πόλεμοι παρεῖχον εὐκαιρίαν ἀρίστην εἰς τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν ἀνάδειξιν τῶν πολυθρυλήτων σπειράρχων (condottieri), ὅσος εἶχε μὲν ὑπάρξει καὶ αὐτὸς ὁ Σφόρτσας, ἀναρρηθεὶς ἔπειτα ἐπὶ τὴν δουκίαν καὶ διαδεχθεὶς ἐν Μεδιολάνοις τὸν Φίλιππον Μαρίαν Βισκόντην, ἐφιλοδόξησε δὲ μετὰ τὰς ἐν Ἑλλάδι ἀποτυχίας καὶ στενοχωρίας νὰ ἀναδειχθῇ καὶ ὁ Φράγκος, παρέχων ἑαυτὸν *armorum ductorem*. Ἄλλ' ὅποιοί τινες ἦσαν οἱ στρατιῶται, μεθ' ὧν ἔμελλε νὰ ταχθῇ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Φραγκίσκου Σφόρτσα; Αἱ μὲν στρατιαὶ καὶ φρουραὶ τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας ἦσαν συνήθως, ἰδίως ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις, ὀλιγάνθρωποι, οἱ δὲ Ἀτζαῖῶλαι, μάλιστα πάντων τῶν ἐν Ἑλλάδι κρατησάντων Φράγκων συνδεθέντες μετὰ τῶν ἀρχομένων καὶ αὐτόχρημα ἐξελληνισθέντες, μόλις που δυνάμεθα νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι εἶχον ὀλίγους ἐκ Φλωρεντίας ἢ ἄλλοθεν τῆς Ἰταλίας μετακαλουμένους ἰδίους σωματοφύλακας. Χάριν δὲ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ὀλίγων ἐκείνων, μεθ' ὧν ἔμελέτα νὰ μεταναστεύσῃ εἰς Ἰταλίαν, ἢ αἰτουμένη δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς συνοδοῦς ἐτησίᾳ σύνταξις δεκακισχιλίων δουκάτων ἦτο πάντως ὑπερβολικὴ. Εἰς τοὺς *comites* λοιπὸν αὐτοῦ, ὅς συμπαρελάμβανε συστρατευόμενος μετὰ τοῦ Μωάμεθ καὶ ὧν νῦν τὰς ὑπηρεσίας προέτεινεν εἰς τὸν Σφόρτσαν, δικαιοῦμεθα πιθανῶς νὰ τάξωμεν καὶ ἰθαγενεῖς Ἑλλήνας ἢ Ἀλ-

βανούς μισθοφόρους ἐκ Θηβῶν καὶ Λεβαδείας. Οὕτω δὲ ὁ μὲν Φράγκος αὐτὸς ἐσκέπτετο νὰ μεταβληθῇ ἀπὸ δουκὸς Θηβῶν καὶ Λεβαδείας εἰς τυχοδιώκτην *condottiere*, οἱ δὲ ὑπ' αὐτὸν ἐπιχώριοι ἄνδρες θάπέβαινον οἱ πρῶτοι τῶν ριψοκινδύνων ἐξ Ἑλλάδος στρατιωτῶν, οἱ πολλοὶ κατόπιν κατετάσσοντο εἰς τὰς στρατίας τῶν Ἑσπερίων, γνωσθέντες ὑπὸ τὸ ὄνομα *stradioti*.

Δυστυχῶς τάρχεῖα τῶν Μεδιολάνων σιγῶσι περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἰτήσεως τοῦ Φράγκου. Δὲν εὐρέθη ἄρα πρόθυμος ὁ Σφόρτσας νὰ δεχθῇ τοὺς ὅρους αὐτοῦ καὶ ἀπηξίωσεν αὐτὸν ἀπαντήσεως ἢ ἡ οἰαδήποτε ἀπάντησις ἐδόθη μόνον προφορικῶς διὰ τοῦ Φραγκίσκου Οὔρση, ἢ τέλος ἐγράφη μὲν ἀπάντησις τοῦ δουκὸς τῶν Μεδιολάνων, ἀποδεχομένου ἢ ἀπορρίπτοντος τὰ προτεινόμενα, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον ἔγγραφο ἀπώλεσθη¹;

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε πᾶσαν διαπραγματεύσιν διέκοψεν ἢ προέλαβεν ἐπελθὼν βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ γράμματος ὁ κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ φόνος τοῦ Φράγκου. Περὶ τοῦ φόνου τούτου ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ Λαονίκῳ Χαλκοκονδύλῃ ἐν σ. 483 ἐκδ. Βόννης τάδε: *Βασιλεὺς δὲ (ὁ Μωάμεθ) Ἀθήναζε ἀφικόμενος περιουῶν ἐπεσκόπει τὴν τε παλαιὰν πόλιν καὶ τοὺς λιμένας· ἐξηγουμένων δὲ οἱ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει νεηλύδων ὡς Ἀθηναίων τινὲς συνθέμενοι προδοσίαν Φράγκῳ τῷ Βοιωτίας ἄρχοντι, πρότερον γενομένῳ Ἀθηναίων τυράννῳ, ἐς κίνδυνον ἀφίκοντο αὐτοὶ τε καὶ ἡ πόλις, ἐνταῦθα ἀναπεισθεὶς βασιλεὺς συλλαμβάνει δέκα τῶν ἀστῶν ἄνδρας τοὺς ὀλβιωτέρους καὶ ἀπαγαγὼν τούτους κατέφυκεν ἐς Βυζάντιον. Κομιζόμενος μέντοι ἐπ' οἴκου καὶ πέμπων κήρυκας ἐκέλευε τὸν ἡγεμόνα Δημήτριον ὑπάγειν... Τὸν μὲν οὖν Φράγκον τοῦ (γρ. τὸν) Ἀντωνίου παῖδα, παι-*

¹ Δὲν γινώσκω, ἂν εἶχε γνῶσιν τοῦ ἐγγράφου τοῦ Φράγκου Ἀτζαῖῶλη καὶ ἐμελέτησε τὸ ζήτημα τοῦτο ὁ Φραγκίσκος *Rubieré* ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ *J. Sforza. Narrazione storica* (2 τόμοι. 1879). Μὴ ἰδὼν τὸ βιβλίον τοῦτο ἀγνοῶ, ἂν εἶνε αὐτόχρημα ἱστορικὴ συγγραφὴ ἢ μόνον ἱστορικὴ μυθιστορία, ὡς ἠδύνατό τις ἴσως νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῆς προσθήκης *Narrazione storica*.

δικά τε αὐτοῦ γερόμενον, ὡς λέγεται, καὶ παραδόντα τὴν Ἀθηναίων Ἀκρόπολιν, πέμπων Ζαγάνω τῷ τῆς Πελοποννήσου ὑπάρχῳ ἐκέλευεν ἀνελεῖν. Ζάγανος δὲ ἐς τὴν σκηρὴν συγκαλέσας αὐτὸν ἐς ὀμιλίαν καθίστατο ἄχρι νυκτός, μετὰ δὲ, ὡς ἀπιὼν ὤρμητο ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ σκηρὴν, κελεύσαντος δὲ αὐτοῦ ταύτη ἀπέκτεινεν.

Κατὰ τίνα δὲ μῆνα καὶ ἡμέραν τοῦ 1460 ἔγεινεν ὁ φόνος τοῦ Φράγκου οὔτε παρὰ τοῦ Χαλκοκονδύλη οὔτε ἄλλοθεν ποθεν μανθάνομεν. Τοῦτο δὲ μόνον διδασκόμεθα ἐκ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, ὅτι ὁ φόνος συνέβη μετὰ τὴν 10 Φεβρουαρίου, ἔτ' ἐγγραφή αὕτη ἢ ἐπιστολή. Ἴσως δὲ καὶ τὰ παράπονα τοῦ Φράγκου καὶ τὰ σχέδια αὐτοῦ περὶ μεταναστεύσεως εἰς Ἰταλίαν, γνωσθέντα εἰς τὸν Μωάμεθ, ἐξήγειραν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ καὶ ἐπετάχυναν τὴν σκληρὰν ἀπόφασιν τοῦ σουλτάνου.

Ἐν τέλει σημειόνω, ὅτι τὸ ἐγγραφοὺν φέρει καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Φράγκου Ἀτζαϊώλη, ἧς πανομοιότυπος εἰκὼν θέλει ἐκδοθῆ ἔν προσεχεῖ τεύχει τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος μετὰ καὶ ἄλλων ἀνεκδότων σφραγίδων τῶν Ἀτζαϊωλῶν.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΠΛΗΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ

Α'

ΚΩΔΙΚΕΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ¹

γ

*Περγ. 0,37 × 0,30. Αἰῶνος XII (φ. 478) σελ. 2.

Εὐαγγέλια κατὰ τὰς ἀναγνώσεις μετὰ σηματοφώνων.

Κοσμεῖται ὑπὸ μεγάλων ἐπιτίτλων ἐν φ. 1^α, 107^α, 158^α, 233^α, 385^α καὶ ὑπὸ μικρῶν ἐν τῇ ἀρχῇ ἐκάστου μηνός, πρὸς δὲ τούτοις ὑπὸ 214 ἀρχικῶν γραμμάτων, ὧν 126 Τ, 80 Ε, ἐν οἷς τρία ἄξια ἰδίου λόγου (φ. 3^α, 18^α, 381^α), τριῶν Α (φ. 31^α, 426^α, 433^α), ἐνός Π (φ. 246^β) καὶ ἐνός Β (φ. 414^α). Εἶνε δὲ καὶ ἄλλως διάκοσμος ὁ κωδιξ ὑπὸ χρυσῶν γραμμάτων καὶ μετὰ περισσοῦς φιλοκαλίας γεγραμμένος.

Στάχωσις δι' ὀλοσηρικοῦ κοκκίνου, λείποντος κατὰ τὴν ῥάχιν.

δ

Χαρτ. 0,205 × 0,135. Αἰῶνος XV (φ. 216).

Νομοκάνων.

1 (φ. 1^α). Νομικαὶ διατάξεις ἐν τίτλοις 4', ὧν α' (φ. 1^α) α Περὶ πίστεως νόμοι πολιτικοί». Ἀρχ. Οἱ ἀξιοθέντες τοῦ ἀγίου βαπτίσματος καὶ πάλιν ἐλληνίζοντες ἐσχάτη τιμωρία ὑπέκεινται.—β' (φ. 2^β). α Περὶ ἀγορᾶς καὶ πράξεως». Ἀρχ. Ἀγορα-

¹ Συνέχεια ἐκ τῆς σ. 96.

σία καὶ πράσις συνίσταται, ἡνίκα ἂν περὶ τοῦ τιμήματος ἑκάτερον τῶν συμφωνούντων συναινέσειε μέρος. — γ' (φ. 4^α). « Περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν ». Ἄρχ. Τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις τὰς οἰκείας καταλιμπάνειν ἐκκλησίας καὶ εἰς ἄλλας παραγίνεσθαι ἀπαγορεύομεν. . . — λβ' (φ. 27^β). « Περὶ ἐκ ποίων αἰτιῶν λύεται ὁ γάμος ». . . — να' (φ. 46^β). « Περὶ ἐμπριμοῦ ». Ἄρχ. Εἴ τις καλάμην τοῦ ἰδίου χωραφίου βουλόμενος καῦσαι, ἐνέβαλε κατ' αὐτοῦ πῦρ. — νβ' (φ. 47^α). « Περὶ ἐμφυτεύσεων ». Τέλ. Καὶ ἐὰν εὐγνωμονῆ ἐκεῖνος περὶ ὃ ὡμολόγησε δοῦναι μίσθωμα. — . . . οζ' (φ. 65^β). « Περὶ νόμου ». Ἄρχ. Νόμος ἐστὶ κατὰ κοινὸν παράγγελμα φρονίμων ἀνδρῶν δόγμα. — . . . πθ' (φ. 74^β). « Περὶ ὅπως τῶν χειροτονουμένων αἱ ψῆφοι γίνονται ἐπισκόπων ». — (φ. 76^α). « Περὶ τοῦ πατριάρχου ». Ἄρχ. Πατριάρχης ἐστὶν εἰκὼν ζῶσα Χριστοῦ καὶ ἔμψυχος. Τέλ. καὶ τὸ ζῆν μὲν ἐν Χριστῷ, ἐστράφθαι δὲ τῷ κόσμῳ.

Ὁ κ. Ἀντώνιος Μομφερράτος, ἐρωτηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ περὶ τοῦ ἐνενηκοντατίτλου τούτου νομοκάνονος, ἐπέστειλέ μοι τῇ 14 Μαρτίου 1904 τάδε: « Τὸ χειρόγραφον μοὶ φαίνεται, ὅτι εἶνε ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν συλλογῶν, αἵτινες περιλαμβάνουσιν ἀυθαίρετον κατάταξιν ὕλης. Ἡ συλλογὴ ἐν τίτλοις ἐνενηκοντα πρὸς οὐδὲν ὁμοιάζει τῶν πρὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος γνωστῶν ἐγχειριδίων καὶ νομοκανόνων, διότι οὐδεμία συλλογὴ ἄρχεται διὰ τίτλου οὐ πρῶτον κεφάλαιον εἶνε Οἱ ἀξιωθέντες τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, χωρὶον δὴλα δὴ ὁ ἀπαντᾷ ἐν Ἐπαναγωγῇ XL κεφ. 35 καὶ μεταγενεστέρως παρὰ τῷ Ματθαίῳ Βλαστάρει A κεφ. 1 περὶ τὸ τέλος (Ῥάλλη-Ποτλῆ Σύνταγμα ἰερῶν κανόνων Τόμ. 5' σ. 57). Ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ τίτλῳ πραγματεύεται περὶ ἀγορᾶς καὶ πράσεως κατὰ μίμησιν παλαιοτέρων ἐπισήμων ἐγχειριδίων, ὡς π. χ. τοῦ Προχείρου νόμου Τίτλ. XIV. Ἐν τῷ τρίτῳ συντόμως περιλαμβάνει « περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν » καὶ ἄρχεται ἐκ διατάξεως τοῦ ἀστικοῦ δικαίου τῶν νομοκανόνων (Νεαρά 6 κεφ. 2. Φωτίου Νομοκάνων Η' 8 ἐν σχολίῳ). Ἐν τῷ να' τίτλῳ « περὶ ἐμπρημοῦ » τὸ χωρίον Εἴ τις καλάμην κτλ. εἶνε χωρίον ἐκ τῶν ποινῶν τῆς Ἐπαναγωγῆς XL κεφ. 81. Ὁ τίτλος ιγ' « Περὶ πατριάρχου » εἶνε ὁ τρίτος τίτλος τῆς Ἐπαναγωγῆς. Τὸ συμπέραμά μου εἶνε, ὅτι ἡ περὶ ἧς πρόκειται συλλογὴ εἶνε τις νομοκάνων

ἄνευ συστήματος πρωτότυπος, ἐν τῇ κατατάξει δὲ αὐτοῦ ἐπικρατεῖ ἀυθαίρετος ἀνωμαλία. Δὲν εἶνε ἀντίγραφον ἐκ γνωστῆς συλλογῆς ἢ νομοκάνονος, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον ἐγὼ γινώσκω. Ἴσως δ' εἶνε ἀντίγραφον ἐκ παρατίτλων ἢ παραρτήματος ἑτέρου κώδικος, οἷας προσθήκας περιέχουσιν οἱ κώδικες· καὶ εἰς ταύτας δὲ παρατηρεῖται ἡ ἀταξία καὶ ὁ συμφορμὸς νόμων καὶ κανόνων ἄνευ συστήματος ».

2 (φ. 76^β) « Περὶ τῶν λατινικῶν λέξεων ».

Ἄρχ. Ἀδνούμιον, κατ' ὄνομα διέρχεσθαι. Ἀκουίλιος ἀγωγὴ, ἢ ἔχουσα καταδίκην. Βέβηλον, ἰδιωτικόν. Βία, ὁδός. Τέλ. Φούρτη, ἀναγωγὴ κατὰ κλεπτῶν εἰς τὸ διπλοῦν.

Ἐπιτεταί δυσεξέμβλητον μονοκονδυλικὸν σημεῖωμα.

3 (φ. 30^α). Πρόχειρος νόμος.

Περιέχει τίτλους τεσσαράκοντα, ἔχοντας σεσημειωμένους ἐν τῇ ὡς τοὺς ἀριθμοὺς, ὧν α' « Περὶ συναινέσεως μνηστείας », β' « Περὶ ἀρραβῶνων μνηστείας », γ' « Περὶ δωρεῶν μνηστείας » . . . λθ' « Περὶ ποινῶν », μ' « Περὶ διαμερισμοῦ σκύλων ». Ἐν φ. 82^α Πίναξ τῶν περιεχομένων τίτλων.

4 (φ. 169^α). « Ἐκλογὴ τῶν νόμων . . . Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου ».

Προηγεῖται ἐν φ. 168^β Πίναξ τῶν κεφαλαίων α' - κ'.

5 (φ. 190^α). « Νόμος γεωργικὸς ἐν τοῖς Ἰουστινιανοῦ βιβλίοις ».

6 (φ. 198^α). « Νόμος Ῥοδίων ναυτικὸς κατ' ἐκλογὴν ἐκ τοῦ ἰδ' βιβλίου ».

7 (φ. 206^α). « Λέξεις Ῥωμαϊκαί ».

Ἄρχ. Κομπρομισάριος ἐστὶν αἰρετὸς δικαστής. Σεκουδικτίωρα ἐστὶ δικαιοδοσία. Τέλ. (φ. 207^α). Δεπορτατεύεται, ἐξορίζεται.

8 (φ. 208^α). Σημεῖωμα μετρολογικόν.

Ἄρχ. Τὸ ἐκτάριον τοιοῦτον τί ἦν τὸ παλαιόν.

9 (φ. 208^β). Σημεῖωμα περὶ βασιλικῶν ἀρετῶν ὀλιγόστιχον.

Ἄρχ. Τὴν πολυμέριμον τοῦ βασιλέως ψυχὴν.

Ἴδε καὶ κατωτέρω ἀρ. 14.

10 (φ. 209^α). Περὶ κύκλων Θ (ἡλίου) καὶ C (σελήνης) καὶ θεμελίων.

11 (φ. 214^α). « Ὅπως εὐρίσκεται ἡ ἐνδικτος ».

12 (φ. 214^b). «Ὅπως εὐρίσκεται ἡ βία τεστα».

Ἔπονται ὁδηγίαι περὶ εὐρέσεως ἐπακτῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

13 (φ. 216^a). «Οἱ κύκλοι τοῦ ἡλίου».

14 (φ. 206^b). Ἄλλο χωρίον περὶ βασιλικῶν ἀρετῶν.

Ἴδε καὶ ἀνωτέρω ἀρ. 9.

15 (φ. 216^b). Σημείωμα περὶ μήκους σταδίου.

Τὰ φ. 48^{a-b}, 49^{a-b}, 76^a, 78^{a-b}, 79^{a-b}, 205^b 207^{a-b}, 215^{a-b}, ἄγραφα. Ἐν δὲ φ. 77^b ἀναγινώσκεται τὸ μονοκονδυλικὸν σημεῖωμα τόδε: Τέλος. Ταῦτα χειρὶ γραφέντα (;) . . . τῶν λοιπῶν ὄντων δυσξυμβλήτων.

Ἡ στάχσις παλαιὰ βυρσίνη ἀνευ ἐντύπων κοσμημάτων.



Χαρτ. 0,23 × 0,175. Αἰῶνος XVIII (φ. 202 + σ. 1165).

1 (φ. 2^a). Ξενοφῶντος Κύρου Παιδεία.

Τὸ Ε' βιβλίον τελευτᾷ κολοβόν ἐν φ. 142^b ἐν ταῖς λέξεσι καὶ λέγων πολὺ ἔτι μᾶλλον . . . (Ε', ε', 9). Τὸ δὲ Η' βιβλίον τελευτᾷ ὁμοίως κολοβόν ἐν φ. 201^b ἐν ταῖς λέξεσι καὶ τοὺς φέροντος αὐτὴν κουφότερους . . . (Η', β', 22).

Ἐν φ. 1^b «Πίναξ τῶν μετὰ τὸν Ξενοφῶντα μαθημάτων». Ἐν φ. 2^a. Ἰωάννου πέφυκε καὐτὴ σὺν τοῖς ἄλλοις. Αὐτόθι δὲ καὶ ἐπιτιτλον διὰ μέλανος καὶ κομψὸν ἀρχικὸν Ε. Ἐν φ. 143^a. Ἰωάννου τοῦ ἐς ἄρκρον φιλοπόνου τυγχάνει γε ὦν, τοῦ καὶ ἐν ἔργῳ εἶτ' οὖν ἐν πράξει ἀνά ἅπαντα τουτονὶ διὰ μνήμης ἐπιφέροντος ἐμμελῶς τε καὶ παναρμονίως. Ἐν δὲ τῷ ἀποκεκομμένῳ φ. 202^b. Ἀναστάσιος Μαρμαρᾶς γέγραφα [χειρσὶν ;] αὐταῖς.

Εἰς τὸ κείμενον εἶνε προστεθειμέναι εἶτ' ἐν τῇ ὥσ' εἶτε ὑπὸ τοὺς στίχους ἀραιόταται ψυχαγωγικαὶ ἐρμηνεῖαι.

2 (σ. 1). Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Εἰς ἅγιον Μάμαντα.

Ἐν ἀρχῇ 1737 Σεμ: 16 ἐν δὲ τέλει (σ. 21). Γέγραπται παρὰ Γεωργίου τοῦ Λερίου τὸ δ' ἀνωτέρω παρὰ Ἰωάννου ταπεινοῦ (διαγεγραμμένη ἢ λέξις) Ἰωάννου παρ: τῷ αψξδ^ο Δεκεμβρίου κγ^ο ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ.

3 (σ. 25). Τοῦ αὐτοῦ Περί εὐχαριστίας.

4 (σ. 67). Τοῦ αὐτοῦ Εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν καὶ τὰ ἐπόμενα τῆς προλεχθείσης ὀμιλίας περὶ εὐχαριστίας (κολοβόν).

5 (σ. 95). «Τοῦ αὐτοῦ [Ἰσοκράτους] Πρὸς Νικοκλέα περὶ βασιλείας».

6 (σ. 118). Τοῦ αὐτοῦ Νικοκλῆς ἢ συμμαχικός.

7 (σ. 147). Τοῦ αὐτοῦ Πανηγυρικός.

8 (σ. 202). Βασιλείου τοῦ μεγάλου Κατὰ μεθύοντων.

9 (σ. 216). Ἐπιστολαὶ λογίων τοῦ ιη' αἰῶνος.

α' (σ. 216). Δωροθέου α' τῷ διδασκάλῳ τῷ ἐν μοναχοῖς ὀσιωτάτῳ καὶ ἐν διδασκάλοις ἐλλογιμωτάτῳ κυρίῳ κύρ Βασιλείῳ —

β' (σ. 218). Δεαμάντῃ Ἑρσίου πρὸς Βασίλειον. — γ' (σ. 219).

Ἐοῦ αὐτοῦ α' Βασιλείῳ καὶ Ἀρσενίῳ διδασκάλοις τῆς κατὰ Πάτριον ἱερῶν λόγων σχολῆς » ἀπὸ Σμύρνης αψμζ' Μαΐου ιη'.

δ' (σ. 220). Δύο ἐπιστολαί, ὧν ὑπὸ τὴν δευτέραν ὑπογραφή Θεοδόσιος καὶ αψμζ' Αὐγούστου κγ'.

— ε' (σ. 222). Δεαμάντῃ Ἑρσίου Ἐπιστολαὶ τῷ ἐν μοναχοῖς κύρ Βασιλείῳ. — σ' (σ. 224). Ἀρσενίου [Λερίου] τῷ αὐτῷ.

10 (σ. 225). Σημείωμα ἀρχόμενον ὧδε: Τὴν φήμην ἀκούσας νῦν τὴν σὴν τέτρωμαι ὁ δειλαιοσ, ἐπεὶ κρόντι περίληκα σὲ τὸν πανέραστον Μιχαήλ.

Φέρει ὑπογραφήν Ἰωάννης Βαλέτας Σπυριδωνίδης τε καὶ Ἰήτης.

11 (σ. 226). Ἐπιστολαὶ λογίων τοῦ ιη' αἰῶνος.

α' (σ. 226). Ἀνυπόγραφος. Ἀρχ. Τὴν ὑμετέραν εὐγένειαν ἄρχον μέγα καμινάρη ὀλόψυχος ἐν Χριστῷ εὐχόμενος περιχαρῶς προσαγορεύω. — β' (σ. 227). Ἀνυπόγραφος, προσφωνουμένη τῷ αὐτῷ ἄρχοντι μεγάλῳ καμινάρῃ Κωνσταντίνῳ. — γ' (σ. 228).

Ἀνυπόγραφος Γρηγορίῳ ἱερομονάχῳ. — δ' (σ. 229). Ἀνυπόγραφος Κοσμᾶ καθηγουμένῳ. — ε' (σ. 230). Ἀνυπόγραφος ἄρχοντι ἀδήλῳ. — σ' (σ. 233). Ἀνυπόγραφος ἱερεί. — ζ' (σ. 236). Ἀνυπόγραφος καὶ ἀτελής Ἠλία διδασκάλῳ. — η' (σ. 238). α' Ἐπιστολὴ τοῦ σοφωτάτου Βασιλείου τοῦ ἐν Πάτμῳ σχολαρχοῦντος

τοῦ ἐκ Περιχωρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἦν ἀκμάσας ἐπὶ Γερασίου τοῦ καὶ αὐτοῦ Κωνσταντινουπολίτου τῶν ἐν μέσῳ ξύλου ν.
Ἄρχ. Καὶ τὰ μετὰ τοῦ κδρ Ἡσαίου παρὰ τῆς ὑμετέρας λογιότητος πεμφθέντα μοι γράμματα.

12 (σ. 240). Ἑρμηνεία κειμένου ἀδήλου.

Ἄρχ. (ἀκίφ.) . . . τὸ δὲ οὐ ἔνεκα ἔν ἐστι τῶν δ' εἰδῶν τοῦ αἰτίου· δέδεικται δὲ καὶ τὸ κατ' αὐτοὺς ἐρωτηματικὸν αἰτιολογικὸν ὄν.

13 (σ. 249). «Περὶ τοῦ ἀπολυτικίου τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πρὸς τὸν περὶ αὐτοῦ ζητήσαντα».

14 (σ. 255). Ἐπιστολαὶ λογίων τοῦ ιη' αἰῶνος.

α' (σ. 255). Ἀρσενίου Βασιλείῳ αψμδ^ο Ὀκτωβρίου ς^ο. — β' (σ. 257). Νεοφύτου Βασιλείῳ αψμγ' Ἐλαφροβολιῶνος γ' ἰσταμένου. — γ' (σ. 257). Ἀνυπόγραφος αψμν' Φεβρουαρίου ιη'. — δ' (σ. 258). Θεοδοσίου Βασιλείῳ τρεῖς. Ἡ δευτέρα αψμν' Μαΐου κη', ἡ τρίτη αψμδ' Μαρτίου κς^ο. ε' (σ. 262). Ἀνυπόγραφος Βασιλείῳ. — ς' (σ. 263). Βασιλείῳ, καθ' ἃ σημειοῦται ἐν τῇ ᾠδῃ. Νεοφύτῳ. — ζ' (σ. 265). Ἀρσενίου Βασιλείῳ αψμε^ο Φεβρουαρίου. — κη'. η' (σ. 266). Ἀνυπόγραφος καὶ ἀχρόνιστος τῷ αὐτῷ. — θ' (σ. 267). Ἀνυπόγραφος τῷ αὐτῷ αψμε^ο. — ι' (σ. 267). Θεοδοσίου τῷ αὐτῷ. — ια' (σ. 268). Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ αψμθ^ο Ἰουνίου κβ'. — ιβ' (σ. 269). Νεοφύτου ἀδελφῷ αψμζ^ο Μαΐου ιε'. — ιγ' (σ. 270). Ἀρσενίου ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τῷ αὐτῷ αψμε^ο Ἰουνίου κε'. — ιδ' (σ. 270) Τοῦ αὐτοῦ τῷ αὐτῷ αψμε^ο Μαΐου η'. — ιε' (σ. 272). Θεοδοσίου τῷ αὐτῷ αψμγ' Ὀκτωβρίου κγ'. — ις' (σ. 273). Δεαμαντῆ Ῥουσίῳ τῷ αὐτῷ αψμδ^ο κατ' Ἰούνιον. — ιζ' (σ. 274). Ἐκ Πάτμου ἀνυπόγραφος πρὸς τὸν ἄρχοντα Χατζῆ Σκαρλάτον αψμν^ο Σεπτεμβρίου ιη'. — ιη' (σ. 275). «Ὁ σὸς Ῥῶς . . . ἀπὸ Θηρῶν» αψμε^ο Σεπτεμβρίου ἀήγοντος.

15 (σ. 278). Ἀσκήσεις θεματογραφικαί.

Ἄρχ. (ἀκίφ.) . . . ἀλλὰ θέλωντας νὰ δουλεύσω εἰς τὸν σκοπὸν σου καὶ νὰ βοηθήσω μίς τὴν κλίσην ὅπου ἔχεις εἰς τὴν φιλαργυρίαν.

Ἐν τέλει (σ. 294). Ταῦτα ἐν Σίφνῳ ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐλλογιμωτάτου διδασκάλου Ἀποστόλη Ἐφεσίου.

16 (σ. 279). Ῥήσεις συμβουλευτικαί.

Ἄρχ. Ἐκεῖνος ὅπου ζῆ χωρὶς ἀρετὴν ὄχι μόνον ζῆ ζωὴν ταλαιπωρημένην καὶ λυπηρὰν καὶ κοπιαστικὴν ἀν ἴσως καὶ ἔχει καὶ τὰ πλούτη τοῦ Κροίσου.

17 (σ. 297). Ἐκθεσις βραχεῖα περὶ ἀγάπης.

Ἄρχ. Κάποιον θαυμαστὸν καὶ ἅγιον πρᾶγμα φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὁμόνοια.

18 (σ. 298). Ἑρμηνεία εἰς τὸ Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου.

19 (σ. 301). Βραχεῖα θεματογραφικὴ ἄσκησις.

20 (σ. 302). Θεματογραφικὴ ἄσκησις αὐτόγραφος μετὰ διασβεσμάτων.

Ἄρχ Δημήτριος ὁ ἐκ Κωνσταντινου[πόλεως] τῷ φιλοπόνῳ τε καὶ φιλομούσῳ καὶ σώφρονι Ποθητῷ τῷ ἐκ νήσου τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

21 (σ. 304). Ἀσκήσεις θεματογραφικαί.

Ἐν σ. 320 καὶ 321 δοκίμιζ κονδυλίου.

22 (σ. 322). Ἐπιστολὴ ἀνυπόγραφος πρὸς Βασίλειον.

23 (σ. 322). Συνέχεια Ἀσκήσεων θεματογραφικῶν.

Ἡ σ. 322 ἀνεστραμμένη ὑπὸ τοῦ βιβλιοπηγῶ.

24 (σ. 358). Ἑρμηνεία ψυχαγωγικὴ πιθανῶς λόγου Βασιλείου τοῦ μεγάλου εἰς δσίαν μάρτυρα.

Ἄρχ. (ἀκίφ.) : . . . πυρὶ παραδοῦς αὐτῆν· ἡ δὲ πρὸς οὐδὲν οὕτω τῶν κατὰ τῶν βίων τερπνῶν ἠπειγμένως ἔδραμε.

25 (σ. 369). Ἑρμηνεία ψυχαγωγικὴ εἰς κείμενον ἐκκλησιαστικὸν ἀδελφόν.

Ἄρχ. (ἀκίφ.) : . . . πῶς καταλιποῦσα τοὺς θρήνους εὐχαριστίας φωνὰς ἀναλάβῃ ;

26 (σ. 402). Γνώμαι περὶ φιλίας.

27 (σ. 407). «Εὐγένιος [Βούλγαρης] ὁ κατὰ τὸ ἀγιώνυμον ὄρος τοῦ Ἄθωνος καθηγεμῶν τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ ἐλλ-

λογιμωτάτῳ καὶ φίλων ἐμοὶ τιμαλφεστάτῳ κυρίῳ κυρίῳ Ῥο-
βέρτῳ Στιβένσον εὐπατρίδῃ Ἄγγλῳ.

28 (σ. 423). Γρηγορίου πρεσβυτέρου Βίος Γρηγορίου
τοῦ Θεολόγου.

Παύεται μὲν ὁ Βίος ἐν σ. 465, μενούση κενὴ κατὰ τὸ ἥμισυ, καθ'
ἂ καὶ ἡ σ. 466, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνεται ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ σ. 467.
Τελευτᾷ δὲ κολοβός ἐν σ. 478 ὡδε· καὶ τοῦ λαοῦ μετὰ δακρῦν
αὐτὸν ἱκετευόντων, οὐ κάμπτεται πρὸς τὴν αἴτησιν ἀλλ'
ἔμεινεν ἀκλι...

29 (σ. 497). « Περὶ φρονήσεως καὶ βουλήσ λόγος β' ».

30 (σ. 487). « Περὶ ἀγνείας καὶ σωφροσύνης λόγος γ' ».

31 (σ. 491). Κανὼν τῆς Μεταμορφώσεως πλάγιος τοῦ τε-
τάρτου.

32 (σ. 496). Κοσμά Ἱεροσολυμίτου Κανὼν εἰς τὴν
Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

33 (σ. 513). Θεοδώρου [Μασκάρεως] Κανὼν παρα-
κλητικὸς εἰς τὴν Θεοτόκον.

34 (σ. 531). « Ἰωάννου [Δαμασκηνοῦ] πέφυκε καὶ τὸ
σὺν ἄλλοις » Κανὼν τοῦ Πάσχα.

35 (σ. 538). Τοῦ αὐτοῦ Κανὼν τοῦ Ἀντίπασχα.

36 (σ. 566). Κοσμά Ἱεροσολυμίτου Κανὼν τοῦ Σταυ-
ροῦ.

37 (σ. 580) Κανὼν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

38 (σ. 610). Κοσμά Ἱεροσολυμίτου Κανὼν εἰς τὴν
Κοίμησιν.

39 (σ. 621). Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ Κανὼν εἰς τὴν
Κοίμησιν.

40 (σ. 630). Κοσμά Ἱεροσολυμίτου Κανόνες.

41 (σ. 657). « Γνώμαι μονόστιχοι κατὰ στοιχείον ἐκ Με-
νάνδρου καὶ ἄλλων ἀρχαίων ποιητῶν ».

Ἄρχ. Εἰς ἀγαθοὺς ἄνδρας.

42 (σ. 698). « Ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλου-
αίωτου » Ἐπιστολαί.

α' (σ. 698). Τιμοθέῳ ἀναγνώστη. — β' (σ. 699). Ὀφιλίῳ
γραμματικῷ. — γ' (σ. 700). Διοφάντῳ ἄρχοντι. — δ' (σ. 701).
Τούβα στρατιώτῃ. — ε' (σ. 701). Μηνᾷ σχολαστικῷ. — ς' (σ.
702). Γελασίῳ δουκί. — ζ' (σ. 703). Ἰωάννῃ μοναχῷ. — η' (σ.
703). Ζωσίμῳ. — θ' (σ. 703). Μαρτυρίῳ. — ι' (σ. 704). Κυρη-
νήῳ ἡγεμόνι. — ια' (σ. 704) Τοῖς ἐν Πηλουσίῳ μοναχοῖς. — ιβ' (σ.
705). Τῷ βουλευτηρίῳ. — ιγ' (σ. 706). Πέτρῳ ἀρχιμανδρίτῃ —
ιδ' (σ. 706). Θέωνι. — ιε' (σ. 707). Σελεύκῳ. — ις' (σ. 707).
Μαρτινιανῷ. — ιζ' (σ. 708). Λιοντίῳ ἐπισκόπῳ. — ιη' (σ. 708).
Κυρηνήῳ. — ιθ' (σ. 709). Παλλαδίῳ. — κ' (σ. 710). Ἡρακλείδῃ
ἐπισκόπῳ. — κα' (σ. 711). Φιλοξένῳ μαγίστρῳ. — κβ' (σ. 712).
Θεοδώρῳ σχολαστικῷ. — κγ' (σ. 712). Τῷ αὐτῷ. — κδ' (σ. 713).
Ζωσίμῳ πρεσβυτέρῳ. — κε' (σ. 714). Εὐτονίῳ διακόνῳ. — κς' (σ.
715). Ζωσίμῳ πρεσβυτέρῳ. — κζ' (σ. 716). Νηλάμμωνι διακόνῳ
ιατρῷ. — κη' (σ. 717). Παύλῳ. — κθ' (σ. 718). Ἀπολλωνίῳ
ἐπισκόπῳ — λ' (σ. 718). Μάρωνι. — λα' (σ. 719). Ἀρσενουφίῳ
ἀναγνώστη. — λβ' (σ. 720). Θέωνι ἐπισκόπῳ. — λγ' (σ. 721).
Θεοδοσίῳ ἐπισκόπῳ. — λδ' (σ. 722). Ἰσιδώρῳ διακόνῳ. — λε' (σ.
722). Ἀσκληπιῷ ἐπισκόπῳ — λς' (σ. 723). Εὐσταθίῳ πρεσβυ-
τέρῳ. — λζ' (σ. 724). Παμπρωτίῳ διακόνῳ. — λη' (σ. 725). Εὐ-
λογίῳ. — λθ' (σ. 726). Ἰσιδώρῳ διακόνῳ. — μ' (σ. 727). Εὐτονίῳ
διακόνῳ. — μα' (σ. 727). Μαρτινιανῷ πρεσβυτέρῳ. — μβ' (σ. 728).
Παύλῳ τριβουνίῳ. — μγ' (σ. 729). Παύλῳ πρεσβυτέρῳ. — μδ' (σ.
729). Ἰέρακι λαμπροτάτῳ.

43 (σ. 746). Λουκιανοῦ Ἐπιστολαὶ κρονικαί.

44 (σ. 753). Τοῦ αὐτοῦ Περὶ πένθους.

Ὁ κώδιξ σύγκειται ἐκ δύο μερῶν, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἠριθμήθη ὑφ'
ἡμῶν κατὰ φύλλα, τὸ δὲ δεύτερον ἦτο ἀρχῆθεν ἠριθμημένον κατὰ σελί-
δας. Ἡ χεὶρ τοῦ πρώτου μέρους διάφορος τῶν τοῦ δευτέρου, αἰτινες
εἶνε πλείονες τῆς μιᾶς. — Τὰ φύλλα ὑπ' ἀρ. 28, 30, 32, 33, 36-44
μετὰ ψυχγωγικῆς ἐρμηνείας. Αἱ σ. 296, 300, 368, 466, 511, 512,
628, 629, 653-656 ἄγραφοι. Μεταξὺ τῶν σ. 579-580 καὶ
672-673 ἀνά ἐν γεγραμμένον φύλλον ἀποκεκομμένον. Μεταξὺ δὲ
τῶν σ. 72-95 λείπουν φύλλα, ἐν οἷς περιείχετο τὸ τέλος τοῦ εἰς
τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν λόγου Βασιλείου τοῦ μεγάλου, ἀπὸ δὲ σ.

73 κ. ι. Ἰσοκράτους ὁ πρὸς Δημόνικον λόγος κατὰ τὸν ἐν φ. 16 Πίνακα. Ὁμοίως δὲ λείπουν φύλλα μεταξύ τῶν σ. 239 καὶ 240 καὶ ἄλλα μεταξύ σ. 545 - 565, περιέχοντα τοὺς Κανόνας τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῆς Πεντηκοστῆς κατὰ τὸν αὐτὸν Πίνακα τοῦ φ. 16.

* 10

Χαρτ. 0,23×0,18. Αἰῶνος XVII (φ. 60).

1 (φ. 6^α). Λειτουργία τῶν προηγιασμένων.

Ἐν τέλει (φ. 14^α). Ἡ παρουσία ἐγράφη ἐν Μυσύνῃ τῆς Συκελλίας δια χειρὸς εὐτελοῦς Νεοφύτου ἱερομονάχου τοῦ Κρητὸς ἐν δτι α^ο χ^ο ξ^ο β^ο ἐν μηνὶ Μαρτίῳ.

2 (φ. 17^α). Βασιλείου τοῦ μεγάλου Λειτουργία.

Ἐν τέλει. Ἡ παρούσα ἐγράφη ἐν Μυσύνῃ τῆς Συκελλίας διὰ χειρὸς εὐτελοῦς Νεοφύτου ἱερομονάχου τοῦ Κρητὸς ἐν ἔτη α^ο χ^ο ξ^ο β^ο ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχεσθε καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρων.

Ἐν τῇ κάτω ὡς τῶν φ. 6^α καὶ 17^α σημείωμα, καθ' ὃ ὁ κώδιξ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τῶν Σιναϊτῶν, ἧς ὑπάρχει καὶ τὸ μονόγραμμα ἐν φ. 1^α.

Τὰ φ. 1 - 5, 14^β - 16^β καὶ 55 - 60 ἄγραφα.

Ὁ κώδιξ εἶνε γεγραμμένος ἐπιμελῶς καὶ φιλοκάλως, κοσμεῖται δὲ ὑπὸ ἐντέχνων ἐπιτίτλων ἐν φ. 6^α καὶ 17^α καὶ ὑπὸ 43 καλλιτεχνικωτάτων ἀρχικῶν γραμμάτων καὶ τινῶν ἄλλων κοσμημάτων σποράδην.

Στάχσις βυραίνη μετ' ἐντύπων ἀπλῶν καὶ κεχρυσωμένων κοσμημάτων.

(Ἔπεται συνέχεια)

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

— Τὸ παρθένιον τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Πλούταρχος ἐν Βίῳ Σύλλα 13 μαρτυρεῖ, ὅτι, ὅτε ὁ Σύλλας ἐπολιόρκει τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος τυραννουμένης καὶ ὑπὸ σιτοδείας πασχούσας Ἀθήνας, οἱ πολιορκούμενοι ἐαίτουσαν τὸ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν φυόμενον παρθένιον. Ἐρωτήσας δὲ πρὸ πολλῶν ἑτῶν τὸν μακαρίτην Θεόδωρον Χελδράτῃ περὶ τοῦ φυτοῦ τούτου, ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν τὰς γνώμας αὐτοῦ ἐκείνας, ἃς ἀργότερον ὁ φιλοπονώτατος ἐκείνος βοτανικὸς ἐδημοσίωσεν ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ ("Ἐτ. Α' 1896 σ. 138 κ. ἐ.). Κατ' αὐτὸν, συνδυάσαντα τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου πρὸς τὰ περὶ παρθενίου ἢ περδικίου λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Πλινίου (Nat. Hist. KB' 41, 43 - 44) τοῦ Θεοφράστου (Φυτ. ἱστ. Ζ', 7, 2) καὶ τοῦ Διοσκουρίδου (Περὶ ὕλης ἰατρικῆς Δ', 86), τὸ παρθένιον ἦτο φυτὸν ἐδώδιμον καὶ ἄμα ἰαματικὸν φυόμενον ἐπὶ θριγκοῖς καὶ τοίχοις καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν κνιδωδῶν (Urticaceae), ἢ Parietaria Judaica τοῦ Λινναίου. Τοῦτο ἐν ταῖς διαφόροις χώραις τῆς Ἑλλάδος εἶνε γνωστὸν ὑπὸ τὰ διάφορα ὀνόματα περδίκι, περδικάκι, περδικουῦλι, κλιβάδι, βάλαμον, κολλίκι, κολλιτζάνι, ὑαλοπρίτη, ἀδεμόχορτο, ἀνεμόχορτο. Ἐν οἷς δὲ μοι εἶχε γράψει ὁ Χελδράτῃ πρὸς ἀπάντησιν τῆς ἐμῆς ἐρωτήσεως προσέθετε καὶ εἰδήσιν, ἣν δὲν βλέπω περιλαμβανομένην ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ Μελέτῃ περὶ τοῦ παρθενίου, καθ' ἣν τὸ φυτὸν ἦτο ἐδώδιμον ὡς καὶ ἄλλα τῶν κνιδωδῶν, ἔφερε δὲ καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς κοινῆς κνίδης (τσουκνίδας, Brennessel), ἣν ἐνιοὶ τῶν Γερμανῶν τρώγουσιν ἐφθὴν ὡς φυλλάδα (σαλάταν). Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Βλαχογιάννης μ' ἐβεβαίωσεν, ὅτι τῆς κνίδης γίνεται ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος χρῆσις ὡς φυλλάδος ἐφθῆς.

Κατὰ ταῦτα ἢ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα μνεῖα τοῦ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν φυομένου παρθενίου ὡς τροφῆς τῶν πολιορκουμένων γίνεται πάντως οὐχὶ πρὸς δῆλωσιν ἐδέσματος δηλητηριώ-

δους ἢ ἀπεχθοῦς, ἀλλ' εὐτελοῦς. Διὰ τοῦτο βλέπομεν γινομένην χρῆσιν αὐτοῦ καὶ ἐπ' ἄλλης πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως, καθ' ἣν οἱ πολιορκούμενοι εἶχον φθάσει εἰς τὰ ἰσχατα. Καὶ δὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀτζακώλη κατέλαβον τῷ 1402 τὰς Ἀθήνας οἱ Βενετοὶ καὶ ἐγκατέστησαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἐξ ἧς ἐξεδιώχθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ Ἀντωνίου τοῦ νόθου υἱοῦ τοῦ Νερίου, καταλαβόντος τὸ ἄστυ καὶ ἐπειτα πορθήσαντος τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ γενναϊοτάτη ὑπῆρξεν ἡ ὑπεράσπισις αὐτῆς ἐπὶ δεκαεπτὰ ὅλους μῆνας ὑπὸ τοῦ τελευταίου Βενετοῦ ἐξουσιαστοῦ (potestà) τῶν Ἀθηνῶν Νικολάου Βεττούρη. Ῥητῶς δὲ μαρτυρεῖται, ὅτι ὁ γενναῖος Βεττούρης τότε μένον παρέδωκε τὴν Ἀκρόπολιν, cum prius comederit equos et omnia alia comestibilia quae reperere potuit usque ad urticam¹.

Ἄλλ' ἡ urtica αὕτη, ἣν κατήσθιον ἐν ταῖς ἰσχαταῖς ἡμέραις τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως οἱ ὑπὸ τὸν Βεττούρη Βενετοὶ, τί ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ τὸ ἐπὶ τῶν θριγκῶν καὶ τοίχων τῆς Ἀκροπόλεως φυόμενον παρθένιον, εἰς ὃ εἶχον προσφύγει ὡς εἰς μόνην τροφήν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τῶν ἡμερῶν τοῦ Σύλλα; Εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἐν τε τοῖς ἐλληνολατινικοῖς λεξικοῖς καὶ ἐν τῷ Thesaurus glossariorum τοῦ Goelz ὡς ἀντίστοιχα ἐλληνικὰ ὀνόματα τῆς urtica εὐρίσκομεν μόνον τὰ κνίδη, κνίζα καὶ ἀκαλήφη. Ἀλλὰ καὶ τὸ παρθένιον εἶδομεν τασσόμενον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Urticaceae κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Χελδράιχ ἐξευρημένα· εἶνε δὲ πολὺ φυσικόν, ὅτι ὁμοίαι στενοχωρίαὶ ἤγαγον τοὺς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐν διαφόροις χρόνοις πολιορκουμένους εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιζητήσωσι τὴν ἀπὸ τοῦ λιμοῦ σωτηρίαν εἰς τὸ ἐπ' αὐτῆς μέχρι καὶ σήμερον βλαστάνον φυτόν. Εἶνε μάλιστα λίαν πιθανόν, ὅτι καὶ ἄλλοτε θὰ ἔγινε χρῆσις αὐτοῦ· ἀλλὰ ῤητὴν μαρτυρίαν ἔχομεν μόνον περὶ τῶν δύο ἐκείνων πολιορκιῶν, τῆς ὑπὸ τοῦ Σύλλα καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Ἀτζακώλη.

— **Λαχανοδράκων, ὄχι Λαχανοδράσιος.** Παρὰ τῷ Κεδρηνῷ (ἐκδ. Βόννης Τόμ. Β' σ. 45, 15) ἀναγινώσκομεν τάδε

¹ Ταῦτα κατ' ἔγγραφον τοῦ βενετικοῦ ἀρχείου. Ἴδε Gregorovius ἐν Sitzungsberichte der philosophisch - philologischen und historischen Classe der K. Bayerischen Akademie der Wissenschaften. 1888 σ. 152 σημ. 1 καὶ τοῦ αὐτοῦ Geschichte der Stadt Athen Τόμ. Β' σ. 267. Ἑλλ. μεταφρ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Τόμ. Β' σ. 271 καὶ 620 σημ.

περὶ τῆς πρὸς τὸν Κροῦμμον παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἀτυχοῦς μάχης τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβῆ τῆς συγκροτηθείσης τῇ 22 Ἰουνίου 813· ἀπώλοντο μὲν οὖν καὶ τῶν στρατιωτῶν πολλοὶ, πίπτουσι δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν οὐκ ὀλίγοι, ἐν οἷς καὶ Μιχαὴλ μάγιστρος ὁ Λαχανοδράσιος. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ αἱ λέξεις ἐν οἷς — Λαχανοδράσιος παρελήφθησαν εἰς τὸ κείμενον ἐκ τοῦ κώδικος C (Coislinianus τῶν Παρισίων), λείποντα ἐν τοῖς λοιποῖς, καθ' οὓς ἔγινεν ἡ ἔκδοσις. Ἀλλὰ τὸ ἐπώνυμον τοῦ πεσόντος στρατηγοῦ δὲν φέρεται ὀρθῶς παραδεδομένον ἐν τῷ χειρογράφῳ τούτῳ, ἢ παρανεγνώσθη. Πρέπει δὲ νὰ διορθώσωμεν Λαχανοδράκων ἀντὶ Λαχανοδράσιος. Πρόκειται δὴλα δὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντος, οὗ γίνεται μνηστία παρὰ τῷ αὐτῷ Κεδρηνῷ (Τόμ. Β' σ. 15) καὶ τῷ Θεοφάνει (σ. 681,6. 689,11. 690,4. 722, 17) ὡς στρατηγοῦ τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου καὶ τῆς Εἰρήνης. Ὅτι δὲ ὁ Λαχανοδράκων ἔπεσε μαχόμενος πρὸς τοὺς Βουλγάρους ῤητῶς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Θεοφάνης (σ. 725, 3) λέγων· ἐπανερχεται δὲ (ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ) φυγὰς ἐν τῇ πόλει πολλοὺς ἀποβαλῶν, οὐ μόνον τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἰτέλει, ἐν οἷς καὶ Μιχαὴλ μάγιστρον Λαχανοδράκοντα καὶ Βάρδαν πατρίκιον καὶ Στέφανον πρωτοσπαθάριον τὸν Χαμέαν, Νικήταν τε καὶ Θεόγνωστον στρατηγούς γεγονότας καὶ ἀνθρώπους βασιλικούς οὐκ ὀλίγους, καὶ Παγκράτιον τὸν ψευδοπροφήτην καὶ ἀστρονόμον, ὅστις καὶ νικᾷν αὐτὸν προεφήτευσεν.

— **Πτωχομάγιστρος, ὄχι Πτωχομάχης.** Παρὰ Συμεῶνι τῷ Μαγίστρῳ (ἐκδ. Βόννης σ. 666, 16 κ. ε.) ἀναγινώσκομεν περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Γ' τοῦ υἱοῦ Θεοφίλου τάδε· Τῷ 5' αὐτοῦ ἔτει κτίζει στάβλον τῶν ἵππων αὐτοῦ, κοσμήσας αὐτὸν μαρμάρους καὶ ὑδάτων ἐπιρροαῖς παντοιοτρόπως. Τελεσθέντος δὲ, ὑποδεικνύει τὴν ἄλογον κατασκευὴν τοῦ οἴκου, βουλόμενος ἐπαινεθῆναι, Πέτρῳ τινὶ λογίῳ καὶ σκωπτικῷ ἀνδρὶ, ὃν καὶ Πτωχομάχην ἐκάλουν, καὶ φησὶν ἐς αὐτὸν μνημονεύεσθαι ὀφείλω διὰ τὴν τοῦ ἔργου κατασκευὴν. Ἀλλὰ ταῦτα μαρτυροῦσι καὶ δύο ἄλλοι συγγραφεῖς τοῦ Βυζαντίου. Λέων ὁ γραμματικὸς (ἐκδ. Βόννης σ. 239, 10 κ. ε.) καὶ Γεώργιος

ὁ μοναχός (ἐκδ. Βόννης σ. 825, 13 κ.έ.). Καί τὰ μὲν οἰκεία χωρίου τῶν συγγραφέων τούτων συμφωνοῦσιν ἐν τοῖς πλείστοις μέχρι καὶ λέξεων πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Συμεῶν, ἅτε κοινῆς οὔσης τῆς πηγῆς. Μόνη δὲ διαφορὰ ὑπάρχει περὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Πέτρου, ὅστις παρὰ τῷ Λέοντι καὶ τῷ Γεωργίῳ καλεῖται Πτωχομάγιστρος καὶ ὄχι Πτωχομάχης. Εἶνε δὲ φανερόν, ὅτι τοῦτο τὸ ὄνομα πρέπει νὰ ὑποκαταστήσωμεν καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Συμεῶν. Τὸ δ' ἐσφαλμένον Πτωχομάχης προῆλθεν ἐκ λελανθασμένης γραφῆς τῶν κωδίκων τοῦ Συμεῶν ἢ ἐκ παραναγνώσεως τῶν ἐκδοτῶν. Ἴσως ἦτο γεγραμμένον πτωχομά^γ, ἢ δ' ἐπίτησις παρενοήθη, τοῦ γ ἐκληφθέντος ἀντὶ χ.

— **Ἡ ἐπισκοπὴ Ἀδρανοῦς.** Ἐν σ. 99 τοῦ Α' τεύχους τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος, ἐπανορθῶν ἐφθαρμένον χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, ἀνέγραψα καὶ τὴν γραφὴν τοῦ κώδικος Α' τὸν ἐπισκοπον ἀδρανοῦς ἀποστερήσας τῶν ὀφθαλμῶν. Προσέθηκα δὲ τὴν ἐμὴν ἀπορίαν περὶ τῆς λέξεως ἀδρανοῦς καὶ προέτεινα τὴν διόρθωσιν εἰς Ἀδριανόν. Ἄλλ' ἢ ἐν τῷ κώδικι Α' γραφὴ ἀδρανοῦς ἔχει ὀρθῶς, ἀναγνωστὴν δὲ Ἀδρανοῦς. Ἔφερε δὲ τὸ ὄνομα Ἀδρανοῦς μία τῶν ἐπισκοπῶν τῆς μητροπόλεως Νικομηδείας ἐν Βιθυνίᾳ, ἣν εὐρίσκομεν ἀναγεγραμμένην ἐν τοῖς Νέοις τακτικοῖς τοῖς ἐκδοθείσιν ὑπὸ τοῦ *Gelzer* (*Georgii Cyprii Descriptio Orbis Romani* κτλ. Ἐν Λειψία. 1890 σ. 65, ἀρ. 1334.). Ἡ αὐτὴ δ' ἐπισκοπὴ ἀναγράφεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀδριανῶν ἐν τῇ Τάξει προκαθεδρίας τοῦ Βασιλείου τῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκδοθείσῃ (ἐνθ' ἀν. σ. 11 ἀρ. 197).

Ἐπέδειξέ μοι δὲ τὰ διαλαθόντα με χωρία ταῦτα δι' ἐπιστολῆς ὁ κ. Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης, γραμματεὺς τῆς ἐν Τεργέστη ἑλληνικῆς κοινότητος, εἰς ὃν ἐκφράζω τὰς ἐμὰς εὐχαριστίας. Εἰς ταῦτα δὲ προσθέτω, ὅτι καὶ ἐν ταῖς Τάξεσι ταῖς ὑπὸ τοῦ Parthey ἐκδομέναις μνημονεύεται τρίς ἢ ἐπισκοπὴ Ἀδρανοῦς ὡς ὑπακειμένη εἰς τὸν θρόνον Νικομηδείας¹. ὑπὸ δὲ τὸν τύπον Ἀδριανῶν εὐρίσκομεν τὴν αὐτὴν ἐπισκοπὴν καὶ ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλέους καὶ δις ἐν ἄλλαις

Τάξεσιν¹, ἀπαξ δὲ ὑπὸ τὸν τύπον Ἀδριανοῦ². Εἶνε δὲ ἡ Ἀδρανοῦς, Ἀδριανοῦ ἢ Ἀδριανῶν ἢ αὐτὴ βιθυνικὴ πόλις, ἣν ἄλλως γινώσκομεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀδριάνεια³.

Κατὰ ταῦτα ἡ γραφὴ τοῦ κώδικος Α' τοῦ Νικήτα Χωνιάτου διδάσκει ἡμᾶς τὸ ἄλλοθεν ἄγνωστον γεγονός, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ ἀποστερηθεὶς τῶν ὀφθαλμῶν ἐπίσκοπος εἶνε ὁ τῆς Ἀδρανοῦς, ὃν οὕτως ἐκάκωσεν ὁ αὐτοκράτωρ, μεταβὰς εἰς τὸ Λοπάδιον. Ἐπειδὴ δὲ μετ' ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν ἀποδεικνύεται, ὅτι δὲν γίνεται που μνεῖα ἐπισκόπου Λοπαδίου, συναγεται ἐκ τούτων πάντων, ὅτι ἡ μόνη εἰς τὸ ἐφθαρμένον κείμενον τοῦ Χωνιάτου ἐγγραπτέα ὀρθὴ γραφὴ εἶνε ἡ τοῦ κώδικος Α' τὸν ἐπίσκοπον Ἀδρανοῦς ἀποστερήσας τῶν ὀφθαλμῶν.

Εἶχον ἤδη στοιχειοθετηθῆ τάνωτέρω, ὅτ' ἔλαβον ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν τοῦ φίλου κ. Γεωργίου Ζολώτα ἐκ Χίου.

« Τὸ διορθούμενον χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου ἔχει ὀρθῶς, νομίζω, καὶ κατὰ λέξιν καὶ κατὰ νόημα.

« Ὁ συγγραφεὺς δὲν λέγει, ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἐτύφλωσε τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Λοπαδίου, ὁποῖος οὐδέποτε ὑπῆρξε κατὰ τὰς γνωστὰς μοι Τάξεις τῶν μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν, διότι ἡ νεόκτιστος τότε πόλις Λοπάδιον ὑπήγετο ἀμέσως ὡς ἐνορία τῷ ἐπισκόπῳ Ἀπολλωνιάδος ὑπαγομένῳ εἰς τὸν μητροπολίτην Νικομηδείας. Ἐτύφλωσεν ἐξ ἅπαντος ἄλλης πόλεως γείτονος ἐπίσκοπον, ὃν εὗρεν ἐν Λοπαδίῳ, ἐλθόντα κατὰ τύχην, ἢ παρὰ προσκύνησιν τοῦ βασιλέως, ἢ καὶ κατὰ πρόσκλησιν τούτου πρὸς δίκην ἢ τιμωρίαν. Ἡ γραφὴ τοῦ Μοναχείου κώδικος Α' τὸν ἐπίσκοπον ἀδρανοῦς ἀποστερήσας τῶν ὀφθαλμῶν ἐμφαίνει, ὅτι τὸ πρωτόγραφον τοῦ Νικήτα εἶχε καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας τοῦ τυφλωθέντος ἐπισκόπου. Ἡ ἐπαρχία αὕτη κεῖται Ν. Α. τοῦ Λοπαδίου καὶ τῆς λίμνης, ὀπίσω τοῦ Μυσίου Ὀλύμπου καὶ ὀνομάζεται Ἀδριανῶν, ἀπὸ τῆς γνωστῆς πόλεως, ἣτις φέρει τὸ ὄνομα οἱ Ἀδριανοί.

¹ Αὐτόθι σ. 34 ἀρ. 693. σ. 63 ἀρ. 197. σ. 169 ἀρ. 208.

² Αὐτόθι σ. 185 ἀρ. 117.

³ Ramsay *The historical Geography of Asia Minor*. Ἐν Λονδίῳ. 1890. σ. 160.

⁴ *Parthey Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae Episcopatum*. Ἐν Βερολίῳ. 1866 σ. 106 ἀρ. 131. σ. 206, ἀρ. 256. σ. 247 ἀρ. 115.

«Τὸ ὄνομα τοῦτο οἱ Ἀδριανοὶ φέρει ἢ πόλις ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλέους, ὡς δεκάτη τετάρτη πόλις τῆς ἐπαρχίας Ποντικῆς πρώτης ἦτοι τῆς Βιθυνίας. μνημονεύεται δὲ καὶ ὑπὸ Σουίδα. Ὁ Ἀδριανῶν ἐπίσκοπος ἐτέλει ὑπὸ τῷ Νικομηδείας μητροπολίτῃ, φέρεται δὲ ἐν ταῖς Τάξεσι τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων καὶ ὁ Ἀδριανοῦς, ὕστερον δὲ καὶ ὁ Ἀδριανοῦς, ὡς ἐν τῷ κώδικι τοῦ Μονάχου.

«Τῆς τυφλώσεως καὶ τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ τυφλωθέντος ἐπισκόπου μνημονεύει, παρὰ τοῦ Νικήτα παραλαβῶν, καὶ ὁ παρὰ Σάθα, Ἀνώ-
νυμος (Μεσ. βιβλιοθήκης Τόμ. Ζ' σ. 341)· καὶ τὸν Ἀδριανοῦς ἐπίσκοπον στερήσας τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ δ' Ἐφραίμιος (στ. 5136) μνημονεύει μόνον τῆς τυφλώσεως· ἐπισκόπων ἕνα τε θεὸς ἐξ ὀμμάτων».

— **Ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Νικήτα καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰζερνέ-
κου Λέοντος.** Ἐν τῷ κώδικι Vulg. 56 τῆς πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Ὀλλανδίᾳ Λουγδούνου, γεγραμμένῳ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐπὶ βομβυκίνου χάρτου καὶ περιέχοντι τὴν μυθικὴν διήγησιν Στεφανίτου καὶ Ἰχνηλάτου, τὴν ἱστορικὴν διήγησιν τοῦ Ἀγαθίου καὶ ἄλλα, ὃν ἄλλοτε θὰ περιγράψω διὰ μακροτέρων, εὔρηται περὶ τὸ ἄνευ σελιδώσεως τέλος καὶ τὸ ἐξῆς

«Ἐπίγραμμα ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Δυρραχίου Νικήτα καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Λέοντος τοῦ Ἰζερνέκου ἐγγὺς αὐτοῦ κειμένου.

Οἱ κατάγοντες ἐκ μιᾶς ρίζουχίας
τὸν αὐτὸν ὡς ἔχοντες ἀρχηγὸν γένους
ἰσορροπὸν τε βίον ἀνηρημένοι
τὴν ἀζυγίαν καὶ καλὴν ἀγαμίαν

5 κοινὴν ἔλαχον καὶ θανόντες οἰκίαν.
Κοινὸν γὰρ εὖρον καὶ Παραδείσου λάχος
ὁ Δυρραχίου σὺν ὑφείδρῳ ποιμένι
ἀδελφιδῷ Λέοντι σιμνῷ Ἰζερνέκου.

Ἐκλαμπρὸς οὗτος καὶ βίον καὶ τὸν λόγον
10 Ἐπιδαμνίων ἀρχιθύτης Νικήτας
γνωστὸς κατέστη πᾶσιν ὡς Ἐωσφόρος·

ὃς ἐξ ὀνύχων εἰς πολιὰν ἐσχάτην
ὁδὸν μετιῶν ἀρετῆς ἀνευδότης
καὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς κερδάνας θεῖους λόγους
15 δι' εὐφροσύνης καὶ πόνων οὐ μετρίων
σπουδῆ τε τοὺς θύραθεν ἠρανισμένος,
τυχῶν δὲ καὶ χρίσματος ἱεραρχίας
ἀθλητικὸν στάδιον εἰσέδου τέλος».

Ἡ μητροπολις Δυρραχίου παρουσιάζεται ἤδη ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλέους, ἄρα ἀπὸ τῶν ἰουστινιανείων χρόνων· κατὰ δὲ τὴν διατύπωσιν Λέοντος τοῦ σοφοῦ κατεῖχε τὴν μβ' θεσιν (*Parthey Hieroclis Synecdemus et Notitiae Graecae Episcopatum* σ. 97 ἀρ. 44), παρὰ δὲ Νεῖλφ τῷ Δοξοπατρίῳ φέρεται ἔχουσα τὸν ἀριθμὸν μγ' καὶ ἐπισκοπὰς δ' (αὐτόθι σ. 301, ἀρ. 296), ἐν ᾧ ἐν προτέροις χρόνοις εἶχε περισσοτέρας, δεκαπέντε ἐν ὅλῳ, ὧν μία καὶ ἡ τοῦ Ἰζερνέκου, καθ' ἃ ὀνομάζεται ἐν ταῖς Τάξεσιν (αὐτόθι σ. 125, ἀρ. 618. σ. 221, ἀρ. 700). Δυρραχίου δὲ Νικήταν γινώσκομεν ἕνα μόνον ἐκ τοῦ Παχυμέρου (ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 126, 15. Τόμ. Β' σ. 248, 6), ἱκανῶς μακρόβιον, ζήσαντα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος. Ἴδε καὶ *Lequien Oriens Christianus* Τόμ. Β' σ. 246. Ἰζερνέκου δ' ἐπίσκοπος οὐδαίς, ὅσον οἶδα, ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστός.

— **Ἡ ἀνύπαρκτος ἐν Χίῳ πόλις Ὠχύρον.** Ἐξ ἀστειοτάτης παρανοήσεως τῶν ἀρχαιοτέρων ἀλλογενῶν ἐκδοτῶν τῆς χρονολογίας Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ προῆλθεν ἡ ἀνύπαρκτος ἐν Χίῳ Πόλις Ὠχύρον. Ἐν Τόμ. Α' σ. 370, 22 ἐκδ. Βόννης, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν ἐν ἔτει 1330 ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ νέου χάριν τελείας ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ἀποσκιρτήσεως τοῦ Γενουηνοῦ Μαρτίκου Ζαχαρία τελομένων ἐν Χίῳ, ἀναγινώσκομεν τάδε· ἐν τοῖς αὐτοῖς δὲ ἔτεσιν αὐτὸς περιεποίει τε τὴν νῆσον ἐαυτῷ ὑποποιούμενος τοὺς Χίους, καὶ Ὠχύρου τὴν πόλιν τά τε πελονηκότα ἀνοικοδομῶν, καὶ εἴ που δέοι, τοῖς τείχεσιν ὕψος προστιθεὶς, καὶ τάφρους τε καὶ τᾶλλα ἐξαρτυόμενος, ἃ ἐμελλε λυσιτελήσειν, εἰ κατασταίη πρὸς τὸν πόλεμον. Πῶς δ' ἐξ ἀρχῆς ἐνοήθη ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν τὸ οὕτως ἀμετάβλητον εἰς τὰς ἐκ-

δόσεις ἀπὸ τῆς ἐν Παρισίοις μέχρι τῆς ἐν Βόννῃ μεταβιβαζόμενον χωρίον δεικνύει ἡ λατινικὴ μετάφρασις τοῦ χωρίου τούτου ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Pontanus, ἔχουσα ὡδε· *Intra eosdem annos Zacharias, Chiis subactis, insulam sui iuris fecit : Ochyrum oppidum et alia velustate ruinosa instauravit* κτλ. Ἀλλὰ τὸ Ὠχυρον ἐγκαθιδρύθη πανηγυρικῶς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Πίνακι τῶν κυρίων ὀνομάτων (*Index rerum nominum et verborum*). Ἴδε Καντακουζηνὸν ἐκδ. Βόννης Τόμ. Γ' σ. 600· *Ochyrum oppidum*, I 317, 22.

Ἄλλ' ἡ παρανόησις εἶνε προφανεστῆτη. Ὁ Καντακουζηνὸς οὐδεμίαν ποιεῖται μνεῖαν πόλεως Ὠχύρου, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει, ὅτι ὁ Ζαχαρίας Ὠχύρου τὴν πόλιν, τὸ δὲ ῥῆμα παρανοηθὲν μετεβλήθη εἰς ὄνομα πόλεως.

— **Ὁ κώδιξ Marucellianus A 220.** Ἐν τῷ ἰταλικῷ τούτῳ κώδικι τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Βιβλιοθήκης Marucelliana περιέχονται ὑπ' ἀρ. 11 εἰδήσεις ἐξ ἐπιστολῶν περὶ τῆς ἐν ἔτει 1716, ὑφισταμένου τοῦ μεταξὺ Βενετίας καὶ Τουρκίας πολέμου, συγκροτηθείσης νικηφόρου κατὰ Τούρκων ναυμαχίας, περὶ τῆς ἐν Κερκύρα μελετωμένης προδοσίας, περὶ θαύματος τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος καὶ ἄλλαι τοιαῦται εἰδήσεις, ἐφ' ὧν ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν τῶν φιλιστόρων χάριν ἰδιαιτέρας μελέτης τῶν σημειωμάτων τούτων.

— **Δύο κώδικες ἐν Βιέννῃ.** Ὁ Cod. Philol. CCLXXV τῆς ἐν Βιέννῃ Αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης δὲν εἶνε ἀρχαιότερος τοῦ δεκάτου τρίτου ἢ τὸ πολὺ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Ἐσφαλμένως λέγει ὁ *Nessel* (*Catalogus . . . omnium codicum* σ. 140) *nec dubium videtur quin ipso Imp. Leonis aeno praestantissimus his codex exaratus sit*. Ὁ δὲ Cod. Philol. CCX τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης παρέχει ἐν φ. 52 ἐπιφανὲς δεῖγμα τῆς πολλάκις γινομένης χρήσεως ἐφθαρμένης περγαμηνῆς, ἀτ' ἔχων μέγιστην ὀπὴν καταλαβάνουσαν τὸ ἐν τέταρτον τοῦ ὅλου φύλλου. Τὸ δὲ κείμενον γράφεται ἐν συνεχείᾳ, ὑπερπηδωμένης ταύτης τῆς ὀπῆς.

— **Ἐπιγραφεὺς = Rubricator.** — Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 1 κώδικι τῆς ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, γεγραμμένῳ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ἐν φ. 80^α ἀναγινώσκωμεν τάδε· Τοῦτο δὲ τὸ προφητικὸν Μαλαχίου ἐστίν, οὐχ Ἡσαίου· σφάλμα δὲ ἐπιγραφέως (Ἴδε Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Α' σ. 90). Τῆς δὲ λέξεως ταύ-

τῆς Ἐπιγραφεὺς, ἣτις δὲν εἶνε νέα, ἄλλας εἶχομεν γνωστὰς ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως σημασίας· τὸ πρῶτον δὲ νῦν ἀπαντᾶται ἐν τῇ παλαιογραφικῇ ἐννοίᾳ τοῦ γράφοντος τὰς ἐπιγραφὰς κεφαλαίων καὶ βιβλίων ἐν τοῖς κώδιξιν. Ἐπειδὴ δὲ αὐταί, ὡς γνωστὸν, ἐγράφοντο συνήθως διὰ κοκκίνου μελανίου ἢ ἄλλων ἐρυθρῶν βαφῶν, τὸ ἐπιγραφεὺς σημαίνει ὅτι καὶ τὸ λατινικὸν *rubricator*. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀπίθανον, ὅτι οὗτος ἐλέγετο παρ' Ἑλλήνων καὶ ἐρυθρογράφος, καθ' ἃ προέτεινα ἐν σ. 94 τῆς ἐμῆς διεσκευασμένης μεταφράσεως τοῦ Ἐγχειριδίου ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς παλαιογραφίας τοῦ Ἐδουάρδου Θόμψωνος ἐν σ. 94 σημ. 2. Καὶ ταῦτα διότι ἀνάλογα τοῦ ἐρυθρογράφος ἔχομεν τὸ πρασινογράφος ἐν κώδικι 80 τῆς ἀγιορειτικῆς μονῆς Κουτλουμουσίου (*Syrj. P. Lambros Catalogue of Greek manuscripts on Mount Athos*. Ἐν Κανταβριγίᾳ. 1895 Τόμ. Α' σ. 276) καὶ τὸ χρυσογράφος (Κεδρηνοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 787, 25) καὶ χρυσογραφεὺς (Συμεὼν Λογοθέτης παρὰ *Montfaucon Palaeographia* σ. 5). Ἄλλως δ' ἐρυθρογράμμον γράμμα καλεῖται τὸ χρυσόβουλλον παρὰ Νικήτη Χωνιάτη σ. 793, 20.

— **Ἡ περίμετρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Βερροίας καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως.** Ἐν φύλλῳ 380^δ τοῦ κώδικος Urbip. 151 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, γεγραμμένου τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἀνέγνων τὸ σημείωμα τὸδε, ὅπερ ἀντιγράφῳ ἀπαραλλάκτως ὡς ἔχει ἐν τῷ χειρογράφῳ· Εὐρέθη ἡ περίμετρος τοῦ περιπάτου τοῦ τείχους τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων οὐργυαὶ ἀνδρικάι δεκαοκτῶ χιλιάδες· τῆς δὲ Θεσσαλονίκης ἑξακισχίλια· τῆς Βερροίας ἄρν καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀχ· ὥστε εἶποι τις εἶναι κατὰ λόγον γεωμετρικόν, τὴν μὲν Κωνσταντινούπολιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐννεαπλασίονα, ταύτην δὲ τῆς Βερροίας ὀκταπλασίονα ἔγγιστα· ἐκείνην δὲ τῆς Ἀδριανουπόλεως διπλασίονα ἔγγιστα. Ὁ ἀναγνώστης ἀρίσως θὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἐν τῇ ἀναλογίᾳ τῶν περιβάλων τῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας ὁ γράψας ἢ ὁ ἀντιγράψας τὸ σημείωμα τοῦτο σφάλλεται. Ἀλλ' οὐχ ἥττον δὲν εἶνε τοῦτο ἀνάξιον λόγου διὰ τὰ μέτρα τῶν περιβάλων ἐκάστων, ἂν ταῦτα ὑποτεθῶσιν ἔχοντα ὀρθῶς.

— **Διορθώσεις εἰς Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχέα.** Ὁ φίλος συν-
 ἄδελφος κ. Γ. Χατζιδάκις προτείνει τὰς ἐξῆς διορθώσεις εἰς τὸ ἐν Α΄
 τεύχει τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμωνος ἐκδοθὲν ἀπόσπασμα Ἰωάννου τοῦ
 Ἀντιοχέως. Ἐν σ. 15, στ. 5 ἀλλ' ἀναστάντες τῶν οἰκείων
 ἔθνῶν, ἔνθα εἶχον ἐγὼ διστακτικῶς προτείνει νὰ γραφῆ ἔστιῶν, ὁ
 κ. Χατζιδάκις προτείνει τὴν διόρθωσιν ἔθῶν, διότι λέγεται ἀνίστα-
 σθαι ἐξ ἠθέων ἢ ἔθῶν. Ἐν δὲ σ. 30, στ. 16 ἔνθα λέγεται ὁ δὲ
 τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς Πτολεμαῖος Κλεοπάτραν ἐπιπλά-
 στοις ἐγκλήμασι κατακτείνας ἀπελαύνεται διορθωτέον κατὰ
 τὴν ὀρθὴν γνώμην τοῦ κ. Χατζιδάκι τοῦ ἐπιπλάστοις εἰς ἐπὶ πλα-
 στοῖς.

— **Παραράματα καὶ προσθήκαι εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν
 Ἀθηνῶν ὑπὸ Γρηγοροβίου.** Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μεταφράσει ἐν
 τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ Τόμ. Β΄ σ. 746, στ. 4 περὶ τὸ τέλος τοῦ
 ἐγγράφου τῆς δουκίσσης Λευκάδος καὶ κομίσσης Κεφαλληνίας Φραγ-
 κισκῆς Τόκκου ἐξέπεσαν ἐκ παραδρομῆς εἰς στίχος. Ἐπανορθωτέον
 ἄρα τὸ κείμενον ὧδε· καὶ το αμεταπτη(;)τον καὶ ἄς διαμῆνη
 πρὸς τὸν ἠριμένον κῦρ τζουλλάνων καὶ πρὸς τὴν κληρω-
 νωμίαν αὐτοῦ εἰς καούτέλλαν αὐτὸν καὶ ἐμφάνιαν πάντων
 τῶν ὀρόντων. — Περὶ δὲ τῆς ἐν σ. 752 κ. ε. ἐκδιδομένης ἐκ τοῦ
 ἐν Μονάχῳ ὑπ' ἀρ. 51 κώδικος ἐπιστολῆς τοῦ Δημητρίου Χαλκο-
 κονδύλη πρὸς τὸν Ἰωάννην Καπνίωνα δὲν ἐσημειώθη ἐν σ. 675, ὅτι
 αὕτη εὔρηται προεκδεδομένη ἐν τῇ τοῦ *Legrand Bibliographie
 Hellénique* (1885) Τόμ. Β΄ σ. 309, παρελημμένη ἐκ τῆς συλλογῆς
Illustrium virorum epistolae ad Jo. Reuchlin (Ἐν Hagenau.
 1519) καὶ φέρουσα ἡμερομηνίαν 16 Ἰουνίου 1491. Πρὸς τὴν ἐκδο-
 σιν ταύτην δέον νάντιβληθῆ ἢ ἐμῆ. Περὶ δὲ τοῦ ἀθηναϊκοῦ Κτημα-
 τολογίου τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἀνακαλυ-
 φθέντος ἐν Πετροπόλει, οὐ γίνεται μνεία ἐν σ. 675, ἐγνώσθη μοι
 μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς ἐμῆς μεταφράσεως, ἐξ ἀνακοινώσεως αὐτοῦ,
 ὅτι εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ περγαμνηῆς, ἐν ᾧ τὸ ὑπ' ἐμοῦ εὔρεθὲν ἐν τῷ
 Βατικανῷ γέγραπται ἐπὶ βομβυκίνου χάρτου. Εἶνε ἄρα δύο μεγάλα
 ἀποσπάσματα Κτηματολογίων διαφόρων ἀλλήλων.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

The Chronicle of Morea. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως. A History in political
 verse, relating the establishment of Feudalism in Greece by the
 Franks in the thirteenth century. Edited in two parallel texts from
 the Mss of Copenhagen and Paris, with introduction, critical notes and
 indices by *John Schmitt*, Ph. D. Professor extraordinary at the Uni-
 versity of Leipzig. Ἐν Λονδίῳ (Methuen and Co). 1904. *Εἰς 8ον* σ. XCII, 640.

Ἀσπασίον εἶνε τὸ ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἀναμενόμενον δῶρον, ὅπερ
 παρέσχεν εἰς τὴν ἐπιστήμην ὁ κ. John Schmitt, κεκυρωμένον ἤδη
 ὑπὸ τοῦ βραβείου, δι' οὗ δικαίως ἐτίμησεν αὐτὸ ἡ Βαυαρικὴ ἀκαδημία
 τῶν ἐπιστημῶν, χορηγήσασα τῷ 1895 τὸ Ζωγράφειον ἔθλον.

Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, ὅπερ πρῶτος ἐξέδωκε τῷ 1825 ἐκ τοῦ
 Παρισιακοῦ κώδικος καὶ εἶτα τῷ 1845 ἐκ τοῦ τῆς Κοπενάγης ὁ Bu-
 chon, ἐξηλέγχθη ἔκτοτε πηγὴ πρῶτης τάξεως διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς
 φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι. Ἡ δὲ ἱστορικὴ αὐτοῦ χρῆσις ὑπ' αὐτοῦ
 τοῦ Buchon, τοῦ Hopf, τοῦ Fallmerayer, τοῦ Tozer, τοῦ Γρη-
 γοροβίου καὶ ἄλλων διεφώτισε κατὰ μέγα μέρος τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν
 γεωγραφίαν τῆς φραγκοκρατουμένης Πελοποννήσου.

Καὶ χάριν μὲν τοῦ ἱστορικοῦ σκοποῦ ὑπῆρξαν πολύτιμοι αἱ ἐκδό-
 σεις τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ Buchon, καθ' ἃ καὶ ἡ τοῦ γαλ-
 λικοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἰταλικοῦ ὑπὸ τοῦ Hopf καὶ τοῦ ἀραγωνι-
 κοῦ ὑπὸ τοῦ Morel-Fatio. Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον δὲν εἶνε
 μόνον ἱστορικὴ πηγὴ, ἀλλὰ καὶ πολύτιμον μνημεῖον τῆς δημῶδους
 γλώσσης τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸν δέκατον τρίτον καὶ δέκατον
 τέταρτον αἰῶνα. Καὶ ὅμως ὑπὸ φιλολογικὴν καθ' ὅλου ἔποψιν δὲν ἠδύ-
 ναντο νὰ χρησιμεύσωσιν αἱ ἐκδόσεις τοῦ Buchon. Οὔτε αἱ περὶ τὴν ἑλ-
 ληνικὴν παλαιογραφίαν τῶν μέσων αἰώνων γνώσεις αὐτοῦ ἦσαν ἐπαρ-
 κεῖς, οὔτε ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς ἐκδοσιν μεσαιωνικοῦ κειμένου ἢ
 προσήκουσα κριτικὴ ἀκρίβεια ἐν χρόνοις καθ' οὓς αἱ περὶ τὴν νέαν ἑλ-
 ληνικὴν μελέται μόνις που εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τῶν λογίων.

Αἱ δὲ μεγάλαι προοδοὶ αἱ ἔκτοτ' ἐπιτελεσθεῖσαι ἐν τούτῳ τῷ κλά-
 δῳ τῆς φιλολογίας ἦτο ἄδικον νὰ μένωσι ξένοι ἀπὸ τοῦ μεγάλου καὶ

σπουδαιότητας τούτου κειμένου. Στρέψας δ' ἀπὸ μακρῶν ἤδη ἐτῶν τὴν προσοχὴν εἰς αὐτὸ ὁ κ. Schmitt, εἶχεν ἤδη διατρανώσει τὴν σοβαρότητα τῶν περὶ αὐτὸ μελετῶν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1889, ὅτ' ἐδημοσίευσεν ἐν Μονάχῳ τὴν συγγραφὴν *Die Chronik von Morea. Eine Untersuchung über das Verhältniss ihrer Handschriften und Versionen*. Ἡ δὲ πολυετὴς ἀσχολία περὶ τὸ θέμα ἤγαγεν αὐτὸν ἔκτοτε τοῦτο μὲν εἰς νέαν ἀντιβολὴν τῶν κωδίκων, οὓς ἤδη πρότερον εἶχε μελετήσει, τοῦτο δ' εἰς τὴν διὰ μακρᾶς διαμονῆς ἐν Κερκύρᾳ μελέτην τοῦ λαϊκοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος, ἣν ἐθεώρει ὡς ἀναγκαιοτάτην βᾶσιν πρὸς παρασκευὴν ἐκδόσεως κειμένου γεγραμμένου ἐν τῇ δημώδει. Οὕτω δὲ παρεσκευάσθη μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐν τελείᾳ ἐπιγνώσει ἀπάντων τῶν σχετικῶν θεμάτων ἢ προκειμένη ἐκδοσις.

Τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως σώζονται πέντε κώδικες, ὁ τῆς Κοπενάγης ὑπ' ἀρ. 57, γεγραμμένος ὑπὸ Ἑλληνοσὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου πέμπτου, ὁ Παρισιακὸς 2898, γεγραμμένος τὸν δέκατον πέμπτον πρὸς τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ὁ Παρισιακὸς 2753, ἀπλοῦν ἀντίγραφον τοῦ πρότερου, γεγραμμένον κακῶς τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα καὶ ἀνάξιον παντὸς λόγου, ὁ τῆς Βέρνης, γεγραμμένος τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, ἀπόγραφον καὶ αὐτὸς τοῦ Παρισιακοῦ 2898 μετὰ τῶν αὐτῶν σφαλμάτων, καὶ ὁ Ταυρινεῖος B, II, 1, τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ τῆς Κοπενάγης, ἀλλὰ πολὺ κατώτερος αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα οἱ πέντε κώδικες περιορίζονται κυρίως εἰς τρεῖς, διχαζομένους εἰς δύο οἰκογενείας, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν Παρισιακὸν 2898, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν τῆς Κοπενάγης μετὰ τοῦ Ταυρινεῖου. Μέλλων δὲ νὰ ἐκδώσῃ τὸ κείμενον ὁ κ. Schmitt, εὐρέθη πρῶτον ἀπέναντι τῆς δυσχερείας τῶν μεγάλων διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο διασκευῶν, σπουδαίως ἀποσχοινοζομένων ἀπ' ἀλλήλων. Τῆς δυσχερείας ταύτης μόνον οἱ ἐπιχειρήσαντες τὴν ἐκδοσιν μεσαιωνικῶν δημῶδων κειμένων δύναται νὰ ἔχωσι τελείαν γνώσιν. Ὁ δὲ ἀναγνώστης μετὰ πολλῆς ὠφελείας δύναται νὰ ἀναγνώσῃ τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λεγόμενα ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ σ. XXXVII. Ὁρθοτάτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀπόφασις τοῦ κ. Schmitt, λύσαντος τὸ ζήτημα διὰ τῆς παραλλήλου ἀπέναντι ἀλλήλων ἐκδόσεως τῶν δύο διαφορῶν κειμένων. Ὑπὸ δὲ τὸ κείμενον ἀνεγράφησαν αἱ διαφοροὶ γραφαὶ τῶν τριῶν κωδίκων. Ἀλλὰ καὶ ἐν

τούτῳ αἱ δυσκολίαι δὲν ἦσαν μικραὶ. Ὁ ἐκδίδων δημῶδη μεσαιωνικὰ κείμενα ἔχει ἐνώπιόν του κώδικας ἀνορθογράφους καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἀνεπιστάτως γεγραμμένους. Τίς λοιπὸν δέον νὰ τηρηθῇ κανὼν ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἀμαρτάδων τῶν κωδίκων καὶ τῶν διαφορῶν γραφῶν; Ἡ ἀναγραφὴ ἀπάντων τούτων οὐ μόνον τὸν ὄγκον τῶν ἐκδόσεων ἀξάνει αἰσθητῶς, ἀλλὰ καὶ περιττὴ εἶνε ἐν πολλοῖς. Ὁ γράφων τὰς γραμμὰς τχύτας, ἐκδίδων τῷ 1880 τὴν *Collection de romans Grecs*, ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν ἀναγραφὴν ἀπάντων τῶν ἀμαρτημάτων τῶν κωδίκων. Ἀλλ' ὁ μακαρίτης Κουμανούδης κρίνων τὴν ἐκδοσιν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ (Τόμ. Δ' 1880 σ. 145), ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι εἶνε περιττός ὁ φόρτος. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἀποδεχθεὶς κατόπιν, εἰ καὶ διάφορα ἐφρόνει ὁ Ψυχάρης (*Essai de grammaire Néo-Grecque. Mέρ. Α' σ. 52*), ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Μύθων τοῦ Γεωργίου Αἰτωλοῦ καὶ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Σπανέα τῷ 1896 περιώρισα τὰς κριτικὰς σημειώσεις εἰς μόνας τὰς ἀναγκαίας κατὰ τὰ ἐν σ. 6 τῆς ἐμῆς ἐκδόσεως δηλωθέντα.

Ἐπιβαλλόμενος δ' ὁ κ. Schmitt τὴν ἐκδοσιν τοῦ Χρονικοῦ ἤδη ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ *Ueber phonetische und graphische Erscheinungen im Vulgärgriechischen* τῇ ἐκδοθείσῃ ἐν Λειψίᾳ τῷ 1898 ἐξεδήλωσε τὴν γνώμην ἐκείνην, εἰς ἣν ἐνέμεινε πιστός καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει. Ἔχει δὲ ἡ γνώμη αὕτη ὡδε: «Ἡ μέθοδος, λέγει ὁ κ. Schmitt, ἡ ἐφαρμοστέα εἰς τὰ δημῶδη ἑλληνικὰ κείμενα δύναται νὰ ἐκφρασθῇ δι' ὀλίγων λέξεων. Ὁ ἐκδίδων αὐτὰ δύναται νὰ μελήσῃ πᾶν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἐν τε τῷ κειμένῳ καὶ ταῖς κριτικαῖς σημειώσεσιν· ἀλλ' ὁ τιδήποτε ἀναφέρεται εἰς τὸ οὓς καὶ ἐνσημαίνει φθόγγον πρέπει νὰ θεωρηθῇ σπουδαῖον». Εὐρύνων δὲ πως ἐν σημειώσει τῆς σ. 91 τὸν κανόνα, συναναγράφει εἰς τὰς ὑπὸ τὸ κείμενον συμπεριληπτέας γραφὰς τῶν κωδίκων καὶ πᾶν ὅτι εἶνε ὅπωςδήποτε ἄξιον λόγου ὑπὸ ἐποψίν φωνητικὴν, καθ' ἃ ἤδη ἐπραξα καγὼ ἐν τῇ ἐμῇ ἐκδόσει τῆς *Ecthesis Chronica*, συμπεριλαβὼν τὰς γραφὰς αἰτινες *momentum aliquid perceptioni sermonis Neograeci auctoris et figurarum et sonorum dialecti vernaculi praebebant*. Πρὸς καὶ ὅσα περὶ τούτου ἔγραψα ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὰς ἱστορικὰς μελέτας ὑπὸ Langlois καὶ Seignobos ἐν σ. 91 κ. ε. Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ ἐκ τῆς βραχείας ἱστορικῆς ταύτης ἐπισκο-

πήσεως, ὅτι ὁ κ. Schmitt συμφωνεῖ τελείως πρὸς ὅσα ἤδη κάγω ὑπεστήριξα καὶ ἐφήρμοσα. Ἄλλ' ἐννοεῖται, ὅτι ἐνθα ἔχομεν πρὸς ἐκδοσὶν κείμενα βραχέα, οἱ δὲ κώδικες δὲν εἶνε πολλοὶ καὶ τὰ σφάλματα αὐτῶν δὲν εἶνε ὑπεράγαν πολλὰ, προτιμοτέρᾳ εἶνε ὅπωςδῆποτε ἡ ἀναγραφή ἀπασῶν τῶν ἀμαρτάδων.

Ἔδει νὰ μακρηγορήσω, ὅπως ἐκθέσω ἔστω καὶ ἐν περιλήψει τὰ πολλὰ ζητήματα, ἀτινα ἐξετάζει μετὰ περισσῆς φιλολογικῆς καὶ ιστορικῆς πολυμαθείας ὁ ἐκδότης ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ. Ἡ περιγραφή τῶν χειρογράφων καὶ ἐκθεσις περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, οἱ κανόνες οὓς ἠκολούθησεν ὁ ἐκδότης ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν δύο κειμένων, τὰ περὶ τοῦ πολιτικοῦ στίχου καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν, γαλλικὴν καὶ ἰταλικὴν στιχουργίαν, τὰ πρὸς τὸ Χρονικὸν συνδεδόμενα χρονολογικὰ ζητήματα, τὰ περὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ ἔργου καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ἐν τίνι γλώσσει ἐγράφη τὸ πρωτότυπον, τὰ κατὰ τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τοῦ Χρονικοῦ καὶ γενικαὶ κρίσις περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶνε τὰ ἐπαγωγὰ θέματα, ὧν ἀπτεται ὁ κ. Schmitt διὰ βραχέων μὲν πάντοτε, ἀλλὰ μετὰ σαφηνείας καὶ πεποιθήσεως καὶ πολλῆς θετικότητος, ὑπομιμησκούσης τὴν ἀμερικανικὴν καταγωγὴν αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ ἐκτιθέμενα ὑπὸ τοῦ κ. Schmitt μόνον τῆς γαλλικῆς διασκευῆς ἢ χρονολογία δύναται νὰ ὀρισθῇ, συνταχθείσης μετὰ τῶν ἐτῶν 1333 καὶ 1340. Τὸ δὲ πρωτότυπον, ὅπερ ὀπῆρξεν ἑλληνικόν, ἐγράφη βραχὺν χρόνον μετὰ τὸ 1300, ἀλλὰ τὰ σήμερον σωζόμενα ἑλληνικὰ κείμενα δὲν εἶνε ἀντίγραφα τοῦ πρωτογράφου, ἀλλὰ μεταγενέστεραι διασκευαί. Τούτων δὲ ὁ μὲν κώδιξ τῆς Κοπενάγης ἐν τῇ σημερινῇ αὐτοῦ μορφῇ ἐγράφη πρὸ τοῦ 1388, ὁ δὲ Παρισιακὸς μετὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, καθ' ἃ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ προσθέτως μνημονευομένων γεγονότων. Περὶ δὲ τοῦ συγγραφέως ἀποδέχεται ὁ κ. Schmitt, ὅτι δὲν ἦτο γασμουῦλος, ἦτοι μιγάς Φραγκοῖλλον, ἀλλ' αὐτόχρομα Φράγκος, γνώστης τῆς δημώδους ἐκείνης ἑλληνικῆς, ἣτις ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἐπεχωρίαζε παρὰ τε τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς Φράγκοις τῆς Πελοποννήσου· ἦτο δὲ καθολικὸς τὴν θρησκείαν καὶ γαλλικὰ ἦσαν τὰ αἰσθήματ' αὐτοῦ. Εὐφυστάτη τέλος ἢ ἀπόδειξις ἢ φερομένη ὑπὸ τοῦ κ. Schmitt περὶ τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἔσχε τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως ἀμα τῇ ἀνακαλύψει αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Goethe,

δστις, μεταβαλὼν τὸ σχέδιον τοῦ τότε ὑπ' αὐτοῦ γραφομένου δευτέρου μέρους τοῦ Faust, μετέθηκεν αὐτὸν καὶ τὴν Ἑλένην, ὧν ἡ συνένωσις συμβολίζει τὸν συνδυασμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος, εἰς τὴν φραγκοκρατουμένην Πελοπόννησον. Ἀνέγνω ἄρα ὁ μέγας Γερμανὸς ποιητῆς ἑλληνιστὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως; Διὰ τί ὄχι, ἀφ' οὗ ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν γερμανικὴν μεταφράσεως ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἄσμάτων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι δὲν ἦτο εἰς αὐτὸν ἄγνωστος ἢ νέα ἑλληνικὴ;

Ἐν δὲ τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ κειμένου ὁ κ. Schmitt παρέκαμψε μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας τὰς παρουσιαζομένας πολλὰς δυσχερείας. Ἴσως θὰ ἠθέλομεν αὐτὸν τολμηρότερον ἐν τισιν, ἀλλ' αὐτὸς δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς τὴν ἐν ἀμφιβόλοις μάλιστα χωρίοις συντηρικότητα αὐτοῦ. Ἄλλως δὲ τὰ πάντα ἐν τῇ ἐκδόσει ἐρεῖδονται ἐπὶ συστήματος ἐνιαίου, ὥστε ὁ μὴ διαφωνῶν πρὸς τὸ ὅλον σύστημα δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ προτείνῃ ἀμφισβητησίμους ἐπανορθώσεις τῶν καθ' ἕκαστον. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ τινα κατ' ἐμὲ κριτὴν ἀναμφηρίστως διορθωτέα. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῷ στίχῳ 7220 τῆς Παρισιακῆς διασκευῆς.

Ἐθλίβη τον ὁ πρίγκιπας, ὅπου ἦτον γὰρ καὶ θεῖός του οὐδεὶς λόγος ἐμποδίζει νὰποκαταστήσωμεν τὸ ὑπὸ τοῦ μέτρου ἀπαιτούμενον θεῖός του. Οὐκ ὀρθὴν δὲ θεωρῶ τὴν γραφὴν ἀστένειον φοβερὰν ἐν στ. 7216 καὶ καμμίαν συγγένειον ἐν στ. 3933. Τὰ θηλυκὰ φοβερὰν καὶ καμμίαν φανεροῦσιν, ὅτι δέον νὰ γραφῇ ἀστένειαν, ἢ καὶ ἀσθένειαν, καὶ συγγένειαν. Ἄλλως δὲ τὴν προφανῆ διόρθωσιν ἐνδεικνύει ἢ ἐν τῷ κώδικι Κοπενάγης ἐν στ. 7216 γραφὴ ἀστένια, καθ' ἣς δὲν εἶνε δίκαιον νὰ ἰσχύσῃ τὸ ἀσθένιον τοῦ αὐτοῦ κώδικος ἐν στ. 4693 καὶ τὸ ἐν στ. 3933 συγγένειον τῶν κωδίκων Κοπενάγης καὶ Ταυρίνου. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Schmitt ἀνάλογον τούτων νομισθὲν συμπάθειον εὑρηται ἀναρθρον δις ἐν στ. 1571 καὶ 1704, καὶ εἶνε πάντως οὐδέτερον ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις, καθ' ἃ καὶ σήμερον ἐκφέρεται· λίαν δὲ ὑποπτον εἶνε τὸ ἐν στ. 4258 θηλυκὸν ἄρθρον τὴν τῶν κωδίκων Κοπενάγης καὶ Παρισίων, οὐδ' εἶνε ὀρθὴ ἢ ἐν τῷ Πίνακι ἐν σ. 618 μνεία τοῦ ὀνόματος καθ' ὅλου ὡς θηλυκοῦ. Πρὸς τούτοις παρατηρῶ, ὅτι ἐν σ. 91 ἡ ἐπιγραφή Τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν τὸν τόπον τοῦ Μορέως, ἀποτελοῦσα στίχον πολιτικόν, ἔδει νὰ ἐκδοθῇ ἐμμέτρως καὶ ὄχι κεχωρι-

σμένη ὡς ἐξεδόθη. Ἐν σ. XLIX καὶ ἐν σ. 604 ἡ λέξις δομέστικος ἢ δεμέστικος κακῶς μεταφράζεται διὰ τοῦ *seneschal*, εἰς ὃ ἀνταποκρίνεται τὸ βυζαντικὸν στρατοπεδάρχης. Ἐν σ. LIII λέγεται, ὅτι ἡ φραγκικὴ ἡγεμονία τῆς Ἀχαιῆς διαρκέσασα ἐπὶ διακόσια εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἔτη, ἠνώθη ἔπειτα καὶ πάλιν μετὰ τοῦ βυζαντιτικοῦ κράτους ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές, διότι αἱ σχέσεις τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὸ Βυζάντιον δὲν μετεβλήθησαν καὶ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Κωνσταντίνου ὡς αὐτοκράτορος, τὸ δὲ δεσποτᾶτον ἐξηκολούθησεν ὑφιστάμενον ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Δημήτριον καὶ Θωμᾶν. Ἐν τῷ Πίνακι ἐν σ. 629 ἀναγράφονται τὰ χωρία ἐν οἷς μνημονεύεται ὁ στρατηγὸς Μακρυνὸς ὁ ὑπὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγου σταλὲις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐναντίον τῶν Φράγκων. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις τοῖς χωρίοις τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ ἔπρεπε νὰ γραφῆ Μακρηνός. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι οὕτω διὰ τοῦ υ φέρεται γραφόμενον τὸ ὄνομα ἐν τοῖς κώδιξιν, ἀλλ' ἔστω τοῦτο ἐν τῶν παραδειγμάτων περὶ τῆς τολμηροτέρας ἀπὸ τῶν κωδίκων ἀποστάσεως, ἣν, καθ' ἃ ἔλεγον πρότερον, ἐδικαιούμεθα νὰ ἀναμείνωμεν παρὰ τοῦ ἐκδότου. Καὶ δὴ πάντως τὸ ὄνομα Μακρηνός ἀνήκει εἰς τὴν σειράν ἐκείνων τῶν πολλῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς οἰκογενειακῶν ὀνομάτων τῶν προελθόντων ἐξ ἔθνικων, οἷα τὰ Συναδηνός, Κομνηνός, Ὑρτακηνός καὶ πλείστα ὅσα ἄλλα, περὶ ὧν θέλω γράψαι ἄλλοτε ἰδίᾳ. Περὶ δὲ τοῦ τύπου Σγοῦρος τοῦ ὀνόματος τοῦ τυράννου τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἄργους, ὃν διαρκῶς μὲν εὐρίσκομεν ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι, ἐν δὲ στ. 1528 καὶ ἐν τῷ τῆς Κοπενάγης, παρατηρῶ, ὅτι εἶνε ἀξίος ἰδίᾳ προσοχῆς. Ἀληθῶς παρὰ τὸν ἐκ τοῦ Νικήτα Χωνιάτου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀχομινάτου γνωστὸν ἐν τῇ ληγούσῃ τορισμὸν τοῦ ὀνόματος, Σγοῦρον εὐρίσκομεν ὀνομαζόμενον τὸν ἄνδρα καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 226 Παλατίνῳ κώδικι τοῦ Βατικανοῦ. Ἴδε τὸ χωρίον ἐν τῇ ἐμῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος Τόμ. 5' σ. 348 καὶ τῇ μεταφράσει τῆς τοῦ Γρηγοραβίου Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων Τόμ. Β' σ. 421.

Ἔστωσαν ἐπιτετραμμέναί αἱ ὀλίγαι αὗται παρατηρήσεις εἰς ἐκδοσὶν κατὰ πάντ' ἀξίαν πλείστων ὄσων δικαίων ἐπαίνων, ἧτις θὰ μείνη ἐπὶ μακρὸν ὑποδειγματικὸς τύπος ἐκδόσεως νεοελληνικῶν κειμένων, ἐπαξίως συμπληρουμένη ὑπὸ τῶν ἐν τέλει ἀξιολόγων γλωσσικῶν, ὀνοματικῶν καὶ γεωγραφικῶν πινάκων.

Delftsch Studentencorps XI^e Lustrum.—Maskerade voorstellende de Ommetocht van Nikephoros II Phokas binnen Byzantium na zijne Kroning tot Keizer in 963 gehouden te Delft op den 14 July 1903 Door de Leden van het Delftsch Studentencorps. Delft (J. Waltman J^r).

Τὸ καλλιτεχνικὸν λεύκωμα τὸ ἀγγελλόμενον ἐνταῦθα παριστάνει πομπὴν ἱστορικὴν τελεσθεῖσαν τῇ 1 Ἰουλίου τοῦ παρελθόντος ἔτους ὑπὸ τῶν σπουδαστῶν τοῦ πολυτεχνείου τῆς ὀλλανδικῆς πόλιως Delft θέμα δ' ἔχουσιν τὴν ἐπὶ τῇ στέψῃ ὡς αὐτοκράτορος πανηγυρικὴν εἰσόδον τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰς δὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος πάντως ἐπέδρασεν ἢ διὰ τῆς ἀξίας λόγου συγγραφῆς τοῦ κ. Schlumberger δημοποιήσεις τῶν γνώσεων περὶ τοῦ Νικηφόρου. Εἰς τοὺς ἀναλαβόντας τὴν πομπικὴν μεταμφίεσιν παρείχετο ἡ εὐκαιρία νὰ παραστήσωσι τὸν βασιλέα περιστοιχιζόμενον καὶ προπεμπόμενον ἢ ἀκολουθούμενον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῦ κλήρου, τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ διαδόχου Ἰωάννου Τζιμισκῆ, τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν αὐλικῶν, τῶν μεγάλων αἰχμαλώτων τῶν ἀνατολικῶν αὐτοῦ πολέμων, τῶν σωματοφυλάκων καὶ τῶν στρατιωτῶν, τῶν μαγκλαβιτῶν καὶ τῶν βαράγγων. Πράγματι δ' ἐν τῇ ἀναγραφῇ καὶ ἐξικονίσει τῶν προσώπων τῶν συμμετασχόντων τῆς πομπῆς βλέπομεν παριστανόμενα ἅπαντα τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τοῦ Νικηφόρου γνωστὰ πρόσωπα. Ἐξήκοντα καὶ τέσσαρες ὀνομαστὶ ἀναφερόμενοι καὶ πλῆθος ἀνωνύμων δορυφορημάτων (*comparse*), παριστανόντων τὰ διάφορα στρατιωτικὰ σώματα, τὸν κατώτερον κληρὸν, θαλαμηπόλους, θεράποντας, αἰχμαλώτους, προσέδιδον πολλὴν ζῶην καὶ κίνησιν εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ πομπήν. Ἐν ἰδίῳ δὲ πίνακι ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν ὑποδυθέντων τὰ ἐξήκοντα καὶ τέσσαρα ὀνομαστὰ πρόσωπα σπουδαστῶν, ὧν ἀρκούμεθα ὀνομαζόμενοι τοὺς ὑποκριθέντας τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν καὶ τὸν Τζιμισκῆν F. H. Fentener van Vlissingen καὶ G. A. Abendanon.

Τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ θέματος ἠγγύατο ἡ καλὴ ἐκλογὴ τοῦ θέματος πομπῆς ἀναφερομένης εἰς τὰς ἐνδοξοτάτας ἡμέρας τοῦ Βυζαντίου, ἐν ἧ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν ἐνδυμασιῶν τῆς αὐλῆς ἠδύνατο νὰ ἐπιδειχθῇ ἐναμίλλως πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν στολῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ Βορρᾶ. Ἐξ ἑνὸς ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ πατριάρχης καὶ οἱ στρατηγοὶ

καὶ οἱ αὐλικοὶ τοῦ Βυζαντίου, ἐξ ἑτέρου δ' ὁ Νορβηγὸς Ἀράλδος ὡς ἀρχηγὸς τῶν μαγκλαβιτῶν, ὁ υἱὸς τοῦ ἀμπερᾶ τῆς Κρήτης Κουρούπα Ἀνεμάς καὶ διάφοροι ἄλλοι Σαρακηνοὶ αἰχμάλωτοι.

Καὶ τὴν μὲν σύμφωνον πρὸς τὰς πηγὰς καὶ τὰ ἱστορικὰ διδάγματα ἐκλογὴν τῶν προσώπων τοῦ πομπικοῦ δράματος εὐκόλον ἦτο νὰ ἐπιτύχῃ διὰ συντόνου μελέτης οἱ διοργανώσαντες τὴν ἐορτὴν. Ἄλλως δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Schlumberger ἠκόλυνεν αὐτοὺς αἰσθητῶς. Διὰ τοῦτο ἄψογος ὑπῆρξεν ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ ὀνομασίαι τῶν προσώπων. Ἐν τῷ πίνακι τῶν ὀνομάτων ἐλάχιστα ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, τὴν ἐκ τυπογραφικῆς παραδρομῆς κακὴν γραφὴν τοῦ ὀνόματος Dionisios Macheara ἀντὶ Dionysios Machaira, Chalkutres ἀντὶ Chalkutzes καὶ Alonsianos ἀντὶ Alousianos. Ἄξιον δὲ λόγου εἶνε καὶ τοῦτο, ὅτι, εἴ τινα ὀνόματα ὑποδεστέρων προσώπων τῆς βασιλικῆς συνοδίας ἐδέξαι νὰ πλασθῶσι, κατωρθώθη νὰ δοθῇ εἰς αὐτὰ τύπος αὐτόχρημα βυζαντιακὸς ἢ ἀνεκτῶς πλησιάζων εἰς τὴν ὀνοματογίαν τοῦ Βυζαντίου. Ἔστω δὲ τὸ παράδειγμα τῶν παρασκευασάντων τὴν βυζαντιακὴν ταύτην πομπὴν ἐν τῇ μικρᾷ ὀλλανδικῇ πόλει διδακτικόν διὰ τοὺς παρ' ἡμῖν βυζαντιακὰ θέματα δραματουργοῦντας, οἵτινες πολλάκις μετὰ πολλῆς ἀνεπιστάσιος ἐκλέγουσι τὰ μὴ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐπιβεβλημένα ὀνόματα τῶν προσώπων.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἀλλὰ τὸ δυσκολώτατον ζήτημα ἦτο τὸ τῆς περιβολῆς τῶν μετεχόντων τῆς πομπῆς. Καὶ τὸ μὲν καλλιτεχνικὸν αὐτῆς μέρος παρεσκεύασεν ὁ ὀλλανδὸς ζωγράφος Ἀντώνιος Molkenboer, εἰδικὸς ὢν περὶ τὴν ἐνδυμασιολογίαν, τὰς δὲ περιβολὰς ἐσχέδιασεν ὁ ἐν Παρισίοις Θεόδωρος Thomas, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ δούς τὰ σχέδια τῶν περιβολῶν κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Θεοδώρας τοῦ Sardou. Ὅποια δ' ἀπέβησαν αἱ ἐνδυμασίαι διδασκόμεθα ἐκ τῶν εἰκοσίων εἰς φύλλον ἐγχρώμων πινάκων τοῦ λευκώματος.

Καὶ δὴ ἡ καθ' ὅλου αἰσθησις ἦν ἐμποιοῦσιν αὐταὶ αἱ εἰκόνες εἶνε ἀγαθὴ· ἐπρυτάνευσε δὲ καὶ ἐν τῇ παρασκευῇ τῶν ἐνδυμασιῶν ἡ αὐτὴ ἐκείνη φιλόπονος μελέτη ἢ διατρανουμένη περὶ τὸν καθορισμὸν τῶν προσώπων τῶν ἐκλεχθέντων ὅπως συμμετάσχῃ τῆς πομπῆς. Ἄλλ' ἡ ἐπίκρισις τῶν καθ' ἕκαστον δὲν εἶνε εὐκόλος ἐφ' ὅσον ἡ βυζαντιακὴ ἐνδυμασιολογία (Kostümkunde) εὐρίσκεται αὐτόχρημα ἐν τοῖς σπαργάνοις. Ὁ καθορισμὸς τῆς περιβολῆς καὶ τῶν ὄπλων, σκευῶν καὶ

ἐπίπλων βυζαντιακῆς τινος περιόδου ὠρισμένης εἶνε σχεδὸν ἀνέφικτος ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, σήμερον τοῦλάχιστον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰνάλογα πράγματα τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ἅτινα δύνανται ὡς τὸ πλεῖστον νὰ ὀρισθῶσι μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ ἀσφαλείας. Τὰ δ' αἰτία δι' ἃ ὑστεροῦσιν ὡς πρὸς τοῦτο αἱ ἡμέτεραι περὶ τῶν βυζαντιακῶν πραγμάτων γνώσεις εἶνε πολλά. Κυριώτατοι δὲ λόγοι εἶνε ὅτι δὲν ἔχομεν οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἔχομεν μουσεῖα ἐνδυμασιῶν, ὄπλων καὶ σκευῶν, διότι τὰ περισωθέντα εἶνε οἰκτρῶς ὀλίγα, δεύτερον ὅτι δὲν συνελέχθησαν τὰ οἰκτεῖα χωρία τῶν συγγραφέων καὶ τρίτον ὅτι δὲν ἔχομεν συλλογὴν πλήρη τῶν περισωθεισῶν εἰκόνων ἐν χειρογράφοις, ἐν ἐκκλησίαις, ἐπὶ ἀναγλύφων, σκευῶν, νομισμάτων καὶ μολυβδοβούλων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἔλλειψις εἶνε σχεδὸν τελείως ἀνεπανόρθωτος. Πρέπει δὲ νὰ γείνη σπουδαία καὶ ταχεῖα μέριμνα περὶ τῆς συλλογῆς τῶν συγγραφικῶν χωρίων καὶ τῶν εἰκόνων. Οὐδὲ ἀρκεῖ νὰ ἐκδοθῶσι τὰ χωρία καὶ αἱ εἰκόνες εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ συστήματος καὶ κατὰ κεφάλαια οὕτως εἰπεῖν, εἰδικώτερον περισυλλεγομένης καὶ ἐρμηνευομένης πάσης ὕλης χωριστὰ καὶ οὕτως, ὥστε αἱ εἰκόνες τῶν πραγμάτων, ἐγχρωμοὶ ἐνθα περισώθησαν τοιαῦται, νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ὑπόμνημα τῶν περὶ ἐκάστου γένους περιβολῆς, ἐκάστου εἶδους ὄπλου καὶ ἐπίπλου χωρίων. Ἐπὶ τούτοις δὲ πρέπει νὰ ἀναζητηθῶσι μέρη περιβολῆς καὶ ὀπλισμοῦ καὶ ὠρισμένα ἐπιπλά ἐν γενικωτέροις εἰκόσι καὶ ἀποκριθῶσιν ἐξ αὐτῶν. Μόνον οὕτω δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν ἐν ἐξελίξει τὴν ἱστορίαν ἐκάστου ἐνδύματος, τοῦ στέμματος, τοῦ σκήπτρου, τῆς σημαίας, τῆς ἀσπίδος, τῆς κομμώσεως τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, τοῦ θρόνου τῶν αὐτοκρατόρων, τῆς βιβλιοθήκης τῶν φιλοβιβλίων, τοῦ γραφείου ἐφ' οὗ γράφουσιν οἱ βιβλιογράφοι καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐφ' ὅσον δὲ δὲν γίνονται αἱ τοιαῦται συλλογαὶ καὶ μελέται, ἀλλ' ἔχομεν σποραδικὰς μόνον εἰδήσεις καὶ τυχαίας ἐκδόσεις κειμένων καὶ εἰκόνων, ἀτελεῖς θὰ εἶνε αἱ περὶ πάντων τούτων γνώσεις, οὐδὲ θὰ δυνάμεθα νὰ ἔχομεν ἀσφαλῆ καὶ τελείαν ἔννοιαν περὶ τοῦ πῶς ἐνεδύετο ὁ Βυζαντινὸς πολίτης, αὐτοκράτωρ καὶ στρατιώτης καὶ πῶς διεκοσμοῦντο τὰνάκτορα τῶν βασιλείων καὶ οἱ οἴκοι τῶν ἀστών.

Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται αἱ συζητήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις αἱ προκληθεῖσαι κατὰ τὴν πρό ἑτῶν ἐν Παρισίοις παράστασιν τῆς Θεοδώρας τοῦ Sardou καὶ αἱ ἀμφισβόλαι ἃς ἐγέννησεν ἡ θεία τῶν Ἰσαύρων τοῦ

κ. Ῥαγκαβῆ ἐν τῷ Βασιλικῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν. Οὐδ' ἦσαν πάντως διάφοροι αἱ ἐντυπώσεις ἄς προεκάλεσεν ἡ πομπὴ τοῦ Delft, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν λευκώματος. Ἀναγνωρίζομεν ὁμοιότητας λεπτομερειῶν ἄς γινώσκομεν καὶ καθ' ὅσον γινώσκομεν αὐτάς, ἀλλὰ γεννῶνται ἐν ἡμῖν καὶ δισταγμοὶ οὓς δὲν δυνάμεθα νὰ διαλύσωμεν πάντοτε οὐδὲ νὰ βεβαιώσωμεν, ἐφ' ὅσον ἀντὶ πραγμάτων βεβαίων ἔχομεν πρὸ ἡμῶν δημιουργήματα στηριχθέντα πολλάκις ἐπὶ εἰκασιῶν ἢ ἀπλῶν ἀναλογιῶν. Παρουσιάζεται ἐνώπιον ἡμῶν θέαμα, ὅπερ εἶνε προφανῶς κράμα διαφόρων ἐποχῶν, ὧν ἐκάστη συνεισφέρει ἴδια τινὰ στοιχεῖα, καὶ ταῦτα συμπληρούμενα ἐκ μαντείας εὐφυοῦς ἢ αὐθαϊρέτου. Θὰ φθάσωμεν ἄρα ποτε εἰς τὴν βεβαιότητα νὰ εἰπώμεν, ὅτι πκρέχομεν εἰς τοὺς θεατὰς βυζαντιακοῦ δράματος ἢ πομπῆς ὠρισμένης ἐποχῆς; ἔστω μὲν ὄχι τἀναμφισβήτητα καθ' ἕκαστα τῶν χρόνων περὶ ὧν πρόκειται, ἀλλὰ κἂν τοὺς ἀσφαλεῖς καὶ ἐμμερτύρως δεδομένους περὶ πάντα χαρακτῆρας ἐνδυμασίας, ὀπλισμοῦ καὶ διακοσμῆσεως καθ' ὅλου βυζαντιακῆς;

Τὸ πρόβλημα εἶνε πράγματι δυσχερέστατον, τὸ ὁμολογῶ. Τὰ μὲν ἀσφαλῶς γνωστὰ εἶνε ὀλίγα, τὰ δὲ κενὰ εἶνε πολλά. Ἐχοντες δ' ὅπωςδῆποτε ἀνάγκην τῆς πληρώσεως τῶν κενῶν τούτων, ποῦ θὰ καταφύγωμεν; Εἶνε ὀρθὴ ἢ ἐξ ἀναλογίας προσφυγὴ τοῦτο μὲν εἰς παραδόσεις τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, τοῦτο δ' εἰς σύγχρονα κατασκευάσματα τῆς Δύσεως ἢ τῆς ἀπωτέρας Ἀνατολῆς; Ἰδίως δὲ νομίζω, ὅτι ὑπὲρ τὸ δέον γίνεται ἀκόμη χρῆσις τῶν Ῥωμαϊκῶν παραδόσεων, Ἐκεῖνο ὅπερ δὲν ἀπέφυγε τὸ θέατρον τῶν Παρισίων κατὰ τὴν παράστασιν τῆς Θεοδώρας, οὐδὲ τὸ Βασιλικὸν κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀναβίβασιν τῶν Ἰσαύρων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρακάμψωσι καὶ οἱ ὀργανωταὶ τῆς πομπῆς τοῦ Delft. Τὸ Βυζάντιον αὐτῶν ἐνθυμίζει παρὰ πολὺ τὴν Ῥώμην τῶν αὐτοκρατόρων· ἀλλ' ἐνθυμίζει καὶ τὴν Ῥώμην τῶν μέσων αἰώνων ὁ ἐξυρμημένος τὰς κεφαλὰς καὶ παρεϊὰς κλῆρος ὁ περιβάλλων τὸν πατριάρχην καὶ ἡ στολὴ τῶν μοναχῶν. Ὡς πρὸς τοῦτο τούλάχιστον οἱ σπουδασταὶ τοῦ Delft θὰ ἐπλησιάζον εἰς τοὺς χρόνους Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ διδασκόμενοι ἐκ τῶν κελλίων τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἢ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Νέας Ῥώμης πολὺ μᾶλλον ἢ προσφεύγοντες ὡς εἰς πρότυπα εἰς τὰ τάγματα τῶν καλογήρων τῶν διατρεχόντων τὰς ἀγυῖας τῆς Ῥώμης τῶν παπῶν.

Εἰδήσεις

— Ἡ Διευθύνουσα τὸ ἴον Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον Ἐπιτροπῇ προεκήρυξε δύο διαγωνίσματα, τὰ ἐξῆς:

Α'. — Διαγώνισμα πρὸς συγγραφὴν βιβλίου περὶ τοῦ Κοραῆ ὡς ἔθνικοῦ παιδαγωγοῦ. Κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀγωνοθέτου κ. Μ. Καλθακορέση, τὸ βιβλίον τοῦτο θάποτελεῖται ἐξ 100 περίπου σελίδων ἴσου, καὶ θὰ διαιρῆται εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ πρῶτον θὰ εἶνε μελέτη περὶ τῶν παιδαγωγικῶν ἰδεῶν τοῦ Κοραῆ καὶ τὸ δεύτερον ἀπάνθισμα τῶν γνωμῶν αὐτοῦ τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν ἔθνικὴν ἀγωγὴν καὶ ἐγκατεσπαρμένων εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τὰς ἐπιστολάς του, μεθοδικῶς κατατεταγμένων.

Β'. — Διαγώνισμα πρὸς συγγραφὴν βιβλίου ἀναφερομένου εἰς τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος Καποδίστριαν ὡς πρῶτον θεμελιωτὴν τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως. Κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀγωνοθέτου κ. Μ. Κοργιαλένιου τὸ βιβλίον τοῦτο θάποτελεῖται ἐπ' ἴσης ἐξ 100 περίπου σελίδων ἴσου.

Κοινοὶ ὅροι ἀμφοτέρων τῶν διαγωνισμάτων εἶνε οἱ ἐπόμενοι:

1) Τὰ χειρόγραφα, εὐανάγνωστα καὶ γεγραμμένα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως τοῦ χάρτου, πρέπει νὰ ποσταλῶσι πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Διευθύνουσης Ἐπιτροπῆς κ. Δημήτριον Βικέλαν μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1904.

2) Ἐκαστον χειρόγραφον πρέπει νὰ φέρῃ διακριτικὸν βῆτόν καὶ νὰ συνοδεύηται ὑπὸ ἐσφραγισμένου φακέλου περιέχοντος τὸ ὄνομα τοῦ γράψαντος, ἔξωθεν δὲ τὸ ἐπὶ τοῦ οἰκείου χειρογράφου βῆτόν.

3) Οἱ κριταὶ ἐκάτερου τῶν Διαγωνισμάτων θὰ ὀρισθῶσι τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Ἰανουαρίου 1905, ἐκλεγόμενοι ἀνὰ εἷς ὑπὸ τῶν Δ. Συμβουλίων τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Αἱ δὲ κρίσεις θὰ ἀναγνωσθῶσι δημοσίᾳ τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα 1905 ἐν τῷ Καταστήματι τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων.

4) Εἰς ἐκάτερον τῶν βραβευθησομένων ἔργων, ἂν ἤθελον κρίνει τοιαῦτα ἀξία βραβεύσεως οἱ κριταὶ, θὰ ἀπονειμηθῇ χρηματικὸν γέρας δραχμῶν 500.

5) Τὰ βραβευθησόμενα ἔργα θεωροῦνται ὡς κτῆμα τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, ὅστις, ἐκδίδων ταῦτα, ὑποχρεῖται νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἀνὰ 200 ἀντίτυπα δωρεάν. Ἐν ἣ περιπτώσει ὁ Σύλλογος δηλώσῃ, ὅτι δὲν ἀναδέχεται τὴν ἐκδοσιν, τὰ ἔργα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς συγγράφαντας.

Κατὰ τὴν ἐκφραζομένην ἐπιθυμίαν ἀμφοτέρων τῶν ἀγωνοθετῶν τὰ βιβλία πρέπει νὰ εἶνε γεγραμμένα κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ἀπλοῦν, ὡς προωρισμένα νὰ ἀναγνωσθῶσιν ὑπὸ τῶν πολλῶν.

— Ὁ ἐν Ἀθήναις Ὀμιλος ἐκδρομῶν, ὅστις φιλοτίμως ἀγωνίζεται πρὸς προαγωγὴν τῶν γεωγραφικῶν μελετῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, προεκήρυξε διαγωνίσματα πρὸς συγγραφὴν τῆς χωρογραφίας α') τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας ἐκ τυπογραφικῶν φύλλων 5-7. Γέρας δρ. 400. Προθεσμία ἀποστολῆς τῶν χειρογράφων μέχρι 31

Ὀκτωβρίου 1904. β') τοῦ νομοῦ Βοιωτίας ἐκ τυπογραφικῶν φύλλων 7-9. Γέρας δρ. 500. Προθεσμία 30 Νοεμβρίου 1904. γ') τοῦ νομοῦ Λακεδαίμονος ἐκ τυπογραφικῶν φύλλων 5-7. Γέρας δρ. 400. Προθεσμία 30 Νοεμβρίου 1904. δ') τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας ἐκ τυπογραφικῶν φύλλων 8-10. Γέρας δρ. 600. Προθεσμία 31 Δεκεμβρίου 1904. ε') τοῦ νομοῦ Εὐρυτανίας ἐκ τυπογραφικῶν φύλλων 5-7. Γέρας δρ. 400. Προθεσμία 31 Δεκεμβρίου 1904.

Τὰ χειρόγραφα ἀποστέλλονται πρὸς τὸν τακτικὸν πρόεδρον τοῦ Ὀμίλου ἐκδρομῶν κ. Γεώργιον Ματθαίου, παρ' οὗ δύνανται νὰ ζητηθῶσι καὶ οἱ γενικοὶ ὄροι πάντων τῶν διαγωνισμάτων.

— Ἡ ἐν Ἀθήναις Στατιστικὴ εἰσαγγελία, ἧς πρόεδρος εἶνε ὁ διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος κ. Στέφανος Στρέιτ, μεταξύ ἄλλων ὑπ' αὐτῆς προκηρυχθέντων διαγωνισμάτων προεκήρυξε καὶ τὰ ἑξῆς:

α') Συλλογὴν ἀνεκδότων στατιστικῶν πληροφοριῶν παρελθόντων αἰώνων ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις, νήσοις τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἴονίου, ἀρχείων ἢ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Γέρας πεντακοσιδράχμων. Προθεσμία ἄχρι 31 Μαρτίου 1905.

β') Στατιστικὴς μονογραφίας περὶ χωρῶν ἑλληνικῶν διὰ τὸ ἔτος 1904. Γέρας πεντακοσιδράχμων. Προθεσμία ἄχρι 31 Μαρτίου 1905. Ὁ συγγραφεὺς θὰ ἐρευνήσῃ τὴν χώραν, ἐν ἣ διατρίβει, ὑπὸ πᾶσαν στατιστικὴν ἔκδοσιν ἢ τινὰς τὰς σπουδαιότητας, ἀνατρέχων εἰς τὸ παρελθὸν ὡς εὐχερὲς αὐτῷ.

Εἰς ἀμφοτέρω τὰ διαγωνίσματα οἱ συγγραφεῖς δεόν νὰ ἀναφέρωσι τὰς πηγὰς ὅθεν ἤντησαν τὰ παρατιθέμενα στατιστικὰ στοιχεῖα, μετὰ πάντων τῶν ἀναγκαίων πειστηρίων περὶ τῆς ἀκριθείας αὐτῶν, καὶ νὰ ἀνατρέχωσιν εἰς τὸ παρελθὸν ὡς εὐχερὲς αὐτῷ.

Πλείονες πληροφορίες καὶ σχετικαὶ ὁδηγαί παρέχονται ὑπὸ τῆς εἰσαγγελίας εἰς πάντα αἰτήσοντα.

— Κατ' εἰδήσεις ἐκ Πύλου, ἀναγραφείσας ἐν ταῖς ἐφημερίαις, ὁ στρατηγὸς Στάϊκος ἐξακολουθεῖ δραστηρίως τὰς ἐρεῦνας πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν λειψάνων τῆς ναυμαχίας. Ἢδη οἱ δῦται ἔχουσιν ἀνακαλύψει εἴκοσι δύο ὄλα σκάφη ἐν τῷ βυθῷ, ὧν καὶ τὰς θέσεις ἐσημείωσαν διὰ σημαντήρων, μέγα δὲ βαροῦλκον 400 τόννων ἐργάζεται ἀδιακόπως πρὸς ἀνέλκυσιν αὐτῶν. Ἀνειλικύσθησαν δὲ ἤδη πλησίον τῆς Σφακτηρίας πλειστα τηλεδύλα, ὀβούζια καὶ ὀγκυῶδη τεμάχια ξύλων· ἤδη δ' ἐργάζονται εἰς τὴν ἀναγνωρισθεῖσαν τουρκικὴν ναυαρχίδα, ἠναγκάσθησαν δὲ νὰ καταστρέψωσι διὰ δυναμίτιδος τὸ πρῶτον αὐτῆς μέρος, ἐν' ἀναστροφῇ ἀσφαλῶς τὸ ὑπόλοιπον. Αἱ ἐργασίαι ἀναμένεται νὰ φέρωσιν εἰς φῶς πολλὰ σπουδαῖα ἱστορικὰ εὐρήματα.

— Ὁ ἐν Σπάρτῃ διδάκτωρ τῆς νομικῆς κ. Σπ. Ι. Θεοδωρόπουλος ἀγγέλλει τὴν προεχθῆ ἔναρξιν τῆς ἐκδόσεως «περιοδικοῦ συγγράμματος ὑπὸ τὸν τίτλον Ὁ Μυθιστρῶς, σκοπὸς τοῦ ὁποῦ θὰ εἶνε ἡ συναγωγὴ τῶν γραπτῶν καὶ ζώντων μνημείων τῆς Λακεδαίμονος, ἱστορικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν, γλωσσικῶν καὶ βιολογικῶν, μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων».